

Beskatning av alderspensjonister

Evy Kristin Kvalsund

Veileder: Professor Guttorm Schjelderup

Masterutredning: Finans

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Denne utredningen er gjennomført som et ledd i masterstudiet i økonomisk-administrative fag ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at høyskolen innestår for de metoder som er anvendt, de resultater som er fremkommet eller de konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Sammendrag

Utredningen beskriver beskatning av alderspensjonister i henhold til norsk regelverk. Hovedfokus er på skatteregler som differensierer skattlegging av alderspensjonister og ordinære lønnstakere. Tre forhold genererer skattefordeler i favør av alderspensjonister. For det første skattlegges pensjonister etter skattebegrensningsregelen som sikrer at pensjonister med lave inntekter og formuer ikke betaler skatt. For å ivareta progressiviteten i og fordelingshensynet bak skattesystemet, avtrappes skattefordelen for høyere inntekter og formuer. For det andre betales trygdeavgift med en sats på 3 pst. på pensjonsinntekter, sammenlignet med 7,8 pst. for lønnsinntekter. Det tredje forholdet er et særdrag for alder i alminnelig inntekt. Forholdene gir ulike skattemessige konsekvenser avhengig av alderspensjonistens brutto inntekts – og formuesposisjon. Alderspensjonister har valget mellom fritid og arbeid. Pensjonister kan velge å utføre inntektsgenererende arbeid etter pensjonsalder. Utforming av alderspensjonistbeskatningen kan influere grad av yrkespassivitet blant pensjonister. Effekt av skatt på yrkespassivitet diskuteres til slutt i utredningen.

Forord

Beskatning av alderspensjonister er en del av regelverket for personbeskatning. Jeg har inntrykk av at folks innsikt i skatteregler for alderspensjonister er begrenset, sammenlignet med innsikt i skatteregler for ordinære lønnstakere. Selv om det er mange fellestrekk ved skattleggingen, eksisterer det særregler som differensierer beskatningen av alderspensjonister og ordinære lønnstakere. Særreglene influerer skatteyttere først i senere faser av livsløpet, og ordinære lønnstakere sine skattemessige interesser går gjerne i retning av de regler som er relevante for dem i øyeblikket. Å ha innsikt i beskatning av alderspensjonister er imidlertid nyttig, og forbereder lønnstakere på hvilke skattemessige konsekvenser overgangen til pensjonisttilværelsen har. Interessen for beskatning av alderspensjonister ble vekket i faget "Personlig økonomi", som jeg tok høsten 2008 ved Norges Handelshøyskole.

Oppgaven er begrenset til implikasjoner av eksisterende skatteregler for alderspensjonister. Hvordan skatteendringer influerer skattefordeler og fordeling av skattebyrde analyseres ikke. Effektivitets – og fordelings effekter av skatteendringer analyseres gjerne i kompliserte modeller, som den statiske mikrosimuleringsmodellen LOTTE. Jeg analyserer heller ikke hvorvidt eksisterende skatteregler, satser og innslagspunkter er optimale i forhold til de hensyn som ligger bak utformingen av skattesystemet. Av den grunn kan jeg ikke konkludere med at regelverket bør endres i en bestemt retning. Det er hovedsakelig de store linjene i personbeskatningen som beskrives. Av begrensingsmessige hensyn har jeg utelatt redegjørelser av enkelte skatteregler hvor beskatningen er lik for alderspensjonister og ordinære lønnstakere eller regler som jeg anser for å være mindre relevante. Av samme hensyn belyses ikke internasjonal beskatning i utredningen. Internasjonal beskatning av alderspensjonister aktualiseres gjennom innføring av kildeskatt på pensjoner fra og med inntektsåret 2010¹. Jeg kunne gitt uttallige eksempler på beregning av skatter og avgifter basert på ulike skattemessige posisjoner for pensjonister og lønnstakere, for å øke forståelse for gjeldende regelverk blant lesere. Imidlertid anser jeg de inkluderte eksempler, tabeller, figurer og case for å gi god innsikt i regelverket og konsekvenser av dette.

Avslutningsvis vil jeg takke veileder, professor Guttorm Schjelderup.

Bergen, juni 2009

Evy Kristin Kvalsund

¹ Kildebeskatning innebærer at inntekt skattlegges i landet hvor den er generert og formue skattlegges i landet hvor den er lokalisert. Beskatningen er dermed uavhengig av hvor skatteyter er bosatt.

Innhold

SAMMENDRAG	1
FORORD.....	2
INNHold.....	3
1. INNLEDNING	6
2. BAKGRUNN FOR SKATTLEGGING	8
2.1 Skattebegrepet	8
2.2 Prinsipp og formål ved utforming av skattesystemet	9
2.2.1 Skatteevneprinsippet.....	9
2.2.2 Formål.....	9
3. REGLER FOR PERSONBESKATNING	10
3.1 Inntektsbeskatning	11
3.1.1 Skatteklasser.....	11
3.1.2 Grunnlag for beregning av skatt på inntekt.....	12
3.1.3 Skattebegrensningsregelen for lav alminnelig inntekt	14
3.1.4 Standardfradrag.....	16
3.1.4.1 Minstefradrag	16
3.1.4.2 Personfradrag	19
3.1.4.3 Særfradrag for alder	20
3.1.5 Trygdeavgift.....	21
3.1.6 Toppskatt.....	22
3.1.7 Grenser for skatt etter skattebegrensningsregelen	23
3.1.8 Oppsummering av regler for inntektsbeskatning gjennom et eksempel	25
3.1.9 Marginale inntektsskattesatser for enslige skatteyttere i 2008	26
3.1.9.1 Pensjonsinntekt	27
3.1.9.2 Lønnsinntekt	28
3.1.10 Absolute og relative skattefordeler for enslige alderspensjonister.....	30
3.1.11 Sammenligning av skatt mellom lønnstaker og pensjonist, inklusiv og eksklusiv skattebegrensningsregelen.....	33
3.2 Formuesbeskatning	36
3.2.1 Skattesatser og innslagspunkter for 2008 og 2009	37
3.2.2 80 % - regelen for formue.....	38
3.2.3 Gjennomsnittlig skattepliktig nettoformue for 2007	41
3.2.4 Marginale skattesatser på formue for 2008 og 2009	43
3.2.4.1 Pensjonert skatteyter	43
3.2.4.2 Yrkesaktiv skatteyter.....	45
3.2.5 Sammensetning av formuesobjekter	46

4. PENSJON	50
4.1 Pensjoner, pensjonssparing og tilhørende skatteregler	50
4.2 Folketrygden og alderspensjon	51
4.3 Minstepensjon	52
4.4 Avtalefestet pensjon og lovbestemte pensjonstrygder	53
4.5 Avkorting i pensjon for yrkesaktive alderspensjonister	53
5. CASE	56
5.1 Basis case med skattebegrensningsregel for lav alminnelig inntekt	57
5.2 Case med gjeldsakkumulasjon	60
5.3 Case med yrkesaktiv og yrkespassiv alderspensjonist	66
5.4 Case som illustrer effekten av 80 % - regelen for en alderspensjonist og en ordinær lønnstaker	74
5.5 Case om skattemessig behandling av ektepar	79
5.6 Oppsummering av de ulike casene	85
6. EFFEKT AV SKATT PÅ VALGET MELLOM FRITID OG ARBEID	88
6.1 Valget mellom arbeid og fritid	88
6.2 Grafisk illustrasjon av valget mellom arbeid og fritid	89
6.3 Nyttebegrepet	91
6.4 Optimal kombinasjon av fritid og arbeid	91
6.5 Konsummuligheter og budsjettlinje på matematisk form	93
6.6 Anvendelse på et praktisk eksempel hvor skatteyter er alderspensjonist	94
6.7 Konsekvenser av en innstramming i beskatningen	97
6.7.1 Teoretisk fremstilling av inntekts – og substitusjonsvirkning på valget mellom fritid og arbeid	97
6.7.2 Anvendelse av inntekts – og substitusjonsvirkning på skatteyters tilpasning.....	98
6.7.3 Tilbudskurve for arbeid.....	101
7. KONKLUSJON	104

BIBLIOGRAFI	109
--------------------------	------------

VEDLEGG	113
----------------------	------------

TABELLISTE

TABELL 3.1: BEREGNING AV INNTEKSSKATTEGRUNNLAG	13
TABELL 3.2: BELØPSGRENSER FOR SKATT	24
TABELL 3.3: ORDINÆRE SKATTEREGLER VERSUS SKATTEBEGRENSNINGSREGELEN FOR INNTEKTSÅRET 2008 ...	26
TABELL 3.4: MARGINALSKATT PÅ PENSJONSINNEKT FOR INNTEKTSÅRET 2008	27
TABELL 3.5: MARGINALSKATT PÅ LØNNSINNEKT FOR INNTEKTSÅRET 2008	28
TABELL 3.6: GJENNOMSNITTSSKATT OG SKATT I KRONER FOR ET UTVALG INNTEKTER FOR ENSLIG LØNNSTAKER OG ENSLIG ALDERSPENSJONIST. REGLER FOR INNTEKTSÅRET 2008.....	30
TABELL 3.7: INNSLAGSPUNKTER OG SKATTESATSER PÅ FORMUE FOR INNTEKTSÅRET 2008	37
TABELL 3.8: INNSLAGSPUNKTER OG SKATTESATSER PÅ FORMUE FOR INNTEKTSÅRET 2009	37
TABELL 3.9: PENSJONISTERS MARGINALSKATT PÅ FORMUE FOR INNTEKTSÅRET 2008	44
TABELL 3.10: PENSJONISTERS MARGINALSKATT PÅ FORMUE FOR INNTEKTSÅRET 2009	45
TABELL 3.11: LØNNSTAKERES MARGINALSKATT PÅ FORMUE FOR INNTEKTSÅRET 2008	45
TABELL 3.12: LØNNSTAKERES MARGINALSKATT PÅ FORMUE FOR INNTEKTSÅRET 2009	46
TABELL 5.1: SKATTEBEREGNING FOR PER.....	57
TABELL 5.2: SKATTEBEREGNING FOR TORE	61
TABELL 5.3: EFFEKTER AV GJELDSOPPTAK PÅ TORES INNTEKTS – OG FORMUESSKATT	64
TABELL 5.4: SKATTEBEREGNING FOR KARL OG OLE	69
TABELL 5.5: SKATTEBEREGNING FOR BJARNE OG BERNT	74
TABELL 5.6: NEDSETTELSE AV FORMUESSKATT GJENNOM 80 % - REGELEN.....	76
TABELL 5.7: SKATTEGRUNNLAG FOR ALDERSPENSJONISTEKTEPAR OG YRKESAKTIVT EKTEPAR.....	80
TABELL 5.8: SKATTEBEREGNING FOR ALDERSPENSJONISTEKTEPAR OG YRKESAKTIVT EKTEPAR	81

FIGURLISTE

FIGUR 3.1: SKATTEFORDEL I PROSENTPOENG FOR PENSJONSINNEKTER SAMMENLIGNET MED LØNNSINNEKTER	31
FIGUR 3.2: ILLUSTRASJON AV SKATT PÅ LØNNSINNEKTER OG PENSJONSINNEKTER EKSKLUSIV/INKLUSIV SKATTEBEGRENSNINGSREGELEN. REGLER FOR INNTEKTSÅRET 2008.....	33
FIGUR 3.3: GJENNOMSNITTLIG SKATTEPLIKTIG NETTOFORMUE FOR ALLE PERSONER OVER 17 ÅR I ULIKE ALDERSGRUPPER (2007).....	42
FIGUR 6.1: GJENNOMSNITTLIG GJELD FOR ALLE PERSONER OVER 17 ÅR I ULIKE ALDERSGRUPPER (2007)	89
FIGUR 6.2: ILLUSTRASJON AV BUDSJETTLINE OG KOMBINASJONER AV FRITID OG KONSUM	90
FIGUR 6.3: ILLUSTRASJON AV BUDSJETTLINE, INDIFFERENSKURVER OG OPTIMAL TILPASNING.....	92
FIGUR 6.4: OPTIMAL TILPASNING FOR ALDERSPENSJONIST MED KR 131 000 I PENSJON	95
FIGUR 6.5: INNTEKTS – OG SUBSTITUSJONSEFFEKT AV REDUSERT DISPONIBEL MARGINALLØNN.....	99
FIGUR 6.6: TILBUD AV ARBEIDSKRAFT SOM EN FUNKSJON AV MARGINAL LØNNSSATS FOR EN REPRESENTATIV SKATTEYTER.....	102

1. Innledning

Beskatning av alderspensjonister er tema for utredningen. En alderspensjonist har nådd ordinær pensjonsalder, som i henhold til folketrygden er 67 år. Vedkommende mottar alderspensjon fra folketrygden og pensjon fra andre offentlige eller private pensjonsordninger. Uføre –, attførings – og etterlattepensjonister utgjør andre kategorier av pensjonister. Av begrensingsmessige hensyn vil beskatning av nevnte kategorier holdes utenfor.

Skatterettslige ordninger for alderspensjonister vil influere de fleste av oss i senere faser av livsløpet. Hvilke implikasjoner disse har, blir dermed av interesse. I følge OECD vil andelen som er 65 år og eldre i forhold til total befolkning i Norge, øke til 23,1 pst. i 2050 (OECD, 2009). Til sammenligning utgjør andelen 14,8 pst. i inneværende år. Årsaken er blant annet en økning i forventet levealder i påfølgende tiår. Statistisk sentralbyrås [SSB] beregninger antyder at forventet levealder vil øke med omtrent 6 år frem til 2050, samt at samlet fruktbarhetsstall holdes relativt konstant (SSB, 2005). Statistikken indikerer at en større andel av landets befolkning vil påvirkes av skatterettslige ordninger for alderspensjonister i fremtiden. Regelverket vil sannsynligvis være gjenstand for mange diskusjoner. Siden en større andel av befolkningen skattlegges som alderspensjonister, vil regelverket ha stor betydning for størrelsen på offentlig skatteproveny. Som en følge av den nye pensjonsformen som ventes å tre i kraft i 2011, er det varslet endringer i de skatterettslige reglene. Den nye pensjonsreformen skal sikre et system som er rettferdig og bærekraftig for fremtiden. Den demografiske utviklingen og fall i effektiv pensjonsalder er utfordringer for finansiering av offentlige ordninger. For å forstå konsekvenser av eventuelle endringer, kreves innsikt i eksisterende regelverk.

Ønske om å bedre befolkningens insentiver til å være yrkesaktive, er en viktig årsak til innføring av ny pensjonsreform. Med reformen ønsker man å redusere yrkespassivitet blant pensjonister. I hvilken grad målet oppnås, avhenger blant annet av skattesystemet. Det kreves innsikt i hvordan skatteregler påvirker skatteytters avveining mellom arbeid og fritid for å avgjøre hvorvidt skattereglene bygger opp under målsetningen med ny pensjonsreform. En skattelovgivning som gir skatteyttere insentiv til å velge yrkespassive pensjonisttilværelser, er ikke ønskelig. Dermed er det interessant å belyse hvorvidt dagens skatterettslige ordninger influerer grad av yrkesaktivitet, samt hvilke effekter skatteendringer har for skatteytters tilpasning mellom arbeid og fritid.

Skatteyttere er forpliktet til å levere selvangivelse i et eller annet format dersom det eksisterer avvik fra den forhåndsutfylte selvangivelsen. Selvmeldingsplikten følger av ligningsloven (1980) § 4-2. Selvangivelsen inneholder informasjon om hvor mye hver enkelt skal betale i skatter og avgifter, på

bakgrunn av inntekter, kostnader, formue og gjeld for aktuelle inntektsår. Dersom forhåndsutfylt selvangivelse er fullstendig og korrekt, kan vedkommende avstå fra å levere. Den enkelte er selv ansvarlig for å kontrollere hvorvidt den er i overensstemmelse med reelle fakta. Kjennskap til relevante skatterettslige ordninger, letter oppgaven betraktelig.

Mitt ønske og motivasjon bak utredningen er å gi en klar og relativt detaljorientert fremstilling av beskatning av alderspensjonister. For å sette pensjonistbeskatningen i perspektiv, sammenlignes den med skattlegging av ordinære lønsmottakere. Et viktig spørsmål er hvorvidt det eksisterer forskjeller mellom alderspensjonister og ordinære lønsmottakere med hensyn på beregning av skatter og avgifter. Spørsmålet besvares ved gjennomgang av regelverk, og eventuelle ulikheter illustreres gjennom figurer, tabeller, eksempler og case. Det eksisterer mange spennende problemstillinger innenfor personbeskatning. Eksempler på problemstillinger, som også diskuteres i de ulike casene, er hvorvidt det eksisterer tilfeller hvor alderspensjonister totalt sett beskattes hardere enn ordinære lønsmottakere, hvilke implikasjoner type av formuesobjekt har for skattleggingen, hvordan kan dagens lave rentenivå influere alderspensjonisters skattemessige tilpasninger og hvordan skattlegges yrkespassive alderspensjonistektepar sammenlignet med yrkesaktive ektepar som ikke har nådd pensjonsalderen. Rettskilder innen skatteretten er årlig gjenstand for endringer. Løsninger på problemstillinger kan dermed variere fra et inntektsår til det neste. Endringene er hovedsakelig et resultat av politiske drivkrefter og deres syn på skattens formål.

En diskusjon av hvordan skatt påvirker alderspensjonistenes avveining mellom fritid og arbeid, inkluderes i et eget kapittel i fremstillingen. Motivet bak inkluderingen er å bedre innsikten i hvilke faktorer som bestemmer skatteytters grad av yrkesaktivitet. Hvordan skatteendringer påvirker valget mellom fritid og arbeid er ytterst relevant, og diskuteres til slutt i kapitlet.

Innledningen utgjør kapittel 1. Kapittel 2 redegjør for underliggende prinsipp og formål ved utformingen av skattesystemet. Kapittel 3 inneholder beskrivelser av skatteregler for personbeskatning. Første del av kapitlet beskriver inntektsskatteregler, mens andre del konsentrerer seg om formuesskatteregler. Kapitlet inkluderer illustrasjoner av skattemessige konsekvenser samt beregninger av marginalsatter. Kapittel 4 redegjør i korte trekk for pensjoner, samt hvordan pensjonsutbetalinger påvirkes når alderspensjonister utfører inntektsgenererende arbeid. Fem ulike case utgjør kapittel 5. Casene illustrerer skattemessige effekter av skattereglene beskrevet i kapittel 3. Kapittel 6 diskuterer implikasjoner av skatt på valget mellom fritid og inntektsgenererende arbeid. Konklusjonen følger i kapittel 7. Det er skatteregler for inntektsårene 2008 og 2009 som er i fokus i fremstillingen.

2. Bakgrunn for skattlegging

I det følgende defineres begrepet skatt. Med en definisjon i bakhodet, forenkles prosessen med å skille skatter fra avgifter. Deretter følger en redegjørelse av hensynene bak skattelovgivningen. Det eksisterer i hovedsak ett prinsipp og tre hovedformål bak regelverket for skattemessig behandling av personlige skattesubjekt. Hensynene som lovgivningen bygger på, er viktige årsaker til at skattereglene er utformet som i dagens regelverk. Prinsippet og formålene er også bestemmende for størrelser på innslagspunkter og skattesatser.

2.1 Skattebegrepet

Skatter kan defineres som "de pengeytelser det offentlige krever av fysiske og juridiske personer uten at det gis spesielt vederlag for ytelsen" (Brudvik, 2009, s. 29). Definisjonen innebærer at skatter regnes som økonomiske ytelser, i realiteten pengeytelser, som betales til kommune, fylkeskommune og stat uten at det eksisterer en direkte kobling mellom betalingen og motytelsen. Det er altså ikke et én-til-én forhold mellom hva som ytes til det offentlige og vederlaget. Inntektsskatt, formuesskatt og trygdeavgift er eksempler på skatter. Hvorvidt en avgift regnes som skatt, avhenger av om betalingen er pengeytelse for offentlige tjenester og om ytelsen står i et spesifikt forhold til vederlaget. Eksempelvis er vannavgift og kloakkavgift avgifter og ikke skatter. De er faste innbetalinger for tjenester som forvaltes av det offentlige. Størrelsen på innbetalingen er uavhengig av betalers skatteevne representert ved vedkommendes inntekt og formue. Vederlaget står dermed i forhold til ytelsen. Derimot anses trygdeavgift som en skatt fordi avgiften ikke står i forhold til vederlaget. Trygdeavgiften finansierer blant annet sykdomsutgifter. Hvor store sykdomsutgifter som dekkes, er uavhengig av størrelsen på trygdeavgiften som skatteyter har betalt (Brudvik, 2009).

Hvilke skatter som reguleres av skatteloven [sktl] (1999) er hjemlet i § 1-1 (1). I henhold til bestemmelsen inngår inntektsskatt til kommune, fylkeskommune og stat og formuesskatt til kommune og stat blant skattene. Trygdeavgift reguleres i folketrygdloven [ftrl] (1997) § 23-3.

2.2 Prinsipp og formål ved utforming av skattesystemet

2.2.1 Skatteevneprinsippet

Utformingen av skattesystemet bygger på skatteevneprinsippet. Regler for personbeskatningen er formet med den hensikt at skatteyter beskattes etter evne. Skatteyters evne til å bære en del av skattebyrden skal influere den faktiske fordelingen av skattebelastningen.

2.2.2 Formål

Et av systemets hovedformål er inntektsgenerering til stat, fylke og kommune. Hensikten er å gi stat, fylke og kommune økonomisk spillerom til å gjennomføre offentlige oppgaver. Kostnadene som en velfungerende velferdsstat impliserer, må finansieres. Offentlige oppgaver omfatter blant annet omfordeling av inntekter gjennom sosial – og trygdeordninger samt utforming av skattesystemet og tjenesteyting innenfor områder som helse og utdanning. Det offentlige innehar dessuten rollen som forvalter av rikets interesser innenfor sikkerhetmessige og utenrikspolitiske forhold. Rollen som tilbyder av kollektive goder som ikke finansieres eller produseres i privat regi av lønnsomhetsmessige årsaker, er viktig. I følge Pindyck og Rubinfeld (2009) er kollektive goder ikke-rivaliserende og ikke-ekskluderende, som innebærer at marginalkostnad er null ved å tilby et ekstra individ godet samt at det er umulig eller svært kostbart å utestenge noen fra å konsumere godet. Felles forsvar, fortau og gatebelysning er eksempel på ikke-rivaliserende og ikke-ekskluderende goder.

Et annet hovedformål er å gi en jevnere fordeling av disponibel inntekt blant lønnstakere, pensjonister og andre med trygdeytelser (Finansdepartementet a). Fordelingsmålet ivaretas gjennom progresjonen i skattesystemet. Progressiv inntektsskatt innebærer at gjennomsnittsskatten stiger med økende inntekt. Bunnfradrag og toppskatt tilknyttet inntektsbeskatning har viktige fordelingssegenskaper i skattesystemet. Både bunnfradragene og toppskatten genererer en høyere relativ beskatning av høye inntekter enn av lave.

Det tredje hovedformålet for personbeskatningen innebærer at reglene må være samfunnsøkonomisk forsvarlige. De skal i utgangspunktet resultere i en mest mulig effektiv utnyttelse av ressurser. Av den grunn er det blant annet fokus på utforming av enkle, lettfattelige og oversiktelige skatteregler og regler som ivaretar miljømessige hensyn (Norges offentlige utredninger [NOU] 1999: 7 Flatere skatt). Hensynet til effektiv ressursbruk tilsier også at inntektens skattegrunnlag skal samsvare med reell avkastning på arbeid og kapital, så langt det lar seg gjøre. Skattesystemet bør i minst mulig grad inneholde særordninger som gir avvik mellom optimal privat – og samfunnsøkonomisk utnyttelse av ressurser.

De tre hovedformålene påvirker hverandre, noe som kompliserer utformingen av skattesystemet. Målet om en jevnere fordeling influerer eksempelvis offentlig inntektsgenerering. En avgjørelse om å lette skattleggingen av én gruppe skatteyttere, medfører hardere skattlegging av andre som ikke er begunstiget skattendringen, gitt konstant skatteproveny. Alternativet er å kutte offentlige utgifter som påvirker hele eller grupper av befolkningen avhengig av hvilke konkrete utgiftsposter som endres. Å aktivt hensynta ulike formål ved skattesystemet, er dermed en utfordrende oppgave. På bakgrunn av formålene, prinsippet om skatteevne og ulike drivkrefter i politiske kretser, er reglene for personbeskatningen utformet.

3. Regler for personbeskatning

En fullstendig gjennomgang av alle detaljene rundt beskatningen forekommer ikke i utredningen. I stedet skisseres hovedreglene. Et sammendrag av relevante skattesatser og inntektsintervaller for 2008 og 2009, finnes som vedlegg 1. Mange fastsettes årlig av Stortinget i skattevedtakene. I utgangspunktet skattlegges pensjonister likt med lønnstakere. Imidlertid eksisterer det enkelte forskjeller i skattereglene som medfører lavere beskatning av pensjonister. For det første er trygdeavgiftssatsen lavere enn for ordinære lønnsinntakere. Videre får pensjonerte skatteyttere et særfradrag for alder. For det tredje gjelder en særskilt skattebegrensningsregel for pensjonister. Skattebegrensningsregelen bygger på skatteevneprinsippet. Gjennom regelen influerer pensjonistens evne til å bære én del av skattebyrden den faktiske fordelingen. I hovedsak er det andre hensyn som ligger bak differensierte trygdeavgiftssatser og særfradrag for alder. De ulike momentene vil bli redegjort for under. Med mindre annet er slått fast i teksten, er illustrasjoner av regelverket gjennom eksempler selvprodusert.

Beskatning av personlige skattesubjekt kan inndeles i to avhengig av kilder som skattlegges. Kildene er enten inntekt eller formue. Bestemmelser om skattlegging av inntekt og formue er hjemlet i skatteloven. Utredningens avsnitt 3.1 og 3.2 redegjør for henholdsvis beskatning av inntekt og formue. Avsnitt 3.1 redegjør for skatteklasser, beregningsgrunnlag for inntektsskatt, skattebegrensningsregelen, standardfradrag, trygdeavgift og toppskatt. I tillegg illustreres absolutte og relative skattefordeler for alderspensjonister sammenlignet med lønnstakere og konsekvensen av skattebegrensningsregelen for samlet inntektsskatt. Marginale inntektsskatter beregnes for pensjonister og lønnstakere for 2008. Avsnitt 3.2 redegjør for skatteregler, innslagspunkter og skattesatser på formue for inntektsårene 2008 og 2009. Marginale formuesskatter beregnes for begge grupper av skatteyttere for inntektsårene. Avslutningsvis i kapittel 3 diskuteres sammensetning av formuesobjekter.

3.1 Inntektsbeskatning

Regler, innslagspunkter og skattesatser tilknyttet inntektsbeskatningen er utformet med den hensikt å ivareta hensynene bak skattesystemet. Utjevning av inntekt skjer gjennom toppskatten, standardfradragene og skattebegrensingsregelen for pensjonister. Skatteproveny til stat og kommune genereres gjennom de inntektsskatter og avgifter som skatteyttere pålegges. Effektivitetsmessige hensyn ivaretas gjennom brede skattegrunnlag og lave satser, som reduserer de samfunnsøkonomiske kostnadene. Hensynet til skatteevne er blant annet representert gjennom skattebegrensingsregelen og standardfradrag. Første avsnitt tar for seg skatteklasser.

3.1.1 Skatteklasser

Dersom to skatteyttere inngår ekteskap, gjelder hovedregelen i skatteloven § 2-10. Regelen medfører at "ektefeller lignes under ett for begge formue og inntekt". Imidlertid kan ektefeller kreve særskilt ligning av inntekt dersom dette resulterer i lavere beskatning, jf. § 2-11. Ofte gir særskilt ligning av inntekt minst samlet skattebyrde for ektefeller. I hvilken skatteklasse ektefeller settes, er avgjørende for hvorvidt de lignes under ett eller særskilt for inntekt.

Det eksisterer tre skatteklasser, klasse 0, klasse 1 og klasse 2. Ved ligningen fastsettes skatteklasse for alle personlige skatteyttere, jf. Lignings-ABC 2008/09 punkt 1.1 under klassefastsettelse. Dødsbo settes i klasse 0 ved ligning i inntektsåret etter dødsåret. Dødsbo som lignes i dødsåret settes i skatteklasse 1 eller 2. Enslige lignes i klasse 1. Enslige forsørgere eller ektepar hvor den ene ektefellen er hjemmeværende eller har lav inntekt, lignes i skatteklasse 2 (Torgrimsen, 2008). I alle andre tilfeller lignes ektefeller særskilt i klasse 1 for inntekt, fordi dette medfører lavere beskatning enn felles ligning i klasse 2. Fordeling av skatten for ektefeller som lignes under ett, gjøres på bakgrunn av størrelsen av hver ektefelles inntekt. Hvilken skatteklasse en skatteytter tilhører, er avgjørende for fastsettelse av personfradrag og toppskatt.

Formuen lignes alltid under ett i skatteklasse 2 for ektefeller. Formuesskatten fordeles mellom ektefellene i forhold til den enkeltes skattepliktige formue.

3.1.2 Grunnlag for beregning av skatt på inntekt

I henhold til skatteloven eksisterer det to grunnlag for beregning av inntektsskatt, alminnelig inntekt og personinntekt.

Alminnelig inntekt er et nettoinntektsbegrep og utgjør alle skattepliktige inntekter fratrukket alle inntektsfradrag, med unntak av særfradrag. Skattepliktige inntekter er blant annet lønns –, pensjons – og kapitalinntekter og – gevinster etter hovedreglene i skatteloven § 5-1 (1) og (2). Minstefradrag, reiseutgifter i forbindelse med arbeid, fagforeningskontingent, pensjonspremie, foreldrefradrag, kapitaltap og gjeldsrenter utgjør eksempler på inntektsfradrag etter hovedreglene i skatteloven § 6-1 (1) og (2). Det betales 28 pst. skatt av alminnelig inntekt, fradratt personfradrag og eventuelt særfradrag. 12,25 pst, 2,45 pst. og 13,3 pst. går henholdsvis til kommune, fylkeskommune og stat som skatteproveny (Nilsen, 2009, s. 110/111). Minste –, person – og særfradrag forklares utførlig senere i utredningen.

Personinntekt er det andre beregningsgrunnlaget for skatt på inntekt. Både trygdeavgift til folketrygden og toppskatt til staten beregnes av personinntekten. Hvilke inntektselementer som inngår i begrepet beskrives i skatteloven § 12-2. Elementene er blant annet lønnsinntekt, pensjon, rehabiliteringspenger, beregnet personinntekt fra næringsvirksomhet, tidsbegrenset uføretrygd og engangsutbetalinger fra individuelle pensjonsavtaler eller innskuddspensjonsordninger. I motsetning til alminnelig inntekt er personinntekt et bruttoinntektsbegrep. Dette innebærer at det ikke eksisterer fradragposter som skal trekkes fra. Beregnet personinntekt fra næringsvirksomhet reguleres i henhold til skatteloven §§ 12-10 til 12-14 og forskrift til skatteloven [FSFIN] (1999) kapittel 12. Av begrensingsmessige hensyn vil skattlegging av næringsvirksomhet imidlertid ikke behandles i utredningen.

Eksempel på grunnlag for beregning av inntektsskatt

Tabell 3.1 viser forskjellen på personinntekt og alminnelig inntekt. Bakgrunnen for verdier på ulike komponenter som minste –, person – og særfradrag, vil behandles inngående i de påfølgende avsnittene. Eksempelen er i hovedsak konstruert for å vise forskjellen på de to inntektsskattegrunnlagene.

Personinntekten på kr 265 500 er grunnlaget for beregning av toppskatt og trygdeavgift. I tabell 3.1 består beløpet utelukkende av alderspensjon. Dette innebærer at vedkommende er alderspensjonist og har opparbeidet seg pensjonsrettigheter gjennom arbeidslivet. Pensjonsutbetalinger avhenger av

en rekke forhold som alder, lønnsinntekter, antall yrkesaktive år og eventuelle tjenestepensjonsordninger. Pensjoner diskuteres mer inngående i kapittel 4.

Tabell 3.1: Beregning av inntektsskattegrunnlag

Alderspensjon		kr 265 500	→ Personinntekt
Renteinntekt		+ <u>kr 30 500</u>	
Sum bruttoinntekter		= kr 296 000	
Minstefradrag	- kr 56 100		
Rentekostnad	- <u>kr 19 600</u>	- kr 75 700	
		= kr 220 300	→ Alminnelig inntekt
Særfradrag		- kr 19 368	
Personfradrag		- <u>kr 38 850</u>	
Sum grunnlag for inntektsskatt		= kr 162 082	

Kilde: Et lignende eksempel finnes i Nilsen (2009 s. 111).

Den grunnleggende bestemmelsen for skattlegging av inntekter, herunder pensjoner og renteinntekter, er hjemlet i skatteloven § 5-1 (1). I eksempelet har skatteyder både renteinntekter og – kostnader. Alminnelig inntekt utgjør kr 220 300 og er fremkommet ved å legge renteinntekten til personinntekten og subtrahere minstefradraget og rentekostnad. Det gis fradrag for rentekostnader etter skatteloven § 6-40 (1). Siden poster som minstefradrag og rentekostnader fradras i samlet inntekt, er alminnelig inntekt et nettobegrep. Kr 162 082 er skattegrunnlaget for beregning av skatteproveny til stat og kommune, og skattlegges med 28 pst. på skatteyters hånd. Skattegrunnlaget tilsvarer alminnelig inntekt etter personfradrag og særfradrag. Beregnet offentlig skatteproveny utgjør dermed kr 45 383, eksklusiv toppskatt og trygdeavgift (kr 162 082 * 0,28).

Avrundingsregler

Skattemessige avrundingsregler er lovfestet i ligningsloven [lignl] (1980) § 8-7 og forskrift om avrunding ved ligningen (1984). I henhold til forskriften skal alle skattemessige beregningsgrunnlag avrundes til nærmeste hele krone, med mindre annet er fastslått i skattelovgivningen. Desimaltall fra 1 til 4 rundes nedover, mens det motsatte er tilfellet for desimaltall fra 5 til 9. Tilsvarende gjelder for skatte – og avgiftsbeløp. Dette innebærer at både skattemessige inntekts – og formuesgrunnlag samt beregnede avgiftsbeløp, inntekts – og formuesskatter, avrundes til nærmeste hele krone.

3.1.3 Skattebegrensingsregelen for lav alminnelig inntekt

Begrepene skattebegrensings – og skattereduksjonsregelen er sammenfallende, og brukes i det følgende om hverandre.

Skatteloven § 17-1 inneholder en skattebegrensingsregel for pensjonister. Regelen sikrer at pensjonister med lave og midlere inntekter og formuer oppnår skattenedsettelse. Alders – og uførepensjonister, og blant annet pensjonister med avtalefestet pensjon [AFP] over 63 år med lav alminnelig inntekt eller liten skatteevne faller innenfor skattereduksjonsregelen dersom denne gir mindre skattebyrde enn ordinære inntektsskatteregler. Dersom skatteyter ikke faller innenfor nevnte kategorier, kan vedkommende likevel gis skattebegrensning. Dette forekommer når ligningsmyndighetene etter en skjønnsmessig vurdering konkluderer med at skatteyers inntekt "ikke kan anses tilstrekkelig til et nødvendig, nøkternt underhold for vedkommende selv og i tilfelle de personene som denne har plikt til å forsørge", jf. sktl § 17-4. I vurderingen tas det i tillegg hensyn til vedkommendes "økonomiske stilling" for øvrig. En nærmere redegjørelse av beregningsteknisk fremgangsmåte for skatteyttere som oppnår skattebegrensning etter § 17-4, vil ikke forekomme. Utredningen fokuserer i hovedsak på alderspensjonister. I følge NOU 1998: 19 Fleksibel pensjonering, ble særregelen innført i 1989 som erstatning for det opprinnelige særfradraget for liten skatteevne.

For inntektsåret 2008 vil i underkant av halvparten av alle alders – og AFP-pensjonister skattlegges etter skattebegrensingsregelen. Anslagsvis vil 3/4 av disse betale inntektsskatt, mens resterende andel ikke betaler inntektsskatt eller trygdeavgift (St. prp. nr 1 (2008-2009)). For 2008 (2009) medfører regelen at nettoinntekt inntil kr 104 600 (kr 109 850) for enslige og inntil kr 181 800 (kr 198 150) for ektepar, er skattefri. Beløpsgrensene finnes i Stortingets skattevedtak [SSV] § 6-4 for inntektsårene 2008 og 2009. Nettoinntekt utgjør i denne sammenheng lønns –, nærings – og kapitalinntekter inklusiv skattefri aksjeinntekt (gevinst og utbytte) og en kalkulatorisk inntekt på 1,5 pst. av nettoformue utover kr 200 000, fratrukket minstefradrag og eventuelle andre fradragsberettigede kostnader. Formuestillegget gjennom den kalkulatoriske inntekten avrundes til nærmeste kr 100, jf. sktl § 17-1 (3). Så sent som i 2006 var satsen på formuestillegget 2 pst. (Finansdepartementet b). Særfradraget for alder og personfradraget inngår ikke nettoinntekten. Nettoinntektsbegrepet samsvarer med alminnelig inntekt beskrevet ovenfor, tillagt eventuell skattefri aksjeinntekt og kalkulatorisk inntekt. Begrensningen gjelder ikke topp – eller formuesskatt.

Skattefri eller skjermet aksjeinntekt skal fra og med 2008 inkluderes i nettoinntekten. Skattefri aksjeinntekt beregnes ut fra årsgjennomsnittlig rente på 3-måneders statskasseveksler etter skatt,

skjermingsrenten. Denne renten anses for å være en normalavkastning. For inntektsåret 2008 er skjermingsrente etter skatt 3,8 pst. (Skatteetaten, 2009). Skattefritt beløp fremkommer ved å multiplisere skjermingsrenten med relevant skjermingsgrunnlag. Det henvises til skatteloven § 10-12 for detaljert informasjon.

Skattebegrensningsregelen innebærer at det ikke beregnes skatt eller trygdeavgift på nettoinntekt lavere enn kr 104 600 og kr 181 800 for henholdsvis enslige og ektepar for inntektsåret 2008. Overskytende inntekt skattlegges med en sats på 55 pst. Dette medfører at i tilfeller hvor nettoinntekten overstiger grensen, utgjør inntektsskatt og trygdeavgift maksimalt 55 pst. av overskytende. Den høye satsen er en avtrapping av skattefordelen. Dersom ordinære beskatningsregler medfører lavere beskatning av skatteyter, faller skattebegrensningsregelen naturlig nok bort.

Regelverket kan illustreres ved å se på tre ulike skatteytere. En pensjonert skatteyter uten andre inntekter eller formueskomponenter enn pensjon på kr 130 000, skattlegges ikke for inntektsåret 2008. På grunn av minstefradraget er nettoinntekten til vedkommende lavere enn skattefri nettoinntekt. En identisk skatteyter som mottar kr 180 000 i pensjon for inntektsåret 2008, skattlegges med 55 pst. for overskytende utover skattefri nettoinntekt på kr 104 600. Minstefradraget i pensjonsinntekten utgjør kr 46 800. Hvordan minstefradraget beregnes, forklares inngående i avsnitt 3.1.4.1. Vedkommendes nettoinntekt tilsvarer pensjonen fratrukket minstefradraget, totalt kr 133 200 (kr 180 000 – kr 46 800). Overskytende som skattlegges med 55 pst., er kr 28 600 (kr 133 200 – kr 104 600). Skattebelastningen utgjør dermed kr 15 730 (kr 28 600 * 0,55). Skattebegrensningsregelen gir mindre skattebyrde for nevnte skatteyter enn ordinære inntektsskatteregler. En tredje identisk skatteyter med kr 260 000 i pensjon, faller utenfor skattereduksjonsregelen fordi ordinære regler gir lavest beskatning. Mer utfyllende eksempler gjennomgås senere i utredningen.

Argumentet for skattebegrensningsregelens eksistens, er at minstepensjonister ikke skal betale ordinær inntektsskatt. Skattesystemet bygger på prinsippet om skattebelastning etter evne. At minstepensjonister med lav formue ikke skattlegges, er i tråd med nevnte prinsipp. Skattebegrensningsregelen gjennom skattefri nettoinntekt, impliserer et visst minimum av inntekt før pensjonerte skatteytere har økonomisk evne til skattebetaling. For pensjonister med høyere pensjoner og/eller formue begrenses skattenedsettelsen gjennom skattesatsen på 55 pst. Regelen sikrer at pensjonister med liten skatteevne ikke betaler skatt, eller eventuelt betaler en begrenset skatt. Resultatet av avtrappingssatsen på 55 pst., er at pensjonister som andre inntektstakere,

skattlegges i forhold til inntekten. Unntakene er lavere trygdeavgiftssats og særfradrag for alder for alderspensjonister sammenlignet med ordinære lønnstakere.

Det ble nevnt innledningsvis at fordelingsformålet ved personbeskatningen ivaretas gjennom progresjonen i skattesystemet. I tillegg til bunnfradrag og toppskatt avhenger også progressiviteten i inntektsskattesystemet av skattebegrensingsregelen. Progressiv inntektsbeskatning innebærer at skatteyttere med høye inntekter betaler en høyere relativ andel i skatt enn skatteyttere med lave inntekter. Skattereduksjonsregelen er en medvirkende faktor til at fordelingsformålet ivaretas.

3.1.4 Standardfradrag

Med begrepet "standardfradrag" menes et standardisert fradrag. Et standardisert fradrag tilsvarer nødvendigvis ikke de faktiske kostnader som skatteyter har hatt og som det er ment å dekke. Det finnes flere standardfradrag med hjemmel i skattelovgivningen. Noen er generelle, hvilket innebærer at samtlige skatteytere har rett på fradraget, mens andre igjen er spesifikke. Av hensyn til relevans, vil ikke alle berøres i utredningen. I inntektsskattesystemet eksisterer det to generelle standardfradrag, minstefradraget og personfradraget. Begge forklares inngående i påfølgende avsnitt. Et annet standardfradrag, som ikke inngår blant de generelle standardfradragene, er særfradraget for alder. Særfradraget er relevant i denne sammenheng, og forklares i avsnitt 3.1.4.3. Fradragene benevnes også som bunnfradrag, og bidrar til et progressivt inntektsskattesystem ved å redusere gjennomsnittsskatten relativt mer for lave inntekter enn for høye.

3.1.4.1 Minstefradrag

Minstefradraget gis i lønns – og pensjonsinntekt. Fradraget fremkommer ved å multiplisere et beregningsgrunnlag med en spesifikk skattesats. Beregningsgrunnlaget utgjør lønns – eller pensjonsinntekt. Fradraget gis i stedet for faktiske utgifter i forbindelse med arbeidet som ikke dekkes av arbeidsgiver. Dette er utgifter som pådras for "å erverve, vedlikeholde eller sikre" inntekter, og antas å være lavere for pensjonsinntekter enn lønnsinntekter, jf. sktl § 6-30 (1). Dermed er minstefradragsatsen lavere for pensjon. Myndigheten ønsker dessuten å motivere til arbeid og øke sysselsettingen ved at lønnstakere oppnår et høyere minstefradrag enn pensjonister med beregningsgrunnlag av identisk størrelse, men av ulik art. Forskjellsbehandling gjennom differensierte satser, ble innført fra og med inntektsåret 2005 (Funksjonshemmedes fellesorganisasjon, 2008). Dersom de faktiske kostnadene er høyere enn minstefradraget, kan skatteyter i stedet kreve fradrag for faktiske kostnader. Det stilles krav til dokumentasjon dersom

minstefradraget erstattes med faktiske kostnader av den art fradraget er ment å dekke. Beregning av minstefradraget reguleres i henhold til skatteloven § 6-32.

Minstefradrag i pensjonsinntekt

Satsen på minstefradraget i pensjonsinntekt er 26 pst. av pensjonen. Fradraget fastsettes med en øvre og nedre grense. For pensjonsinntekter er øvre og nedre grense for 2008 (2009) henholdsvis kr 56 100 (kr 58 900) og kr 4000 (kr 4000). Grensebeløpene for inntektsåret 2008 medfører at pensjonister ikke oppnår et høyere minstefradrag enn kr 56 100 uavhengig av størrelsen på pensjonsinntekten. Øvre grensebeløp tilsvarer satsen på 26 pst. multiplisert med en pensjon på kr 215 769. For høyere pensjonsinntekter begrenses minstefradraget til øvre grense. Dersom satsen på 26 pst. multiplisert med aktuelle pensjon resulterer i et minstefradrag lavere enn nedre grensebeløp på kr 4000, settes fradraget til sistnevnte beløp. Minstefradraget kan likevel ikke settes høyere enn pensjonen. Dersom pensjonen er lavere enn kr 4000, settes fradraget følgelig lik pensjonen. Beløpsgrensene reguleres i Stortingets skattevedtak § 6-1 både for pensjons – og lønnsinntekter.

Minstefradrag i lønnsinntekt og særskilt lønnsfradrag

Satsen på minstefradraget i lønnsinntekt utgjør 36 pst. av lønnen. For lønnsinntekter er øvre grense kr 67 000 (kr 70 350) og nedre kr 4000 (kr 4000) for 2008 (2009). Imidlertid eksisterer det et særskilt lønnsfradrag for skatteyster som har lønnsinntekt, slik at vedkommende får det høyeste av særskilt lønnsfradrag og beregnet minstefradrag av lønnen. Fradraget er et alternativ til minstefradraget i lønnsinntekt. Det særskilte lønnsfradraget er kr 31 800 for inntektsårene 2008 og 2009. Fradraget kan likevel ikke overstige lønnen. For høyere inntektsnivåer enn kr 88 333, erstattes særskilt lønnsfradrag med ordinært minstefradrag siden lønnsinntekt multiplisert med 36 pst. gir et minstefradrag som er høyere enn særskilt lønnsfradrag. Dermed utgjør reell nedre grense for minstefradraget i lønnsinntekt kr 31 800, i motsetning til kr 4000. Dersom lønnsinntekten er lavere enn kr 31 800, settes fradraget lik lønnen. Det er verdt å merke seg at beregningsgrunnlaget for minstefradraget avrundes ned til nærmest kr 100, jf. sktl § 6-32 (1) bokstav c. Av forenklingmessige hensyn er momentet ikke hensyntatt ved beregning av grensebeløpene på kr 88 333 og kr 215 769 i dette og forrige avsnitt. I realiteten utgjør grensebeløpene kr 88 400 og kr 215 800.

I henhold til skatteloven § 6-32 (2) beregnes minstefradraget særskilt for ektefeller som lignedes under ett.

Minstefradrag i pensjons – og lønnsinntekt

I tillegg til pensjonsutbetaling mottar enkelte lønn. Da settes minstefradraget til det *høyeste* av:

- beregnet fradrag utelukkende av lønnen, slik at særskilt lønnsfradrag og øvre fradragsgrense for lønnsinntekt på henholdsvis kr 31 800 og kr 67 000 benyttes *eller*
- samlet beregnet minstefradrag for pensjon og lønn, hvor særskilt lønnsfradrag på kr 31 800 bortfaller, mens øvre grense for lønnsinntekt på kr 67 000 gjelder. Nedre fradragsgrense for lønnsinntekt settes til nedre grense for pensjonsinntekt på kr 4000. Samlet nedre grense for alternativet utgjør dermed kr 8000, jf. Lignings-ABC 2008/09 punkt 2.3 under minstefradrag. Minstefradraget for pensjonsdelen kan ikke overstige pensjonsinntekten det beregnes av, og fradraget for lønnsdelen kan ikke overstige lønnsinntekten. Verken minstefradraget for pensjons – eller lønnsdelen kan overstige øvre grenser på henholdsvis kr 56 100 og kr 67 000 for 2008.

Alternativene har hjemmel i skatteloven § 6-32 (1) bokstav e. Fradraget kan ikke overstige inntekten det beregnes av, uansett alternativ.

Eksempel på beregning av minstefradrag når skatteyder har både lønns – og pensjonsinntekt

La oss se på en skatteyder med pensjon på kr 210 000 og lønn på kr 50 000 for inntektsåret 2008.

Beregningen etter det *første* alternativet er som følger:

Lønnsinntekt * minstefradragssats for lønnsinntekt

$$= \text{kr } 50\,000 * 0,36 = \text{kr } 18\,000 < \text{kr } 31\,800$$

Beregningen består av lønnen på kr 50 000 multiplisert med minstefradragssatsen for lønnsinntekt. Siden det beregnede fradraget er kr 18 000 og dermed mindre enn minimumsgrensen på kr 31 800, kan minimumsgrensen benyttes. Minstefradraget settes følgelig til det særskilte lønnsfradraget på kr 31 800. Fradraget kan imidlertid ikke settes høyere enn inntekten det beregnes av. Siden lønnsinntekten på kr 50 000 er større enn særskilt lønnsfradrag, er fradraget på kr 31 800 gjeldende. Dersom lønnsinntekten i stedet hadde utgjort kr 20 000, ville fradraget i henhold til dette alternativet tilsvart lønnen. Dette er tilfelle siden særskilt lønnsfradrag på kr 31 800, overstiger lønnsinntekten på kr 20 000.

For det *andre* alternativet blir beregningen:

Lønnsinntekt * minstefradragssats for lønnsinntekt + pensjonsinntekt * minstefradragssats for pensjonsinntekt

$$= \underbrace{\text{kr } 50\,000 * 0,36}_{= \text{Kr } 18\,000} + \underbrace{\text{kr } 210\,000 * 0,26}_{= \text{Kr } 54\,600} = \text{kr } 72\,600 > \text{kr } 67\,000$$

Første ledd på venstre side av likhetstegnet utgjør lønnsinntekten multiplisert med relevant minstefradragssats. Beregningen resulterer i et fradrag på kr 18 000. En nedre grense på kr 4000 gjelder, så lenge lønnsinntekten er høyere enn nevnte grense. Siden kr 18 000 er større enn kr 4000, gjelder førstnevnte beløp. Annet ledd består av skatteytters pensjon multiplisert med minstefradragssatsen gjeldende for pensjonsinntekt. Beregningen gir et minstefradrag i pensjon på kr 54 600, hvilket er høyere enn nedre grense i pensjonsinntekt på kr 4000. Verken fradraget i lønns – eller pensjonsdelen overstiger øvre grenser på henholdsvis kr 67 000 og kr 56 100. Samlet beregnet fradrag utgjør kr 72 600. Imidlertid gjelder øvre grense i lønnsinntekt på kr 67 000 for samlet minstefradrag i lønn og pensjon. Siden kr 72 600 er større enn kr 67 000, settes fradraget lik maksimumsgrensen.

Beregnet minstefradrag er høyest ved det andre alternativet, kr 67 000 sammenlignet med kr 31 800. Vedkommende får dermed fradrag etter bestemmelsen i nevnte alternativ. Skatteytters minstefradrag er kr 67 000 for inntektsåret 2008.

3.1.4.2 Personfradrag

Personfradraget er det andre generelle fradraget i inntektsbeskatningen. Fradraget er et "skattefritt fribeløp i inntekten ved beregningen av skatt på alminnelig inntekt", jf. Lignings-ABC 2008/09 punkt 1.2.2 under klassefastsettelse. Personfradraget gis i alle inntekter og er identisk for pensjonister og ordinære lønnstakere. Begrepet "alle inntekter" omfatter lønns –, pensjons –, kapital – og næringsinntekter. Bakgrunnen for fradraget er evneprinsippet. Skatteyttere med inntekter lavere enn fradraget anses ikke å ha evne til å dele skattebyrden. For skatteyttere som lignedes i klasse 1 er fradraget på kr 38 850 (40 800) for 2008 (2009). Beløpet doubles for skatteyttere lignedes i klasse 2 (kr 77 700 for 2008). Ligning i skatteklasse 0 gir ikke personfradrag. Fradraget kan ikke gi negativ inntekt. Bestemmelsene er hjemlet i skatteloven § 15-4 og Stortingets skattevedtak § 6-3 for 2008 og 2009. Ektefeller lignedes særskilt i klasse 1 dersom begge har alminnelig inntekt etter særfradrag som er høyere enn personfradraget i klasse 1 på kr 38 850. Dersom den ene ektefellen har alminnelig inntekt

etter særfradrag under kr 38 850 og det motsatte er tilfellet for den andre, avhenger klassefastsettelsen av eventuell toppskatt. Se avsnitt 3.1.6.

3.1.4.3 Særfradrag for alder

Særfradrag for alder, også kalt aldersfradrag, kommer i tillegg til de generelle fradragene nevnt ovenfor. Særfradraget for alder er hjemlet i skatteloven § 6-81. I henhold til NOU 1998: 19 Fleksibel pensjonering har særfradraget for alder vært en del av skattelovgivningen siden 1970. Nevnte fradrag ses på som en kompensasjon for at eldre gjerne har større helseutgifter enn yrkesaktive (Rønning & Fredriksen, 2002). Fradraget gjøres i alminnelig inntekt og utgjør maksimalt kr 19 368 for 2008 og 2009. Med en skattesats på 28 pst. av alminnelig inntekt, gir fradraget en absolutt skattefordel på kr 5423 i inntektsårene. Særfradraget gis fra og med måneden skatteyter fyller 70 år, med kr 1614 per måned. Fradraget gis også fra og med måneden skatteyter fyller 67 år, dersom vedkommende mottar alderspensjon fra folketrygden. Medfører imidlertid lønnsinntekt avkorting i alderspensjonen, avkortes fradraget i samme forhold som pensjonen. Dette fremgår av skatteloven § 6-81 (1) bokstav b. Skatteyttere som kommer inn under skattebegrensningsregelen kan ikke kreve særfradrag i nettoinntekten. Begrunnelsen gis ut fra det moment at skatteyter i realiteten ikke betaler skatt av alminnelig inntekt. Både skattebegrensningsregelen og aldersfradraget er virkemiddel som sikrer at skatten står i forhold til vedkommendes skatteevne. Siden skatteevneprinsippet allerede er ivaretatt gjennom særregelen, bortfaller aldersfradraget. Dermed kan ikke skatteyter nyte godt av begge ordningene.

Som hovedregel skal ektefeller kun motta ett særfradrag for alder. Hvorvidt dette skyldes stordriftsfordeler eller andre momenter, er uklart (Skattebetalerforeningen, 2008). Unntaket er i de tilfeller hvor begge er, eller tidligere har vært, uførepensjonister. Fradraget deles i utgangspunktet likt mellom ektefellene. I tilfeller hvor ekteparet har rett på til sammen ett aldersfradrag samt får avkortet pensjon, avhenger reduksjonen i fradraget av den høyeste pensjonsandelen når begge tar ut deler av full alderspensjon, jf. sktl § 6-81 (1) bokstav b. Dermed bestemmes avkortingsbeløpet utelukkende ut fra vedkommende som tar ut den største relative andelen av opptjent alderspensjon. Følgende eksempler illustrerer virkningene av bestemmelsene.

Eksempel på betydning av alder og alderspensjon for hvorvidt skatteyter mottar særfradrag for alder

Skatteyter fyller 67 år 1. desember 2008 og mottar full alderspensjon fra 1. februar 2009. Siden skatteyter er under 70 år og ikke mottar alderspensjon, får ikke vedkommende aldersfradrag på kr 1614 for desember eller januar måned. I stedet har skatteyter rett på særfradraget fra og med februar 2009, siden vedkommende er fylt 67 år og mottar alderspensjon fra dette tidspunktet.

Dersom skatteyter i stedet fyller 70 år 1. desember 2008, men først mottar alderspensjon 1. februar 2009, har vedkommende rett på særfradrag fra og med desember måned i 2008. Til tross for at skatteyter ikke mottar alderspensjon, er vedkommende fylt 70 år. Alderen gjør at kriteriet i henhold til skatteloven § 6-81 (1) bokstav a, er oppfylt.

Eksempel på beregning av særfradrag for alder når begge ektefellene mottar avkortet alderspensjon

To ektefeller er 69 år og mottar avkortet alderspensjon. Den ene ektefellen mottar 30 pst. av alderspensjonen fra 1. november 2008. Den andre ektefellen mottar 70 pst. av alderspensjonen for tilsvarende måned. Sistnevnte ektefelle tar ut den største relative andelen av opptjent alderspensjon, hvilket innebærer at avkorting i aldersfradrag gjøres på bakgrunn av andelen på 70 pst. Avkorting i pensjonen utgjør 30 pst., og særfradraget reduseres tilsvarende. Samlet særfradrag for alder fra og med 1. november utgjør dermed 70 pst. av kr 1614 per måned, som tilsvarer kr 1130. For inntektsåret 2008 er samlet aldersfradrag kr 2260 (kr 1130 * 2), som deles likt mellom ektefellene.

3.1.5 Trygdeavgift

Trygdeavgiftssats for lønns – og pensjonsinntekt er henholdsvis mellomsats på 7,8 og lav sats på 3 pst. Skillet kan begrunnes ut fra det faktum at kun lønn resulterer i pensjonspoeng. I henhold til folketrygdloven § 23-3 utgjør personinntekten beregningsgrunnlaget for trygdeavgift til folketrygden. Trygdeavgiften fastsettes i prosent av personinntekten. Hvilke element som inngår i personinntektsbegrepet fremgår av skatteloven § 12-2. Fra og med inntektsåret skatteyter fyller 70 år, skal både lønns – og pensjonsinntekt beskattes med en trygdeavgiftssats på 3 pst. Imidlertid er ikke lønnen lenger pensjongivende. Beregnet personinntekt for de fleste typer av næringsvirksomhet skattlegges med høy avgiftssats på 11 pst. Det henvises til folketrygdloven § 23-3 for nærmere informasjon om hvilke inntekter som kvalifiserer for hvilke kategorier av satser.

Trygdeavgift skal ikke betales av inntekt inntil kr 39 600. Frikortgrensen er benevnelsen for innslagspunktet for betaling av trygdeavgift. Trygdeavgiften skal ikke utgjøre mer enn 25 pst. av overstigende inntekt. Bestemmelsene har hjemmel i folketrygdloven § 23-3. Satsene og beløpsgrensen er gjeldende for inntektsårene 2008 og 2009.

Av hensyn til beregning av opptjente pensjonspoeng etter folketrygdloven § 3-13 (1), beregnes personinntekt særskilt for ektefeller som lignes under ett, jf. sktl § 12-3.

3.1.6 Toppskatt

Grunnlaget for utligning av toppskatt til staten er personinntekten. For toppskatten eksisterer det i dagens regelverk to innslagspunkter. Personinntekt i intervallet fra kr 420 000 til kr 682 500 beskattes med en toppskattesats på 9 pst., mens overskytende skattlegges med en sats på 12 pst. Satsene og innslagspunktene gjelder for inntektsåret 2008. For inneværende inntektsår er beløpsgrensene reelt sett uendret. Nominelt sett stiger grensene med anslått lønnsvekst til kr 441 000 og kr 716 600. Satsene for toppskatten er uendret. Toppskatten er gjort progressiv av hensyn til fordeling og prinsippet om skatteevne. Størrelsen på toppskatten influeres av skatteytters økonomiske bæreevne. Innslagspunkter og skattesatser er identiske for skatteyttere som lignes i klasse 1 og 2. Selv om ektefeller lignes under ett i klasse 2, får de til sammen ikke høyere innslagspunkter enn kr 420 000 og kr 682 500 for 2008. Dersom den ene ektefellen har alminnelig inntekt etter særfradrag under personfradraget i klasse 1, og det motsatte gjelder for den andre, vil ligning under ett i klasse 2 gi lavest samlet skatt dersom samlet personinntekt ikke overstiger kr 420 000 for ektefellene. Overstiger samlet personinntekt fribeløpet for toppskatt på kr 420 000, foretas en skatteberegning for å avgjøre hvilken ligningsmåte som gir minst skattebyrde. Bestemmelsene om toppskatt er hjemlet i skatteloven § 12-1 og Stortingets skattevedtak § 3-1 for inntektsårene 2008 og 2009.

Eksempel på beregning av toppskatt

En skatteyder har en personinntekt på kr 750 000 for inntektsåret 2008. Personinntekten overstiger det andre innslagspunktet for toppskatt på kr 682 500. Dermed slår begge toppskattesatsene inn for ulike intervall. Personinntekt fra kr 0 til kr 420 000 genererer ikke toppskatt. Intervallet fra kr 420 000 til kr 682 500 utgjør kr 262 500. Personinntekt i nevnte intervall skattlegges med en sats på 9 pst. Skattebeløpet utgjør kr 23 625 ($kr\ 262\ 500 * 0,09$). Overskytende personinntekt utover øvre innslagspunkt er kr 67 500 ($kr\ 750\ 000 - kr\ 682\ 500$). Beløpet skattlegges med en sats på 12 pst.,

hvilket tilsvarer kr 8100 i toppskatt for overskytende personinntekt. Samlet toppskatt utgjør dermed kr 31 725 (kr 23 625 + kr 8100).

3.1.7 Grenser for skatt etter skattebegrensingsregelen

I tabell 3.2 vises innslagspunkter for beskatning av pensjonerte skatteyttere som utelukkende har pensjonsinntekt og verken har fradrag utover de tre standardfradragene eller nettoformue over innslagspunktet for kalkulatorisk inntekt på kr 200 000. Eksemplene forutsetter at inntekt er likt fordelt mellom ektefellene. Dette er av betydning for blant annet beregning av minstefradrag og klassefastsettelse. Det fremgår av avsnitt 3.1.3 om skattebegrensingsregelen, at nettoinntekt under kr 104 600 (kr 109 850) er skattefri for enslige skatteyttere i 2008 (2009). Siden aktuelle skatteyttere ikke har andre inntektskomponenter enn pensjon eller andre fradrag enn standardfradragene og kalkulatorisk inntekt gjennom formue er kr 0, utgjør pensjon fratrukket minstefradrag beregnet nettoinntekt. Husk at nettoinntekt er eksklusiv særfradrag slik at skatteyttere ikke får utnytte aldersfradraget ved beskatning i henhold til særregelen. Dermed fremkommer grensebeløpet for betaling av skatt ved å dividere den skattefrie nettoinntekten på 1 fratrukket minstefradragssatsen for pensjon ($\text{kr } 104\,600 / (1 - 0,26) \approx \text{kr } 141\,351$). Av tabell 3.2 ser vi at pensjonsinntekter lavere eller lik kr 141 351 ikke medfører beskatning av den enslige alderspensjonisten i 2008. Som nevnt i avsnitt 3.1.4.1 om minstefradrag, overstiger ikke beregnet minstefradrag øvre minstefradragsgrense for pensjonsinntekter lavere eller lik kr 215 769. I følge skattereglene for 2008 utgjør øvre grense kr 56 100. Siden beløpsgrensen for betaling av skatt på kr 141 351 er lavere enn kr 215 769, beregnes grensebeløpet på nevnte måte. Dersom det motsatte hadde vært tilfellet, hvilket innebærer at øvre grense inntreffer, beregnes beløpsgrensen ved å legge øvre grense til skattefri nettoinntekt. Grensen for betaling av skatt utgjør kr 245 676 for ektepar ($\text{kr } 181\,800 / (1 - 0,26) \approx \text{kr } 245\,676$). Dette tilsvarer en beløpsgrense på kr 122 838 for hver ektefelle. En pensjonsinntekt på kr 122 838, genererer et minstefradrag på kr 31 938. Fradraget er lavere enn øvre grense på kr 56 100 i pensjonsinntekter, hvilket innebærer at beregnet beløpsgrense er gyldig. Tilsvarende beregningsmåter anvendes for 2009.

Tabell 3.2: Beløpsgrenser for skatt

Grenser for skatt etter skattebegrensingsregelen		
	2008	2009
Alderspensionist – enslig		
Skattefri nettoinntekt	104 600	109 850
Grensebeløp for betaling av skatt	141 351	148 446
Ut av skattebegrensingsregelen	234 900	247 806
Alderspensionist – ektepar		
Skattefri nettoinntekt	181 800	198 150
Grensebeløp for betaling av skatt	245 676	267 770
Ut av skattebegrensingsregelen	428 804	468 823

Kilde: St. prp. nr 1 (2008-2009).

Konklusjonene om beløpsgrenser kan imidlertid ikke trekkes på generelt grunnlag. Dersom skatteytters nettoformue overstiger kr 200 000, vil et formuestillegg inkluderes i skattegrunnlaget for skattereduksjonsregelen. Overskytende av skattefri nettoinntekt skattlegges med satsen på 55 pst. Dersom nettoformuen er av betydelig størrelse, vil ordinære inntektsskatteregler for pensjonister erstatte skattebegrensingsregelen som et resultat av gunstigere beskatning gjennom førstnevnte reglement. For en enslig alderspensionist med kr 141 351 i pensjon og kr 2 290 000 i nettoformue vil ordinære skatteregler og skattereduksjonsregelen på marginen utløse identisk inntektsskatt inklusiv trygdeavgift for inntektsåret 2008. Likevel, på bakgrunn av de forutsetninger vi har tatt om skatteyter, utløser ikke pensjon opp til og med kr 141 351, eller kr 245 676 for ektepar, beskatning.

I henhold til tabell 3.2 erstattes skattebegrensingsregelen av ordinære beskatningsregler for pensjonsinntekter over kr 234 900 og kr 428 804 for henholdsvis enslige og ektepar i 2008. For å finne grensebeløpet kan man sette opp en ligning. Ved løsning av ligningen må man imidlertid ta hensyn til hvorvidt løsningen er mulig. Dersom man setter opp en ligning hvor minstefradraget inngår som 26 pst. av pensjonen, kan ikke inntektsløsningen implisere et minstefradrag som overstiger øvre grense. Dersom løsningen er av en slik art, erstattes det prosentvise minstefradraget i ligningen med øvre grense på kr 56 100 for 2008, og ligningen løses på nytt. For pensjonsinntekter som overstiger kr 215 769 gjelder som nevnt øvre grense for minstefradraget. For ektefeller er minstefradraget for grensebeløpet lavere enn øvre grense for ektefeller ($kr\ 428\ 894 * 0,26 < 2 * kr\ 56\ 100$). Det motsatte er tilfellet for 2009 da øvre grense utgjør kr 58 900 for enslige og det doble grensebeløp for ektepar ($kr\ 468\ 823 * 0,26 > 2 * kr\ 58\ 900$). I denne ligningen erstattes et prosentvis minstefradrag med øvre grense for ektefeller og løses på nytt. Resultatene vil som sagt avhenge av definerte forutsetningene om skatteyter. For en kontrollsjekk eller ønske om et enklere alternativ, anbefales

skatteberegningsprogrammet til Skatteetaten for inntektsårene 2008 (Skatteetaten a) og 2009 (Skatteetaten b).

I beregningene er det ikke tatt hensyn til at beregningsgrunnlaget for minstefradraget avrundes ned til nærmeste kr 100, jf. sktl § 6-32 (1) bokstav c. Momentet gir imidlertid ikke store utslag i grensebeløpene.

3.1.8 Oppsummering av regler for inntektsbeskatning gjennom et eksempel

Videre illustreres skattereglene gjennomgått ovenfor med et eksempel. En enslig pensjonert skatteyder mottar kr 170 000 årlig i pensjon. Vedkommende har i 2008 en skattepliktig formue på kr 900 000 og renteinntekter for inntektsåret utgjør kr 30 000. Skatteyderen har ikke fradrag utover standardfradragene inklusiv særfradraget for alder. For å finne ut hva skatteyder skal betale i inntektsskatt for 2008, må skattebeløpet etter skattereduksjonsregelen sammenlignes med beløpet som ordinære inntektsregler genererer. Det alternativet som gir størst skattebyrde vil alltid falle bort. For å avgjøre hvorvidt skatteyder skattlegges i henhold til særregelen, må skatt under begge alternativ beregnes. Dette er bakgrunnen for den tosidige tabell 3.3

Venstre side av tabellen illustrerer skatteberegningene i henhold til ordinære inntektsskatteregler for pensjonister. Skatteyder betaler lav trygdeavgiftssats på 3 pst. av personinntekten. Trygdeavgiften utgjør kr 5100 siden personinntekten utelukkende består av pensjon på kr 170 000. Det utlignes ikke toppskatt for vedkommende siden personinntekten er lavere enn første innslagspunkt på kr 420 000. Alminnelig inntekt beregnes her ved å legge renteinntekten til pensjonsinntekten og trekke fra minstefradraget. Minstefradraget på kr 44 200 tilsvarer 26 pst. av pensjonen. Beløpet er lavere enn øvre grense for minstefradrag i pensjonsinntekt på kr 56 100. Alminnelig inntekt tilsvarer dermed kr 155 800. Grunnlaget for beregning av inntektsskatt på kr 97 582, fremkommer ved å redusere alminnelig inntekt med alders – og personfradraget. Skatteyder får utnytte særfradraget for alder, hvilket ikke er tilfellet ved skattlegging i henhold til skattebegrensingsregelen. Skattegrunnlaget beskattes med ordinær skattesats på 28 pst. Alternativet utløser en samlet skatt på inntekt lik kr 32 422,96. I følge regelverket skal utlignet skatt avrundes til nærmeste hele krone, hvilket innebærer at skatten i realiteten utgjør kr 32 423, jf. lignl § 8-7 og forskrift om avrunding ved ligningen (1984).

Tabell 3.3: Ordinære skatteregler versus skattebegrensingsregelen for inntektsåret 2008

Ordinære beskatningsregler		Skattebegrensingsregelen	
Personinntekt		Personinntekt	
Pensjon	kr 170 000,00	Pensjon	kr 170 000,00
Trygdeavgift (3%)	kr 5 100,00		
Toppskatt	kr -	Toppskatt	kr -
Alminnelig inntekt		Nettoinntekt	
Pensjonsinntekt	kr 170 000,00	Pensjonsinntekt	kr 170 000,00
- Minstefradrag (26%)	kr 44 200,00	- Minstefradrag (26%)	kr 44 200,00
+ Renteinntekt	<u>kr 30 000,00</u>	+ Renteinntekt	kr 30 000,00
= Alminnelig inntekt	kr 155 800,00	+ Kalkulatorisk inntektsskatt (1,5%)	kr 10 500,00
- Personfradrag	kr 38 850,00	- Skattefri nettoinntekt	<u>kr 104 600,00</u>
- Særfradrag for alder	<u>kr 19 368,00</u>	= Grunnlag for beregning av skatt	kr 61 700,00
= Grunnlag for beregning av skatt	kr 97 582,00	Sum inntektsskatt	kr 33 935,00
Skatt på alminnelig inntekt	kr 27 322,96		
Sum inntektsskatt (inkludert trygdeavgift)	kr 32 422,96		

Det andre alternativet er skattlegging etter skattebegrensingsregelen i skatteloven § 17-1. Høyre side i tabell 3.3 illustrerer hvordan skatt i henhold til særregelen fremkommer. Renteinntekten på kr 30 000 og et formuestillegg på 1,5 pst. av nettoformue over kr 200 000, inngår i nettoinntekten. Siden skatteytters nettoformue overstiger grensebeløpet med kr 700 000, utgjør formuestillegget kr 10 500 ($kr\ 700\ 000 * 0,015$). For enslige skatteyttere er skattefri nettoinntekt kr 104 600 i 2008. Overskytende skattepliktig nettoinntekt utgjør kr 61 700. Beløpet skattes med avtrappingsraten på 55 pst. Beregnet skatt etter skattebegrensingsregelen er dermed kr 33 935 ($kr\ 61\ 700 * 0,55$). Siden kr 33 935 er større enn beregnet trygdeavgift og skatt på alminnelig inntekt etter ordinære regler, kr 32 423, konkluderes det med at skattebegrensingsregelen gir størst skattebyrde. Dermed faller særregelen automatisk bort i dette eksempelet, og skatteyter er skyldig kr 32 423 i inntektsskatt inklusiv trygdeavgift. Til tross for at skattedifferansen mellom de to alternativene ikke er særlig stor, gjelder ikke momentet generelt. Dette synliggjøres i senere eksempler og illustrasjoner.

3.1.9 Marginale inntektsskattesatser for enslige skatteyttere i 2008

I det følgende er det beregnet marginale inntektsskattesatser for alderspensjonister og yrkesaktive skatteyttere. Begrepet "yrkesaktiv" skatteyter brukes gjennomgående. Dersom annet ikke er slått fast, innebærer begrepet at vedkommende er ordinære lønnstaker og ikke pensjonist.

Marginal inntektsskatt er skatteprosenten som skatteyter må betale dersom vedkommende mottar én krone mer i pensjonsinntekt eller tjener én krone mer i lønn. Som et resultat av regelverket for skatt, eksisterer det store forskjeller i marginalsatter mellom pensjonister og yrkesaktive for identisk inntekts – og pensjonsnivåer. Marginal inntektsskatt for en alderspensjonist kan være 55 pst., mens høyeste potensielle sats for ordinær lønnsinntaker er 47,8 pst. Ved beregning av marginalsatt på pensjonsinntekt er det forutsatt at aktuell skatteyter verken har nettoformue over innslagspunktet for kalkulatorisk inntekt på kr 200 000, andre inntekter enn pensjon eller mottar andre fradrag enn de generelle standardfradragene og særfradraget for alder. Yrkesaktiv skatteyter har ingen andre inntekter enn lønn og har utelukkende rett på de generelle standardfradragene, det vil si minstefradrag og personfradrag.

Først er marginal inntektsskatt beregnet for pensjonsinntekter, og deretter følger tilsvarende for yrkesaktive med lønnsinntekter. Ved beregningene er det ikke tatt hensyn at beregningsgrunnlaget for minstefradraget avrundes nedover til nærmeste kr 100. Momentet vil imidlertid ikke ha store beløpsmessige konsekvenser.

3.1.9.1 Pensjonsinntekt

Tabell 3.4: Marginalsatt på pensjonsinntekt for inntektsåret 2008

Marginalsatt på pensjonsinntekt 2008		
	Intervall	Marginalsatt
Trinn 1	0 - 141 351	0,0 pst.
Trinn 2	141 351 - 215 769	40,7 pst.
Trinn 3	215 769 - 234 900	55,0 pst.
Trinn 4	234 900 - 420 000	31,0 pst.
Trinn 5	420 000 - 682 500	40,0 pst.
Trinn 6	682 500 -	43,0 pst.

Fra avsnitt 3.1.7 om beløpsgrenser ovenfor, kommer det frem at pensjonsinntekter lavere enn kr 141 351 ikke medfører beskatning. Marginal skattesatt på inntekt er dermed null for intervallet i trinn 1 i tabell 3.4. Dette skyldes skattebegrensingsregelen. For overskytende

inntekt i neste intervall, gir skattebegrensingsregelen fortsatt minst skattebyrde. Imidlertid er nettoinntekten høyere enn skattefritt beløp på kr 104 600. Det utløses dermed skatt på overskytende pensjonsinntekt utover kr 141 351. Marginal skattesatt utgjør 40,7 pst. i trinn 2. Satsen består av avtrappingssatsen i skattereduksjonsregelen på 55 pst. fratrukket avtrappingssatsen multiplisert med minstefradragssatsen på 26 pst. for pensjonsinntekter ($0,55 - 0,55 * 0,26$). Siden det er 55 pst. av overskytende inntekt som skattlegges, er det 55 pst. av minstefradraget som kommer til fradrag i skatten. På denne måten fremkommer marginal skattesatt på 40,7 pst. Ved en høyere pensjonsinntekt enn kr 215 769, inntreer maksimalt minstefradrag. Marginalsatten øker dermed til 55 pst. i trinn 3, fordi minstefradraget ikke lenger øker proporsjonalt med pensjonsinntekten som for lavere pensjonsnivåer. Fradraget ligger derimot fast og utgjør kr 56 100 for pensjonsinntekter. For

pensjonsinntektsnivåer over kr 234 900, gir ordinære beskatningsregler lavere skatt. Dermed reduseres marginalsatten til 31 pst. i trinn 4. Satsen består av 28 pst. skatt på alminnelig inntekt og 3 pst. trygdeavgift av personinntekt, til sammen 31 pst. For pensjonsinntekt i intervallet fra kr 420 000 til kr 682 500 i trinn 5, betales det i tillegg toppskatt med en sats på 9 pst. Marginalsatten blir dermed 40 pst. Overskytende inntekt beskattes med en toppskattesats på 12 pst. Sistnevnte sats resulterer i en marginalsatt lik 43 pst. i trinn 6.

Den laveste marginalsatten for pensjonsinntekter er 0 pst., og gjelder i intervallet fra kr 0 til kr 141 351. Intervallet hvor overstigende inntekt utover skattefri nettoinntekt skattlegges med 55 pst., benevnes i fortsettelsen som avtrappingsintervallet. I nevnte intervall avtrappes særregelens skattefordel. Den høyeste marginalsatten er avtrappingsssatsen i skattebegrensningsregelen på 55 pst. Marginalsatten gjelder for den del av avtrappingsintervallet hvor minstefradraget ikke øker proporsjonalt med pensjonsinntekten, fra kr 215 769 til kr 234 900. For overskytende pensjonsinntekt utover kr 682 500 ligger marginalsatten fast, og utgjør 43 pst.

3.1.9.2 Lønnsinntekt

Tabell 3.5: Marginalsatt på lønnsinntekt for inntektsåret 2008

Marginalsatt på lønnsinntekt 2008		
	Intervall	Marginalsatt
Trinn 1	0 - 39 600	0,0 pst.
Trinn 2	39 600 - 57 558	25,0 pst.
Trinn 3	57 558 - 70 650	7,8 pst.
Trinn 4	70 650 - 88 333	35,8 pst.
Trinn 5	88 333 - 186 111	25,7 pst.
Trinn 6	186 111 - 420 000	35,8 pst.
Trinn 7	420 000 - 682 500	44,8 pst.
Trinn 8	682 500 -	47,8 pst.

For lønnstakere er skatten null opp til frikortgrensen på kr 39 600. Marginal skattesats for trinn 1 er tilsvarende lik null i tabell 3.5. I trinn 2 betales det trygdeavgift med en opptrappingssats på 25 pst. for overskytende utover frikortgrensen. Satsen resulterer i en marginalsatt på 25 pst. for det aktuelle intervallet. Ved en lønn lik kr

57 558, når trygdeavgift etter opptrappingssatsen er lik trygdeavgift beregnet ved vanlig sats, betaler skatteyder trygdeavgift av hele lønnen med vanlig sats lik 7,8 pst. For intervallet i trinn 3 reduseres dermed marginalsatsen til 7,8 pst. Lønsmottaker begynner å betale skatt på 28 pst. av alminnelig inntekt når lønnen overstiger særskilt lønnsfradrag og personfradrag. Fradragene utgjør henholdsvis kr 31 800 og kr 38 850, totalt kr 70 650. I intervallet fra kr 70 650 til kr 88 333 utgjør marginalsatsen 28 pst. skatt av alminnelig inntekt og 7,8 pst. i trygdeavgift, totalt 35,8 pst. Ved en lønnsinntekt på kr 88 333 erstattes det særskilte lønnsfradraget med minstefradraget for lønnsinntekt. For inntektsnivå over kr 88 333 utgjør ikke lenger fradraget et fast beløp, men øker proporsjonalt med inntekten til et inntektsnivå på kr 186 111. Marginalsatten reduseres dermed fra 35,8 til 25,7 pst. i trinn 5. Sistnevnte prosentssats fremkommer ved å addere vanlig trygdeavgiftssats med skattesats på alminnelig inntekt fratrukket samme sats multiplisert med minstefradragsats for lønnsinntekter

$(0,078 + 0,28 - 0,28 * 0,36)$. For yrkesaktive er det altså 28 pst. av minstefradraget på 36 pst. som kommer til fradrag i skatten. For lønnsinntekter som overstiger kr 186 111, begrenses minstefradraget til maksimalt fradrag lik kr 67 000. Marginalskatten øker dermed igjen til 35,8 pst. i trinn 6. Kr 420 000 er som nevnt ovenfor første innslagspunkt for betaling av toppskatt. Marginalskatten stiger dermed med toppskattesatsen på 9 pst., til 44,8 pst. Kr 682 500 er det andre innslagspunktet for beregning av toppskatt. Overskytende lønnsinntekt beskattes med en toppskattesats på 12 pst. Marginalskatten utgjør dermed 47,8 pst. i trinn 8 (Finansdepartementet c).

Den laveste marginalskatten for lønnsinntekter er 0 pst., og gjelder i intervallet fra kr 0 til frikortgrensen på kr 39 600. Lønnsinntekter utover øvre innslagspunkt for toppskatt på kr 682 500, beskattes med høyeste marginalskatt på 47,8 pst. Sammenlignes marginalskatt på lønnsinntekter med marginalskatt på pensjonsinntekter, ser man at grensebeløpet for betaling av skatt er betraktelig høyere for lønnsinntekter. Grensebeløpet utgjør kr 39 600 sammenlignet med kr 141 351 for pensjonsinntekter. Dette er utelukkende en konsekvens av skattefri nettoinntekt i skattebegrensningsregelen. Den høyeste marginalskatten oppnås imidlertid i pensjonsinntekter, og utgjør 55 pst. sammenlignet med 47,8 pst. i lønnsinntekter. Dette er en implikasjon av avtrappingssatsen i skattebegrensningsregelen. Skatteyttere med midlere eller høye pensjonsinntekter har større evne til å bære skattebyrden enn minstepensjonister. Dermed avtrappes eller bortfaller fordelene av særregelen for midlere og høye pensjonsinntekter. For inntekter over kr 682 500, utgjør marginalskattene 43 og 47,8 pst. for henholdsvis pensjons – og lønnsinntekter. Forskjellen skyldes utelukkende differensierte trygdeavgiftssatser på henholdsvis 3 og 7,8 pst. Differansen i trygdeavgiftssatser og marginalskattesatser vedvarer.

Inntektsåret 2009

Det er ingen endringer i relevante inntektsskatteregler mellom inntektsårene 2008 og 2009. Marginalskattene blir de samme. Imidlertid vil grensebeløpene variere noe siden mange innslagspunkter for skatt har blitt endret fra 2008 til 2009. Eksempelvis er skattefri nettoinntekt i skattebegrensningsregelen endret fra kr 104 600 til kr 109 850 for enslige skatteyttere. Øvre innslagspunkt for toppskatt er økt fra kr 682 500 til kr 716 600. Skattesatsene er derimot uendret mellom inntektsårene. Se vedlegg 1 bakerst i utredningen for andre endringer i innslagspunkter.

3.1.10 Absolutte og relative skattefordeler for enslige alderspensjonister

For en bedre illustrasjon av hvordan ulikheter i regelverket mellom ordinære lønnstakere og alderspensjonister i realiteten slår ut, er tabell 3.6 laget. Absolutt og gjennomsnittlig inntektsskatt inklusiv trygdeavgift er beregnet for et utvalg inntekter for inntektsåret 2008. Pensjonistbeskatningen resulterer i skattefordeler relativt til beskatningen av ordinære lønnstakere. Skattefordeler er beregnet i gjennomsnitt og i kroner. Det er forutsatt at den enslige pensjonisten verken har formue over innslagspunktet for beregning av kalkulatorisk inntekt, andre fradrag enn de generelle standardfradragene eller andre inntekter enn pensjon. Enslig lønnstaker har kun lønnsinntekter, og mottar heller ikke andre fradrag enn de generelle standardfradragene. Skatteetatens beregningsmodell er brukt til å generere datamaterialet.

Tabell 3.6: Gjennomsnittsskatt og skatt i kroner for et utvalg inntekter for enslig lønnstaker og enslig alderspensjonist. Regler for inntektsåret 2008.

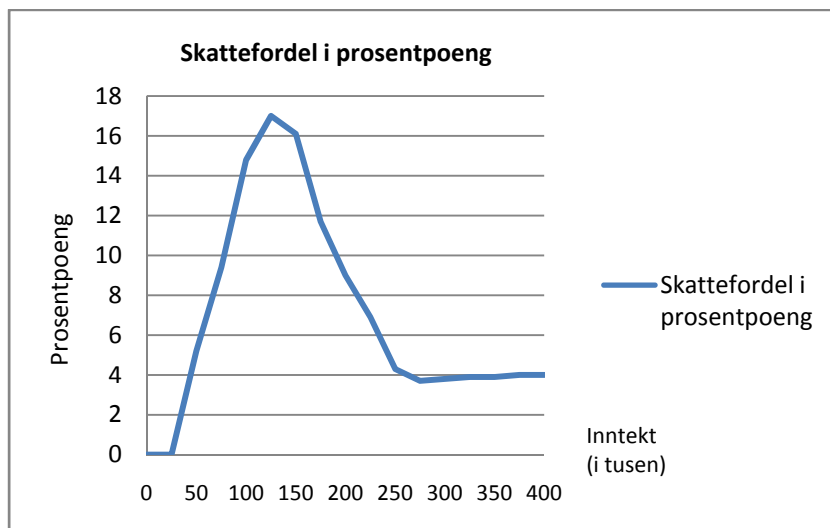
Lønnstaker (A)			Alderspensjonist (B)			
Inntekt Kroner	Gj.snittsskatt i pst	Skatt Kroner A	Gj.snittsskatt i pst	Skatt Kroner B	Skattefordel Kroner A-B	Skattefordel i prosentpoeng (A-B)/Inntekt
39 600	0	0	0	0	0	0
50 000	5,2	2600	0	0	2600	5,2
75 000	9,4	7068	0	0	7068	9,4
100 000	14,8	14 842	0	0	14 842	14,8
125 000	17,0	21 272	0	0	21 272	17,0
150 000	18,5	27 702	2,3	3520	24 182	16,1
175 000	19,5	34 132	7,8	13 695	20 437	11,7
200 000	21,0	41 962	11,9	23 870	18 092	9,0
225 000	22,6	50 912	15,7	35 365	15 547	6,9
250 000	23,9	59 862	19,6	49 115	10 747	4,3
275 000	25,0	68 812	21,3	58 664	10 148	3,7
300 000	25,9	77 762	22,1	66 414	11 348	3,8
325 000	26,7	86 712	22,8	74 164	12 548	3,9
350 000	27,3	95 662	23,4	81 914	13 748	3,9
375 000	27,9	104 612	23,9	89 664	14 948	4,0
400 000	28,4	113 562	24,4	97 414	16 148	4,0

Kilde: NOU 1999: 7 Flatere skatter (s. 49). Tallene er oppdatert for å samsvare med skatteregler, satser og innslagspunkter for inntektsåret 2008.

Første kolonne i tabell 3.6 inneholder et utvalg inntekter i kroner. Andre og tredje kolonne angir henholdsvis lønnstakers gjennomsnittlige inntektsskatt og skatt i kroner for utvalget av inntekter. Tilsvarende er gitt for alderspensjonisten i fjerde og femte kolonne. Sjette og sjuende kolonne inneholder skattefordeler i henholdsvis kroner og prosentpoeng for inntektsnivåene. Skattefordelene er i favør av pensjonisten. Av tabellen ser vi at forskjellen i gjennomsnittsskatt målt i prosentpoeng, er størst for lave inntekter. Skattefordelen utgjør 17 pst. for et inntektsnivå på kr 125 000. Til tross

for at pensjonisten er innenfor skattebegrensingsregelen for nivåer opp til kr 257 494, gir avtrapping av begrensningen lavere skattefordel i prosentpoeng. Dette illustreres gjennom fallende skattefordel fra et toppnivå ved kr 125 000, til nivået hvor regelen erstattes av ordinære inntektsskatteregler. I beregningene er det sett bort fra særfradraget for alder. I henhold til avsnitt 3.1.4.3, mottar ikke alle alderspensjonister særfradrag for alder. Fradraget gis fra og med måneden pensjonisten fyller 67 år, dersom vedkommende mottar alderspensjon. I tilfellet hvor kriteriet ikke er oppfylt, mottar pensjonisten uansett særfradraget fra og med måneden vedkommende fyller 70 år. Siden aldersfradraget ikke er inkludert i beregningene, erstattes skattereduksjonsregelen av ordinære skatteregler for et høyere inntektsnivå enn hva som ellers er tilfellet. Særfradraget er en skattefordel tilknyttet ordinære inntektsskatteregler for pensjonister. Når skatteyter ikke har krav på skattefordelen, genererer ordinære regler mindre skattebyrde enn særregelen først ved høyere inntektsnivåer. Ved skatteberegninger inklusiv særfradraget erstattes særregelen for inntektsnivåer over kr 234 900 for enslige skatteyttere, sammenlignet med kr 257 494 eksklusiv særfradraget. Førstnevnte beløp fremgår av tabell 3.2, som viser grenser for skatt etter skattebegrensingsregelen. En grafisk fremstilling av skattefordeler i prosentpoeng følger i figur 3.1. Datamaterialet består av første og siste kolonne i tabell 3.6, det vil si inntekt i kroner og skattefordel i prosentpoeng. Horisontal og vertikal akse i figur 3.1 angir henholdsvis inntekt i kroner og skattefordel i prosentpoeng.

Figur 3.1: Skattefordel i prosentpoeng for pensjonsinntekter sammenlignet med lønnsinntekter

Forklaring til figur 3.1: Figuren er en grafisk illustrasjon av første og siste kolonne i tabell 3.6. Horisontal og vertikal akse angir henholdsvis inntekt i tusen kroner og skattefordel i prosentpoeng. Skattefordelen i favør av pensjonisten er høyest for inntektsnivåer rundt kr 125 000, som en konsekvens av skattebegrensingsregelen. En lavere skattefordel vedvarer for høyere inntektsnivåer.

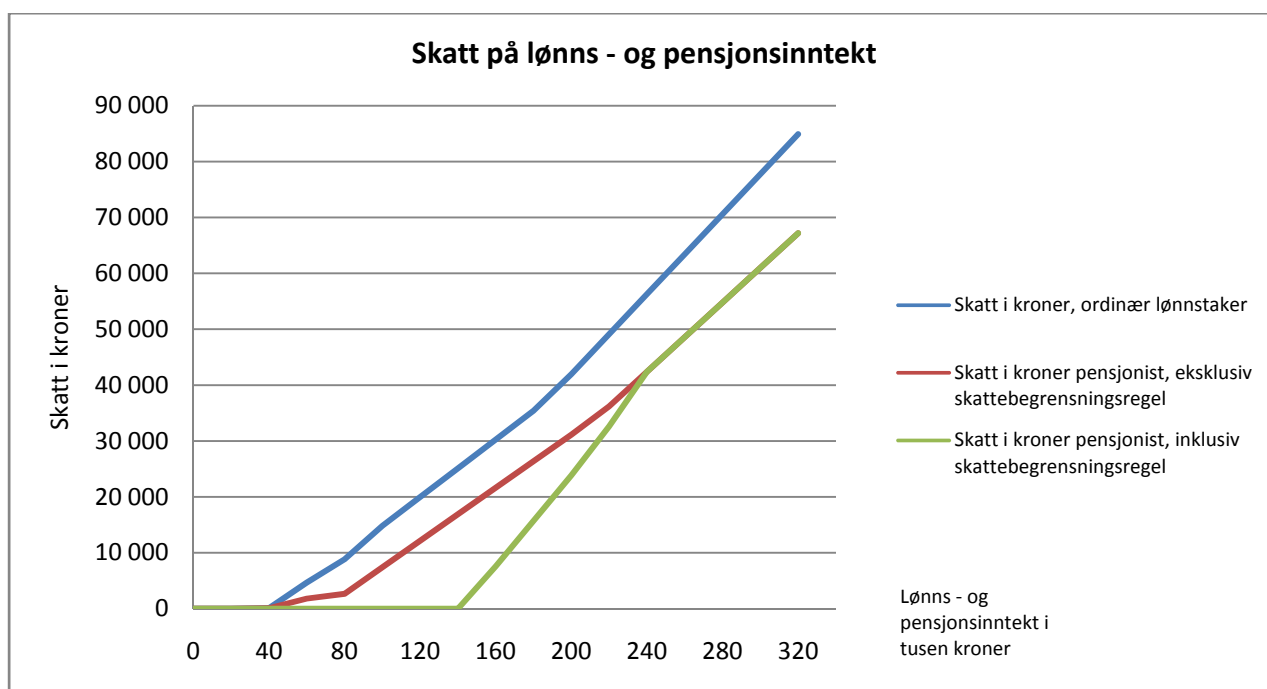
Av figur 3.1 ser vi at skattefordelen i prosentpoeng er størst for lave og midlere inntekter. Fordelen stiger fra et nivå på 0 pst. ved kr 39 600 til et nivå på 17 pst. for inntekter på kr 125 000. Deretter faller skattefordelen til et nivå på 3,7 pst. Fordelen stiger noe for inntekter over kr 275 000, for deretter å vedvare på omtrent 4 pst. for inntektsnivåer opp til kr 400 000 i figur 3.1. Skattefordelen flater ut siden pensjonisten skattlegges etter ordinære regler for inntekter over kr 257 494. For overstigende inntektsnivåer består pensjonistens skattefordel utelukkende av lavere trygdeavgift, siden vedkommende ikke mottar aldersfradrag. Skattefordelen med hensyn på trygdeavgift utgjør differansen mellom lav trygdeavgiftssats og mellomomsats på henholdsvis 3 og 7,8 pst., det vil si 4,8 pst. Siden trygdeavgift beregnes av personinntekten, er skattefordelen 4,8 pst. av denne. Imidlertid gir lønnsinntekter større minstefradrag enn pensjonsinntekter, hvilket reduserer pensjonistens skattefordel i forhold til ordinær lønnstaker. For inntektsnivåer hvor skattebegrensingsregelen er falt bort, gjelder øvre minstefradragsgrenser både for lønns – og pensjonsinntekter. Differansen i øvre minstefradragsgrenser for lønn og pensjon utgjør kr 10 900 i 2008 (kr 67 000 – kr 56 100). Til en skattesats på 28 pst., gir differansen en absolutt skattefordel på kr 3052 (kr 10 900 * 0,28) i favør av lønnstaker. Siden øvre grenser gjelder, stiger ikke minstefradraget lenger proporsjonalt med inntekten. Dette innebærer at skattefordelen i prosentpoeng for minstefradrag faller med inntekten. Siden trygdeavgift og minstefradrag er de eneste skatteelementer som skille pensjonisten og lønnstaker for høye inntektsnivåer, vil skattefordelen i prosentpoeng i favør av pensjonisten konvergere mot 4,8 pst. for høye inntekter.

La oss se på et inntektsnivå lik kr 400 000. Ordinære inntektsregler for pensjonisten og øvre minstefradragsgrenser gjelder. Forskjellen i samlede inntektsskatter skyldes skattefordelen på kr 3052 for minstefradrag og differensierte trygdeavgiftssatser i favør av henholdsvis lønnstaker og alderspensjonisten. Skattefordel i prosent av inntekten utgjør 4,8 pst. for trygdeavgiften. Skattefordel i prosent av inntekten er 0,763 pst. for minstefradraget (kr 3052/kr 400 000). Fordelen i favør av pensjonisten er dermed 4,037 pst. for et inntektsnivå på kr 400 000 (0,048 – 0,00763). I tabell 3.6 er skattefordelen i prosentpoeng avrundet til 4 pst. For inntekter på kr 2 000 000 vil skattefordelen fremdeles utgjøre 4,8 pst. for trygdeavgiften, men 0,1526 pst. for minstefradraget (kr 3052/kr 2 000 000). Fordelen i pensjonistens favør er dermed 4,6474 pst. for et inntektsnivå på kr 2 000 000. For høyere inntektsnivåer vil skattefordelen nærme seg differansesatsen i trygdeavgift på 4,8 pst.

3.1.11 Sammenligning av skatt mellom lønnstaker og pensjonist, inklusiv og eksklusiv skattebegrensingsregelen

En grafisk illustrasjon av forskjeller i skattenivå for et utvalg lønns – og pensjonsinntekter er konstruert i figur 3.2 for inntektsåret 2008. Alderspensionisten har verken nettoformue over innslagspunktet for beregning av kalkulatorisk inntekt i skattebegrensingsregelen, andre inntekter enn pensjon eller andre fradrag enn de tre standardfradragene. Særfradraget for alder er dermed inkludert i de underliggende beregningene. Lønnstaker har utelukkende lønnsinntekter og ingen andre fradrag enn de generelle standardfradragene. Skatteetatens beregningsprogram er anvendt for å generere bakgrunnsdata. Se vedlegg 2 for aktuelle data.

Figur 3.2: Illustrasjon av skatt på lønnsinntekter og pensjonsinntekter eksklusiv/inklusive skattebegrensingsregelen. Regler for inntektsåret 2008.

Kilde: Stortingsproposisjon [St. prp.] nr. 1 (2008-2009) og NOU 1999: 7 Flatere skatt (s. 49).

Forklaring til figur 3.2: Horisontal og vertikal akse representerer henholdsvis lønns – og pensjonsinntekt i tusen kroner og skatt i kroner. Den blå grafen illustrerer skatt i kroner for ordinær lønnstaker. Den røde og grønne grafen illustrerer skatt i kroner for pensjonisten henholdsvis eksklusiv og inklusiv skattebegrensingsregelen.

Figur 3.2 illustrerer skattlegging av en enslig alderspensjonist inklusiv og eksklusiv skattereduksjonsregelen og en enslig lønnstaker. Ved sammenligning av den røde og den grønne grafen i figuren, illustreres den skattemessige konsekvensen av særregelen. På grunn av denne kommer pensjonisten meget gunstig ut med hensyn til beskatning av lave og midlere pensjonsinntekter. Den blå og grønne grafen gir en indikasjon på skatteregulverkets konsekvens for alderspensjonister og yrkesaktive med hensyn på skatt. Forskjellen i beskatningen mellom skattegruppene vedvarer, men avtar for høyere inntektsnivåer. Den vedvarende forskjellen er blant annet en effekt av differensierte trygdeavgiftssatser for lønns – og pensjonsinntekter. Absolutt skattefordel i favør av pensjonsinntekter øker med inntekten på grunn av differensierte trygdeavgiftssatser. Som nevnt er forskjellen i satser 4,8 pst. For inntektsnivåer på kr 260 000 og kr 320 000 utgjør skattefordelen for trygdeavgift henholdsvis kr 12 480 og kr 15 360 ($kr\ 260\ 000 * 0,048$ og $kr\ 320\ 000 * 0,048$). Dermed vil gapet mellom den blå og grønne grafen i figur 3.2 gradvis øke for overstigende inntektsnivåer utover kr 234 900, hvor inntektsskatt inklusiv trygdeavgift etter ordinære regler erstatter skatt i henhold til særregelen. Ulike trygdeavgiftssatser er også årsaken til at forskjellen mellom den røde og blå grafen gradvis blir større. Siden det er tatt hensyn til særfradraget for alder, er skatt eksklusiv og inklusiv skattereduksjonsregelen sammenfallende for inntekter over kr 234 900. Dette fremgikk av avsnitt 3.1.7 og tabell 3.2 om beløpsgrenser for skatt. For overstigende pensjonsinntekter utover kr 234 900, gir særregelen større skattebyrde enn ordinære inntektsregler. Dermed bortfaller skattebegrensingsregelen for høyere inntekter. Uansett om man tar hensyn til særregelen eller ikke for pensjoner over kr 234 900, blir inntektsskatten inklusiv trygdeavgift den samme fordi ordinære inntektsregler er gunstigst skattemessig.

I tillegg til skattebegrensingsregelen og differensierte trygdeavgiftssatser er det to andre elementer som forklarer forskjellene på grafene konstruert i figur 3.2, minstefradrag og særfradrag for alder. Når pensjonisten skattlegges i henhold til særregelen, får ikke vedkommende særfradrag i regelens nettoinntekt. Det er utelukkende når pensjonisten beskattes etter ordinære regler at vedkommende får utnytte skattefordelen som aldersfradraget representerer. Som nevnt i avsnitt 3.1.4.3, gir fradraget en skattefordel på kr 5423. Absolutt skattefordel er konstant for inntektsnivåer hvor pensjonisten får utnytte fradraget fullt ut. I avsnitt 3.1.10 fremgikk det at absolutt skattefordel tilknyttet minstefradraget er konstant og utgjør kr 3052 når øvre minstefradragsgrenser er inntrådt. Fordelen er i favør av lønnstakere. Når minstefradraget stiger proporsjonalt med lønns – og pensjonsinntekter, representerer differansen i minstefradragssatser en absolutt skattefordel som øker med inntekten. Økningen i absolutt skattefordel tilknyttet minstefradraget oppveier imidlertid ikke økningen i absolutt skattefordel tilknyttet trygdeavgiften siden forskjellen mellom den røde og blå grafen gradvis øker. Skattefordel i prosentpoeng for minstefradraget utgjør differansen mellom

minstefradragssatsen i lønn – og pensjon multiplisert med skattesatsen for alminnelig inntekt på 28 pst., hvilket tilsvarer 2,8 pst. ($0,1 * 0,28$). Siden skattefordelen for trygdeavgift er 4,8 pst. og beregningsgrunnlagene for minstefradrag og trygdeavgift i figuren er sammenfallende, blir absolutt skattefordel for trygdeavgiften i favør av pensjonisten større enn absolutt skattefordel for minstefradraget i pensjonistens disfavør. Imidlertid er ikke skattebegrensingsregelen hensyntatt ved konstruksjon av den røde grafen, slik at skattefordelen i realiteten er større.

En del forutsetninger er tatt for å konstruere den røde grafen i figur 3.2. Grafen illustrerer skatt i kroner for pensjonsinntekter eksklusiv skattebegrensingsregelen. Ved beregning av skatt eksklusiv regelen er det forutsatt at pensjonister betaler trygdeavgift med en opptrappingsats på 25 pst. for overskytende personinntekt utover kr 39 600. Det antas dermed at frikortgrensen på kr 39 600 gjelder tilsvarende som for ordinære lønnstakere. For en pensjonsinntekt lik kr 45 000, er trygdeavgift etter opptrappingsatsen lik trygdeavgift beregnet etter ordinær, lav sats for pensjonister. For pensjonsinntekter høyere enn kr 45 000, betaler skatteytter trygdeavgift av hele pensjonen med lav sats lik 3 pst. Det forutsettes videre at enslige skatteyttere med krav på særfradrag for alder ikke betaler ordinær inntektsskatt for pensjoner lavere eller lik kr 78 657. Pensjonsnivået på kr 78 657 finnes ved å benytte Skatteetatens skatteberegningsprogram. For høyere pensjonsnivåer skal i utgangspunktet aktuelle skatteyttere betale ordinær inntektsskatt. Dagens skattesystem forhindrer dette gjennom skattereduksjonsregelen. Grensebeløpet for inntektsbeskatning eksklusiv trygdeavgift, kr 78 657, fremkommer ved å løse følgende ligning:

$$Kr X - kr 0,26 * X - kr 19 368 - kr 38 850 = kr 0$$

I ligningen tilsvarer X pensjonsinntekt og annet ledd utgjør minstefradraget. Kr 19 368 og kr 38 850 er henholdsvis særfradraget for alder og personfradraget. Ligningen settes lik kr 0 for å finne nivået hvor X er sammenfallende med summen av tilhørende minstefradrag samt person – og aldersfradrag. For høyere pensjonsinntekter overstiger pensjonen fradragene, hvilket innebærer at overskytende inntektsbeskattes. En pensjonsinntekt på kr 78 673 løser ligningen. Imidlertid er det ikke tatt hensyn til at beregningsgrunnlaget for minstefradraget i realiteten rundes ned til nærmeste kr 100. Tas det hensyn til nevnte moment får man samme løsning som beregningsprogrammet til Skatteetaten, det vil si kr 78 657. Årsaken til at grensebeløpet ikke tilsvarer summen av personfradraget, særfradraget for alder og nedre grense for minstefradraget, til sammen kr 62 218, er at beregnet minstefradrag for nevnte beløp overstiger nedre grense på kr 4000. Det motsatte er tilfellet for lønnstakere hvor summen av personfradraget og særskilt lønnsfradrag, til sammen kr 70 650, utgjør grensebeløpet for ordinær inntektsbeskatning. Aktuelle skatteyttere inntektsbeskattes for overstigende inntektsnivåer. Beregnet minstefradrag for lønnsinntekt på kr 70 650 er lavere enn

særskilt lønnsfradrag. Å finne grensebeløpet for inntektsbeskatning er følgelig mindre komplisert for yrkesaktive enn alderspensjonister. Dette er imidlertid hypotetiske skatteberegninger for sistnevnte skattegruppe, hvor skattebegrensingsregelen er ikke-eksisterende.

3.2 Formuesbeskatning

NOU 1991: 17 Bedrifts – og kapitalbeskatningen begrunner formuesskattens eksistens ut fra fordelingsmessige hensyn og hensynet til effektiv ressursutnyttelse. I tillegg øker formuesskatten offentlig proveny. Bunnfradraget og stigende marginale skattesatser på formue genererer et progressivt skattesystem hvor fordelingshensynet ivaretas. Progressiv skattlegging innebærer at gjennomsnittlig formuesskatt stiger med økende formue. Skattesystemet gir en høyere relativ beskatning av store formuer enn av små. 80 % - regelen for formue reduserer imidlertid progressiviteten og svekker de fordelingsmessige hensynene bak formuesskatten. Regelen redegjøres for i 3.2.2.

Når det gjelder hensynet til effektiv ressursutnyttelse, influerer formuesskatten skatteytetes sparebeslutninger og sammensetning av sparing mellom formuesobjekter. I henhold til NOU 2003: 9 Skatteutvalget (s. 252) utgjør formuesskatten "en skatt på privat sparing". Skatten reduserer avkastningen på sparing, som kan gi insentiv til å reduseres sparingen og øke forbruket i dag. Hvorvidt dette er tilfellet, avhenger av hvor sensitiv sparingen er overfor skatteendringer. Det henvises til avsnitt 3.2.5 for diskusjon rundt sammensetning av formuesobjekter. For noen skatteyttere påvirker skatten beslutningen om utflytting til andre land. Utflytting til land uten formuesskatt vil isolert sett gi skatteyter høyere avkastning på kapital. I hvilken grad den reelle avkastningen er høyere, avhenger imidlertid av hvorvidt skatteplikten til Norge opphører.

Som en konsekvens av formuesskatten fordeles skattebyrden på flere grunnlag enn lønns –, pensjons – og kapitalinntekter. Formuesskattens bestemmelser er hjemlet i skatteloven kapittel 4. Innslagspunkter og skattesatser er regulert i Stortingets skattevedtak [SSV] §§ 2-1 og 2-3 for inntektsårene 2008 og 2009.

Det redegjøres i påfølgende avsnitt for formuesskatteregler, innslagspunkter og skattesatser for inntektsårene 2008 og 2009. I avsnitt 3.2.3 illustreres gjennomsnittlig nettoformue for 2007 og i avsnitt 3.2.4 beregnes marginale formuesskatter for alderspensjonister og ordinære lønnstakere. En diskusjon rundt sammensetning av formuesobjekter følger i avsnitt 3.2.5.

3.2.1 Skattesatser og innslagspunkter for 2008 og 2009

For inntektsåret 2008 gjelder følgende satser og innslagspunkter for formuesbeskatningen:

Tabell 3.7: Innslagspunkter og skattesatser på formue for inntektsåret 2008

<i>Formue</i>		<i>Skattesats</i>
kr 0	- kr 350 000	0 pst.
kr 350 000	- kr 540 000	0,9 pst.
kr 540 000	-	1,1 pst.

Bunnfradraget utgjør kr 350 000. De formelle skattesatsene stiger med formuesnivå, fra en sats på 0 pst. til maksimal sats på 1,1 pst. Momentene impliserer progressiv skattlegging. Innslagspunktene i tabell 3.7 gjelder for enslige, mens doble grensebeløp gjelder for ektefeller. Husk at ektefeller alltid lignedes felles i skatteklasser 2 for formue. Skatteprovenyet av formue genereres til både kommune og stat. Kommunen mottar 0,7 pst. av overskytende formue utover første grensebeløp på kr 350 000. Staten mottar resterende skatteproveny av formue som tilsvarer 0,2 pst. av nettoformue i intervallet fra kr 350 000 til kr 540 000, og 0,4 pst. av overskytende. Bare skatteyttere som lignedes i skatteklasser 1 og 2, har krav på fribeløpet på kr 350 000 ved beregning av formuesskatt til kommunen, jf. SSV § 2-3. Formuesskatt til kommunen utgjør dermed 0,7 pst. fra første skattepliktige formueskrone for skatteyttere i klasse 0. Beregning av formuesskatt til staten er uavhengig av skatteklasser.

Ved beskatning av formue er det nettoformue som skattlegges. Nettoformue tilsvarer skattemessig formue redusert med skatteytters gjeld. Det er skattemessige formuesverdier 1. januar i året etter inntektsåret som er avgjørende for skattebelastningen, jf. sktl § 4-1 (1). I utgangspunktet skal formuesobjekt verdsettes til markedsverdi, men avvik fra prinsippet eksisterer gjennom eksempelvis bolig og ikke-børsnoterte aksjer.

For inntektsåret 2009 medfører regelverket følgende satser og innslagspunkter for enslige:

Tabell 3.8: Innslagspunkter og skattesatser på formue for inntektsåret 2009

<i>Formue</i>		<i>Skattesats</i>
kr 0	- kr 470 000	0 pst.
kr 470 000	-	1,1 pst.

Bunnfradraget utgjør kr 470 000 for enslige skatteyttere. Kr 470 000 er første og eneste innslagspunkt i formuesbeskatningen for 2009. Skattesatsen utgjør 1,1 pst. for overskytende nettoformue utover innslagspunktet. For ektefeller dobles den skattefrie beløpsgrensen til kr 940 000 i skatteklasser 2.

Kommunen mottar 0,7 pst. av overskytende formue utover innslagspunktet på kr 470 000. Staten mottar resterende skatteproveny av formue på 0,4 pst. av overskytende. Finansdepartementet begrunner fjerningen av den laveste skattesatsen ut fra forenklingmessige hensyn (Pressemelding nr. 52/2008). Begrunnelsen er i overensstemmelse med tredje hovedformål ved utforming av regelverket. Formålet innebærer at regler for beskatningen skal være samfunnsøkonomisk forsvarlige. Økning i bunnfradraget med kr 120 000 begrunnes ut fra fordelingsmessige hensyn. Hensynet samsvarer med det andre formålet beskrevet innledningsvis. Det økte bunnfradraget medfører, ifølge Finansdepartementet, at 110 000 færre skatteyttere betaler formuesskatt. Over halvparten av disse er pensjonister. Isolert sett gir det økte bunnfradraget kombinert med fjerning av laveste sats, skattelettelse gjennom uendret eller lavere formuesskatt uansett formuesnivå. Påstanden kan underbygges ved å se på en skatteyter med kr 540 000 i nettoformue. Skattlegging av overskytende formue er identisk for 2008 og 2009. For skattepliktig formue i intervallet fra kr 350 000 til kr 470 000 får skatteyter redusert formuesskatten med kr 1080 $((kr\ 470\ 000 - kr\ 350\ 000) * 0,009)$. For skattepliktig formue i intervallet fra kr 470 000 til kr 540 000, får vedkommende økt formuesskatt på kr 140 $((kr\ 540\ 000 - kr\ 470\ 000) * (0,011 - 0,009))$. Netto ser vi at skatteyter oppnår skattelettelse fordi den økte skattesatsen for formuesintervallet fra kr 470 000 til kr 540 000, mer enn oppveies av redusert sats for intervallet fra kr 350 000 til kr 470 000.

3.2.2 80 % - regelen for formue

80 % - regelen innebærer at "samlede skatter" maksimalt utgjør 80 pst. av en "sammenligningsinntekt". I følge skatteloven § 17-10 (3) omfatter "samlede skatter":

- formues – og inntektsskatt til staten med unntak av toppskatt
- formues – og inntektsskatt til kommunen
- inntektsskatt til fylkeskommunen

Inntektsskatt til stat, fylkeskommune og kommune utgjør 28 pst. av alminnelig inntekt. Skatter og avgifter som ikke inkluderes i begrepet "samlede skatter" er trygdeavgift, toppskatt, forsinkelsesavgift og tilleggs-skatt, særskatt etter petroleumsskatteloven § 5 og skatt av inntekt som skattlegges etter særskilt sats ved omdanning og rasjonalisering av virksomhet, jf. sktl § 17-10 (4).

Fra og med 2008 utgjør "sammenligningsinntekten" alminnelig inntekt tillagt skattefrie aksjeinntekter, det vil si skjermingsfradrag for utbytte og gevinster. Regelendringen tilsvarer

endringen i skattebegrensningsregelen hvor skattefrie aksjeinntekter inkluderes i særregelens nettoinntekt. Regelen endringen medfører at ikke bare den uskjermede delen av aksjeinntekter inngår i 80 % - regelens "sammenligningsinntekten", men også den skjærmede. Dette sikrer at skatteyttere med høye aksjeinntekter ikke får nedsatt formuesskatten fordi skjermingsfradraget resulterer i lav alminnelig inntekt for skatteytere. Overstiger "samlede skatter" 80 pst. av "sammenligningsinntekten", skal formuesskatten reduseres. Imidlertid kan ikke skatt av formue reduseres under 0,8 pst. av overskytende formue utover første kr 1 million. Regelen medfører redusert skatt for skatteytere med høy skattepliktig formue relativt til inntekt. Både pensjonister og ordinære lønsmottakere kommer inn under nevnte skatteregel. Når det gjelder ektefeller er det utelukkende inntekt som lignes under ett, skatten av denne og felleslignet formue som kan begrenses. Imidlertid blir fellesligning gjennomført dersom denne gir lavere skatt under skattenedsettelse enn særskilt ligning uten. Nettoformue utgjør fordelingsgrunnlaget for nedsettelsen mellom ektefellene (Nilsen, 2009). Formuesskatt til staten nedsettes først og kommunens formuesskatt deretter.

Tidligere er skattereduksjonsregelen for skatteytere med lav skatteevne gjennomgått. 80 % - regelen begrenser også skatten for en bestemt gruppe av skatteytere. I motsetning til for skattebegrensningsregelen er det formuende skatteytere som får nedsatt skatt gjennom 80 % - regelen. Denne gruppen får redusert formuesskatt, mens skatteytere som faller innenfor skattebegrensningsregelen får redusert inntektsskatt inklusiv trygdeavgift. Argumentet for skattereduksjonsregelen er at pensjonister med lave inntekter og formuer ikke skal betale skatt. 80 % - regelens argumentasjon kan gjøres ut fra likviditetsmessige hensyn. Formuesmassen til en skatteyter kan bestå av illikvide eiendeler. Når skatteyter i tillegg har lav eller midlere inntekt kan vedkommende få problemer med å betale formuesskatten som en betydelig formuesmasse genererer. Imidlertid har det skjedd en gradvis tilstramming av 80 % - regelen. Eksempelvis gjennom begrensningen som innebærer at formuesskatten ikke kan reduseres til under 0,8 pst. av overstigende nettoformue utover første kr 1 million. Senest for inntektsåret 2007 utgjorde satsen 0,6 pst. for overskytende formue. I følge H. Widerberg og I.B. Gaasemyr i Finansdepartementet ble innskrenkningen innført i skatte – og avgiftsvedtaket for 1993, og medførte en vesentlig skatteskjerpelse for formuende skatteytere (personlig kommunikasjon 2. april 2009). For illustrasjon av regelverket gjennomgås et eksempel.

Eksempel på 80 % - regelen

Anta en enslig skatteyter med alminnelig inntekt på kr 1 million og skjermingsfradrag for mottatt utbytte på kr 38 000 for inntektsåret 2008. "Sammenligningsinntekten" utgjør i dette tilfellet kr 1 038 000. Vedkommende har en skattepliktig formue på kr 100 millioner. Overskytende formue utover kr 540 000 skattlegges med en sats på 1,1 pst. Formue mellom nedre og øvre innslagspunkt, det vil si fra kr 350 000 til kr 540 000, skattlegges med en sats på 0,9 pst. Før anvendelse av 80 % - regelen blir dermed beregnet formuesskatt:

$$(kr\ 100\ mill - kr\ 540\ 000) * 0,011 + (kr\ 540\ 000 - 350\ 000) * 0,009 = kr\ 1\ 095\ 770$$

Det antas at skatteyter ikke mottar særfradrag for alder. Skatteyter faller utenfor skattebegrensningsregelen i skatteloven § 17-1. Inntekt og formue er av slike størrelser at vedkommende etter skattelovgivningen i høyeste grad regnes for å ha evne til å bære en del av skattebyrden. Personfradraget og skattesats på alminnelig inntekt utgjør henholdsvis kr 38 850 og 28 pst. Som nevnt innledningsvis er alminnelig inntekt kr 1 million. Grunnlaget for beregning av inntektsskatt utgjør i tilfellet alminnelig inntekt fratrukket personfradraget. Inntektsskatten fremkommer ved å multiplisere grunnlaget med satsen på 28 pst. Skatt av inntekten blir:

$$(kr\ 1\ mill - kr\ 38\ 850) * 0,28 = kr\ 269\ 122$$

Inntektsskatten er kr 269 122. Siden formuesskatten utgjør kr 1 095 770, blir "samlede skatter" følgelig kr 1 364 892. Merk at toppskatt og trygdeavgift ikke inkluderes.

"Sammenligningsinntekten" er kr 1 038 000, og 80 pst. av denne utgjør kr 830 400. Formuesskatten kan utelukkende nedsettes dersom differansen mellom "samlede skatter" og 80 pst. av "sammenligningsinntekten" er positiv. I dette eksempelet kan formuesskatten reduseres siden "samlede skatter" overstiger 80 pst. av sammenligningsinntekten, $kr\ 1\ 364\ 892 > kr\ 830\ 400$. 80 % - regelen kommer følgelig til anvendelse. Maksimal nedsettelse beregnes ved å trekke 80 pst. av "sammenligningsinntekten" fra "samlede skatter". I eksempelet utgjør maksimal nedsettelse kr 534 492 ($kr\ 1\ 364\ 892 - kr\ 830\ 400$). Etter maksimal reduksjon utgjør formuesskatten kr 561 278 ($kr\ 1\ 095\ 770 - kr\ 534\ 492$). Som forklart kan imidlertid ikke formuesskatten reduseres til under 0,8 pst. av overskytende utover den første millionen. I henhold til denne bestemmelsen må formuesskatten minimum utgjøre:

$$(kr\ 100\ mill - kr\ 1\ mill) * 0,008 = kr\ 792\ 000$$

Siden maksimal nedsettelse gir en formuesskatt på kr 561 278, som er lavere enn minimum formuesskatt på kr 792 000 etter tilleggsbestemmelsen, nedsettes formuesskatten til sistnevnte beløp. Reduksjonen i formuesskatten utgjør kr 303 770 (kr 1 095 770 – kr 792 000). Nedsettelsen tilsvarer en prosentvis reduksjon på 27,72 pst. Ved bortfall av regelen vil formuesskatten til vedkommende bli kr 303 770 høyere enn ved fortsatt eksistens, kr 1 095 770 sammenlignet med kr 792 000. Se avsnitt 5.4 for diskusjon rundt 80 % - regelen.

Bortfall fra og med inntektsåret 2009

I følge H. Widerberg og I.B. Gaasemyr har særregelen for formue sin opprinnelse tilbake til 1930-tallet hvor skatteyter søkte om nedsettelse, eventuelt bortfall, av formuesskatten dersom samlet stats – og kommuneskatt oversteg 75 pst. av inntekten. Regelen har imidlertid blitt endret fra dens opprinnelige eksistens og tatt inn og ut av skattevedtakene ved flere anledninger. I statsbudsjettet for 2009 forslø regjeringen fjerning av 80 % - regelen ut fra fordelingsmessige hensyn. Inntektsåret 2008 er dermed det siste hvor regelen er anvendbar. Det er i hovedsak de mest velstående som influeres av fjerning av denne særregelen, og de som isolert sett står overfor skatteskjerpelse for inneværende inntektsår.

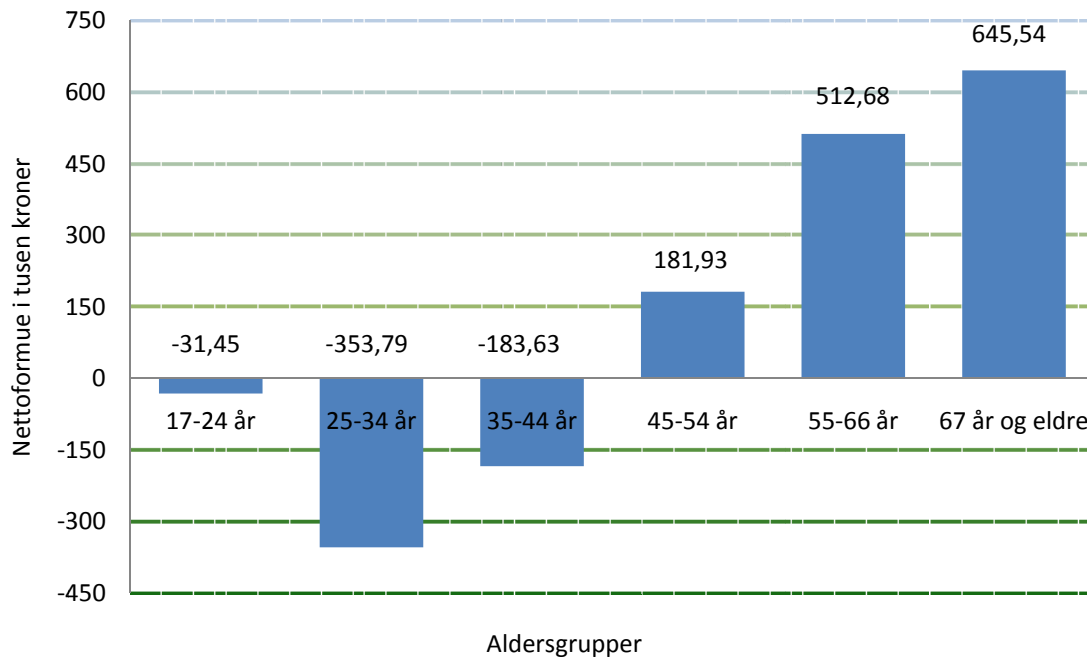
3.2.3 Gjennomsnittlig skattepliktig nettoformue for 2007

Figur 3.3 viser skattepliktig nettoformue i gjennomsnitt for ulike aldersgrupper over 17 år i 2007. Grupper under 45 år har i gjennomsnitt negativ skattepliktig formue, hvilket indikerer at gjennomsnittlig offentlig skatteproveny med hensyn på formue er lavt. Imidlertid avhenger formuesskatten av hvordan formuen er fordelt innenfor aldersgruppene. Dersom det er få skatteytere med betydelige skattemessige formuesverdier, blir samlet skatt større enn om det er mange skatteytere med lavere formuesverdier. Dette er en konsekvens av bunnfradraget samt progressive skattesatser for formue. Dermed kan ingen konklusjon trekkes om gjennomsnittlig formuesskatt på bakgrunn av figur 3.3.

I tidlige faser av livet akkumulerer en representativ skatteyter gjeld. Gjeldsakkumulasjonen er et middel for å "glatte" konsumet utover livsløpet. Det antas at individet har preferanse for en relativt jevn konsumprofil, og at konsumet av den grunn "glattes". Før skatteyter har opparbeidet seg kapital gjennom inntektsgenererende arbeid, er vedkommende som regel nødt til å lånefinansiere investeringer i utdanning, bolig, bil og lignende formuesobjekter. Konsumkapasiteten er begrenset. I senere faser av livet overstiger inntektsprofilen den relativt sett flate konsumprofilen.

Konsumkapasiteten øker. Konsumentene sparer og sparingen genererer positive nettoformuer. I sene faser av livet faller inntektsprofilen, og noen vil tære på formuen. Momentene er i teorien kjent som livssyklushypotesen.

Figur 3.3: Gjennomsnittlig skattepliktig nettoformue for alle personer over 17 år i ulike aldersgrupper (2007).

Kilde: Gjennomsnittlig skattepliktig nettoformue er beregnet ved bruk av datamaterial fra Statistisk sentralbyrå (SSB a). Se vedlegg 3.

Fra 45 år og oppover er skattepliktig nettoformue positiv, hvilket samsvarer med livssyklushypotesen. Gjennomsnittlig skattepliktig nettoformue for aldersgruppen fra 45-54 år var imidlertid ikke høyere enn bunnfradraget i formuesbeskatningen, som utgjorde kr 220 000 for inntektsåret 2007 (Finansdepartementet b). For den nest eldste og eldste aldersgruppen utgjorde skattepliktig nettoformue henholdsvis kr 512 680 og kr 654 540. I gjennomsnitt påvirkes de i høyeste grad av formuesbeskatningen. Høy gjennomsnittlig formue for den aldrende delen av befolkningen kan blant annet være et resultat av lavere gjeldsakkumulasjon blant eldre. Se figur 6.1 for illustrasjon av gjennomsnittlig gjeld i 2007 for tilsvarende aldersgrupper.

3.2.4 Marginale skattesatser på formue for 2008 og 2009

I påfølgende avsnitt beregnes marginale skattesatser på formue hvor skatteyder er pensjonist eller yrkesaktiv. Dette gjøres for å illustrere ulikheter i nevnte satser som et resultat av forskjeller i regelverket for skatt mellom de to skattegruppene. Først beregnes marginale skattesatser for en alderspensjonist med ulike verdier på formuesaktiva. Deretter gjøres tilsvarende for en ordinær lønsmottaker. Marginale skattesatser er beregnet for ulike formuesintervaller for inntektsårene 2008 og 2009. Marginal formuesskatt er den skatteprosenten skatteyder må betale av én krone ekstra i nettoformue. Skatteetatens beregningsprogrammer for inntektsårene 2008 og 2009 er anvendt som kontrolleringsverktøy. Grensebeløpene er avrundet til nærmeste krone tusen.

3.2.4.1 Pensjonert skatteyder

I tabell 3.9 er skatteyder pensjonist med kr 141 351 i pensjon for **inntektsåret 2008**. Vedkommende har verken inntekt utover pensjonen eller andre fradrag enn standardfradragene inklusiv særfradraget. Pensjonisten skattlegges i henhold til skattebegrensningsregelen dersom den gir mindre skattebyrde enn ordinære inntektsskatteregler. For vedkommende tilsvarer størrelsen på pensjonen fratrukket minstefradraget den skattefrie nettoinntekten på kr 104 600 i skattebegrensningsregelen. Dermed inntektsbeskattes kun den kalkulatoriske inntekten på 1,5 pst. av nettoformue utover kr 200 000. Forutsetningen er som nevnt at regelen medfører lavere inntektsskatt enn ordinære skatteregler. Marginalskatter på formue for inntektsårene 2008 og 2009 er henholdsvis gitt i tabell 3.9 og 3.10.

For nettoformue under kr 200 000 gir skattebegrensningsregelen lavest inntektsskatt. Siden formuen ikke overstiger innslagspunktet for beregning av den kalkulatoriske inntekten og formuen er lavere enn første innslagspunkt for beregning av formuesskatt på kr 350 000, er marginalskatten lik 0 pst. I trinn 2 betales det heller ikke ordinær formuesskatt. Imidlertid betales det en "ekstra formuesskatt" gjennom den kalkulatoriske inntekten. Dette resulterer i en marginalskatt på 0,825 pst. Satsen fremkommer ved å multiplisere prosentvis sats for formuestillegget med avtrappingssatsen i skattereduksjonsregelen ($0,015 * 0,55$). 1,5 pst. av overskytende nettoformue utover kr 200 000 skattlegges med 55 pst.

Tabell 3.9: Pensjonisters marginalsatt på formue for inntektsåret 2008

Marginalsatt på formue 2008 (pensjonist)		
	Intervall	Marginalsatt
Trinn 1	0 - 200 000	0,0 pst.
Trinn 2	200 000 - 350 000	0,825 pst.
Trinn 3	350 000 - 540 000	1,725 pst.
Trinn 4	540 000 - 2 290 000	1,925 pst.
Trinn 5	2 290 000 - 6 812 000	1,1 pst.
Trinn 6	6 812 000 - 9 837 000	0,0 pst.
Trinn 7	9 837 000 -	0,8 pst.

I det neste intervallet, trinn 3, gir skattebegrensingsregelen fremdeles lavest inntektsatt. Imidlertid er første innslagspunkt for ordinær formuesbesattning på kr 350 000 nådd. Resultatet er en marginalsatt på formue lik 1,725 pst. Formuesskattesatsen på 0,9 pst. for første trinn i formuesbesattningen og formuestillegget gjennom skattereduksjonsregelen på 0,825 pst., utgjør marginalsatsen på 1,725 pst. I intervallet fra kr 540 000 til kr 2 290 000 er andre innslagspunkt i formuesbesattningen overskredet. Innslagspunktet utgjør kr 540 000. Fortsatt gir ordinære skatteregler høyere inntektssatt enn skattebegrensingsregelen. Satsen stiger med 0,2 pst. til 1,925 pst. som et resultat av en økning i formell formuesskattesatt fra 0,9 til 1,1 pst. Dette er den høyeste marginalsatten på formue som kan betales av pensjonister (Hansen, 2008). For overskytende nettoformue av kr 2 290 000 gir ordinære besattningsregler lavere inntektssatt slik at den kalkulatoriske inntekten på 1,5 pst. faller bort. Marginal skattesatt reduseres dermed til 1,1 pst. For formuesnivåer over kr 6 812 000 trer 80 % - regelen inn. For overskytende nettoformue er "samlede skatter" større en 80 pst. av "sammenligningsinntekten". Sistnevnte utgjør i dette tilfellet 80 pst. av alminnelig inntekt på kr 104 600, det vil si kr 83 680. I intervallet fra kr 6 812 000 til kr 9 837 000 kompenseres skatteyter gjennom reduksjonen som 80 % - regelen gir i total skatt. Nettoformue i nevnte intervall besattes ikke på marginen. Overskytende av kr 9 837 000 besattes med en satt på 0,8 pst.

For **inntektsåret 2009** fjernes imidlertid særregelen for formue. Tabellen som illustrerer marginale formuesskattesatter influeres av bortfallet. I 2009 utgjør grensebeløpet for betaling av skatt kr 148 446 for pensjonert skatteyter med nettoformue under kr 200 000. Det henvises til tabell 3.2 og tilhørende forklaring for ytterligere informasjon. For inneværende inntektsår eksisterer det utelukkende ett innslagspunkt i formuesbesattningen. Formue under kr 470 000 medfører ikke skattebelastning, mens overskytende formue skattlegges med 1,1 pst. På bakgrunn av denne informasjonen konstrueres en tilsvarende tabell som for inntektåret 2008. Skatteyter har kr 148 446 i pensjon for 2009, og ingen andre fradrag enn standardfradragene inklusiv særfradraget for alder. Tabellen som illustrerer marginalsatt på pensjonistens formue for inneværende år, følger.

Tabell 3.10: Pensjonisters marginalsatt på formue for inntektsåret 2009

Marginalsatt på formue 2009 (pensjonist)		
	Intervall	Marginalsatt
Trinn 1	0 - 200 000	0,0 pst.
Trinn 2	200 000 - 470 000	0,825 pst.
Trinn 3	470 000 - 2 424 000	1,925 pst.
Trinn 4	2 424 000 -	1,1 pst.

Trinn 1 i tabell 3.10 er identisk med trinn 1 i tabell 3.9.

Skatteytters pensjonsinntekt fratrukket minstefradraget tilsvarer den skattefrie nettoinntekten på kr 109 850 for

2009. Den kalkulatoriske inntektskomponenten i

skattereduksjonsregelen er kr 0 for ligningsmessig nettoformue under kr 200 000. Marginalsattesats for trinn 1 er dermed 0 pst. For overskytende nettoformue utover kr 200 000 utgjør kalkulatorisk inntekt gjennom formuestillegget en positiv verdi. Marginal sattesats på formue blir dermed 0,825 pst. i trinn 2. Som nevnt medfører de ordinære formuesbeskatningsreglene at overskytende nettoformue utover kr 470 000 skatlegges med 1,1 pst. Total marginalsatt i intervallet fra kr 470 000 til kr 2 424 000 er 1,925 pst. For formuesnivå høyere enn kr 2 424 000 erstattes skattereduksjonsregelen av ordinære skatteregler for pensjonister, og formuestillegget bortfaller. Marginalsatten på overskytende formue utgjør dermed 1,1 pst. Tabellen illustrerer at konsekvensen av 80 % - regelens bortfall er hardere beskatning for pensjonerte, formuende skatteyttere.

3.2.4.2 Yrkesaktiv skatteyter

Tabell 3.11: Lønnstakeres marginalsatt på formue for inntektsåret 2008

Marginalsatt på formue 2008 (ordinær lønsmottaker)		
	Intervall	Marginalsatt
Trinn 1	0 - 350 000	0,0 pst.
Trinn 2	350 000 - 540 000	0,9 pst.
Trinn 3	540 000 - 5 651 000	1,1 pst.
Trinn 4	5 651 000 - 8 241 000	0,0 pst.
Trinn 5	8 241 000 -	0,8 pst.

I tabell 3.11 er tilsvarende informasjon gitt for en ordinær lønnstaker for **inntektsåret 2008**.

Vedkommende mottar kr 141 351 i lønnsinntekt.

Ordinære lønnstakere kommer som hovedregel ikke inn under skattereduksjonsregelen. Maksimal marginalsatt

betales av skatteyter med nettoformue over kr 540 000, men lavere enn at 80 % - regelen kommer til anvendelse. I motsetning til pensjonister oppnår ikke yrkesaktive særfradrag for alder. Særfradraget gjøres i alminnelig inntekt og har ingen effekt på "sammenligningsinntekten". Fradraget har utelukkende effekt på "samlede skatter". Imidlertid er minstefradragssatsen 36 % for lønnsinntekter sammenlignet med 26 pst. for pensjonsinntekter. Konsekvensen er lavere alminnelig inntekt for lønnsinntekter når pensjons – og lønnsinntekter er av identisk størrelse. En lavere alminnelig inntekt på grunn av større minstefradrag, er ensbetydende med lavere "sammenligningsinntekt". Dette resulterer i et lavere grensebeløp for når reduksjon av formuesskatt gjennom 80 % - regelen blir aktuelt for lønnsinntekter, enn hva som er tilfellet for pensjonsinntekter. For nettoformue over kr 5 651 000 trer 80 % - regelen inn. Til sammenligning trer regelen inn for nettoformue over kr 6 812 000 for pensjonsinntekter i tabell 3.9. Formue i intervallet fra kr 5 651 000 til kr 8 241 000,

trinn 4, beskattes ikke på marginen av samme årsak som for alderspensjonisten ovenfor. Skatteyttere med nettoformue over kr 8 241 000 har en marginal skattesats på 0,8 pst. som følge av 80 % - regelen.

Tabell 3.12: Lønnstakeres marginalsatt på formue for inntektsåret 2009

Marginalsatt på formue 2009 (ordinær lønsmottaker)		
	Intervall	Marginalsatt
Trinn 1	0 - 470 000	0,0 pst.
Trinn 2	470 000 -	1,1 pst.

For inntektsåret 2009 gjelder tabell 3.12. Tabellen er forenklet sammenlignet med 2008 versjonen i tabell

3.11. Forenklingen er en konsekvens av 80 % - regelens

bortfall samt reduksjon i antall innslagspunkter og skattesatser i formuesbeskatningen. Skatteyster får ingen skattebelastning for skattemessig nettoformue i intervallet fra kr 0 til kr 470 000. Marginalsattesats er dermed 0 pst. Overskytende formue utover kr 470 000 skattlegges med 1,1 pst. Formell skattesats på 1,1 pst. er sammenfallende med marginal skattesats på formue i tabell 3.12 trinn 2. Som en konsekvens av 80 % - regelens bortfall, er formuesbeskatningen utelukkende et resultat av skatteyers formue. Hvorvidt skatteyster har inntekt og størrelsen på denne, påvirker ikke formuesbeskatningen av ordinær lønnstaker i 2009. Også formuende yrkesaktive influeres av at særregelen for formue ikke lenger er anvendbar, gjennom større skattebelastning.

3.2.5 Sammensetning av formuesobjekter

Sammensetning av formuesobjekter påvirker størrelsen på formuesskatten. Som nevnt i avsnitt 3.2.1 er hovedregelen for ligningsfastsettelse av formue at objekter verdsettes til markedsverdi. Det er unntakene fra hovedregelen som gjør at formuessammensetningen har betydning for utlignet formuesskatt. Ved formuesbeskatningen verdsettes bankinnskudd til pålydende mens verdien av bolig verdsettes til høyst 30 pst. av markedsverdi. Bestemmelsene er hjemlet i skatteloven §§ 4-15, 4-10 (1) og forskrift om takseringsregler (2008) § 1-1-1. Ved å investere i bolig sparer skatteyster formuesskatt dersom vedkommende initialt formuesbeskattes. Dermed eksisterer det forskjellsbehandling ved skattlegging av ulike typer formuesobjekter. Dette er blant annet en konsekvens av vanskeligheter med fastsettelse av markedsverdi for enkelte objekter. Å investere i bolig gir dessuten en skattekreditt sammenlignet med investering i objekter hvor eventuell avkastning beskattes løpende. Urealisert avkastning gjennom verdistigning på bolig beskattes ikke. Plassering av kapital vil kunne influeres av skattesystemet. En mulig konsekvens er ikke-optimal allokering av kapital. Kapital strømmer da til investeringer som genererer høyest avkastning etter skatt, ikke før. Optimal privatøkonomisk tilpasning avviker fra samfunnsøkonomisk optimal tilpasning

og økonomiens effektivitet svekkes. Skattene er ikke nøytrale, men vridende. I et nøytralt skattesystem påvirkes ikke disposisjoners lønnsomhet av skatter.

Formuesbeskatning av aksjer avhenger av hvorvidt aktuelle aksjer er børsnoterte eller ikke-børsnoterte. Ligningsverdi av førstnevnte fastsettes til børskurs på aksjene 1. januar i ligningsåret, jf. sktl § 4-12 (1). Ligningsverdi er verdien fremkommet etter skattelovens regler og ligningsåret er året etter aktuelle inntektsår. Ikke-børsnoterte aksjer verdsettes til aksjenes forholdsmessige andel av selskapets skattemessige formuesverdi 1. januar i inntektsåret, jf. sktl § 4-12 (2). Skattemessig verdi av eiendeler fratrukket gjeld utgjør skattemessig formuesverdi. Dette er en forenklet regel for verdifastsettelse. Det eksisterer ikke et marked for kjøp og salg av ikke-børsnoterte aksjer. Verdsettelse til markedsverdi er dermed problematisk og ressurskrevende. Dersom ikke-børsnoterte selskap har gjeld og ligningsverdi av eiendelene er lavere enn markedsverdi, som for eiendom, kan reglene være meget gunstige. Aksjer i ikke-børsnoterte eiendomsforetak som utelukkende lånefinansierer sin virksomhet verdsettes til kr 0 ved formuesligningen for aksjonærene. Merk at ikke-børsnoterte aksjer ikke kan ha negativ verdi, siden skattemessig formuesverdi ikke settes lavere enn kr 0. Heller ikke børsкурser vil bli negative, siden aksjonærer utelukkende hefter for investerte verdier.

Den reelle skattemessige forskjellsbehandlingen gir incentiver til å investere i fast eiendom og ikke-børsnoterte aksjer fremfor andre formuesaktiva, og kan dermed svekke de fordelingsmessige hensynene bak formuesskatten ved at sammenhengen mellom reell og skattemessig formue blir svakere. Siden formue gir skatteevne, bør den skatlegges. Imidlertid svekkes formuesskattens treffsikkerhet ved at skattegrunnlaget i varierende grad reflekterer reell skatteevne. Dette har identisk effekt på formuesskatten for alderspensjonister og ordinære arbeidstakere. Imidlertid kan ligningsmessige formuesverdier ha betydning ved fastsettelse av inntektsskatten gjennom formuestillegget i skattebegrensningsregelen for pensjonister. Størrelsen på ligningsmessig nettoformue kan være avgjørende for hvorvidt en skatteyder faller innenfor eller utenfor skattebegrensningsregelen. Lavere skattemessig nettoformue vil med større sannsynlighet medføre at skatteyder faller innenfor og oppnår gunstigere inntektsbeskatning. Å investere i bolig fremfor bankinnskudd kan dermed være meget fordelaktig. I følge Statistisk sentralbyrå utgjorde gjennomsnittlige bankinnskudd kr 62 500, kr 176 000 og kr 340 500 for henholdsvis aldersgruppe 17-34 år, 35-66 år og 67 år og eldre i 2007 (SSB b). Det er dermed alderspensjonister som i gjennomsnitt har høyest bankinnskudd i absolutt forstand.

Andre hensyn bak formuessammensetningen

Det er også andre hensyn å ta ved kapitalinvesteringer. Inflasjon influerer den reelle beskatningen av formuesobjekter. Inflasjon defineres ofte som generell prisstigning (tolvmånedersvekst) og har stor betydning for pengenes kjøpekraft. Når en kapitalbeholdning står i banken som innskudd, tar ikke midlene del i prisstigningen. Dette innebærer at den finansielle beholdningen er uendret nominelt sett, men redusert i reell forstand ved inflasjon. Imidlertid vil en del av renteinntekten kunne ses på som kompensasjon for prisstigningen, men siden disse skattlegges fullt ut vil beskatningen ha større negativ innvirkning i tider med inflasjon. Alternativt vil skatteyder ved investering i bolig ta del i den generelle prisstigningen gjennom verdistigning. Vedkommende oppnår dessuten skattekreditt ved at urealisert gevinst gjennom verdistigningen ikke skattlegges. Andre forhold som hindrer effektiv ressursallokering ved at skattesystemet begunstiger bolig, utgjør fritak for utleieinntekter og gevinst ved salg av bolig under konkrete forutsetninger og lave eiendomsskatter. Den reelle beskatningen er dermed meget gunstig sammenlignet med bankinnskudd og diskriminerer sistnevnte. Imidlertid vil skattefordelen sannsynligvis ligge implisitt i boligprisene. Kapitaliseringseffekten vil i utgangspunktet dempe motivasjonen til overinvestering i eiendom.

Risikoelementet i spare – og investeringsbeslutninger er også relevant. Dess eldre skatteyder blir, dess kortere blir spare – og investeringshorisonten. Tidsperspektiv er og bør være avgjørende for nevnte beslutninger.

Effektiv skattesats

Beskatning kan analyseres gjennom effektive skattesatser for formuesobjekter. Effektiv skattesats kan defineres på følgende måte:

$$\text{Effektiv skattesats} = \frac{\text{Formell skattesats} * \text{Skattegrunnlag}}{\text{Markedsverdi}}$$

Effektiv inntektsskattesats er i NOU 1999: 7 Flatere skatt (s. 27) definert på tilsvarende måte, hvor faktiske inntekter erstatter markedsverdi. Formelle skattesatser er initiale satser som leses direkte ut av vedlegg 1. Eksempelvis er formell skattesats 1,1 pst. for overskytende nettoformue utover kr 540 000. Dersom skattegrunnlaget er sammenfallende med markedsverdi vil effektiv skattesats være identisk med formell skattesats. Effektiv skattesats kan imidlertid bli svært lav dersom skattegrunnlaget til et formuesobjekt i liten grad samsvarer med reell markedsverdi. Isolert sett er fallende skattegrunnlag sammenfallende med fallende effektiv skattesats. Ligningsmessig verdi av

bolig utgjør maksimalt 30 pst. av markedsverdi. Dette innebærer at effektiv skattesats høyst utgjør 30 pst. av formell skattesats for formuesobjektet. Ved fullfinansiert boligkjøp eller oppgradering av bolig gjennom gjeldsakkumulasjon, vil den effektive skattesatsen bli negativ siden nettoformuen er gjenstand for beskatning og gjeld fullt ut kommer til fradrag i bruttoformuen. Investeringen verdsettes da til høyst 30 pst. ved ligningen, mens aktuelle skatteyder får fullt fradrag for gjelden. Konsekvensen er negativt skattegrunnlag. Imidlertid mottar ikke skatteyder offentlig overføring som følge av negativt skattegrunnlag. For utnyttelse av negativt skattegrunnlag må skatteyder eie andre objekter med positiv ligningsmessig verdi.

4. Pensjon

I dette kapittelet gis en kortfattet innføring i pensjoner. Avsnitt 4.1 redegjør for hvilke hovedtyper av pensjoner som finnes og gunstige skattemessige forholdene ved pensjonssparing. Avsnitt 4.2 tar for seg folketrygden og alderspensjon. Det redegjøres for minstepensjon og størrelsen på denne i avsnitt 4.3. I avsnitt 4.4 diskuteres førtidspensjonsordningen, AFP. Til slutt, i avsnitt 4.5, blir det redegjort for hvordan lønnsinntekter kan påvirke størrelsen på pensjonsutbetalingen og aldersfradraget til en alderspensjonist.

4.1 Pensjoner, pensjonssparing og tilhørende skatteregler

Pensjoner kan i prinsippet inndeles i tre hovedgrupper etter finansieringsform. De tre utgjør offentlige trygdeordninger, pensjoner i arbeidsforhold og individuelle pensjonsordninger. Offentlige pensjoner består av alderspensjon fra folketrygden samt tjenestepensjoner for offentlig ansatte. Se avsnitt 4.2 om alderspensjon. Tjenestepensjon er arbeidsmarkedsbaserte ordninger, og kommer i tillegg til alderspensjon fra folketrygden. De mest sentrale pensjonsordningene i arbeidsforhold er ordninger etter foretakspensjonsloven (2000) og innskuddspensjonsloven (2000). Ytelses – og innskuddspensjon utgjør de to typene av tjenestepensjonsordninger. Ved ytelsespensjon fastsettes pensjonen slik at samlet pensjon fra folketrygden og arbeidsgiver utgjør en bestemt prosentandel av sluttlønnen. Eksempelvis garanterer offentlige tjenestepensjonsordninger en samlet ytelse på 66 pst. av sluttlønnen ved minst 30 års tjenestetid. Nivået på arbeidsgivers pensjonsinnbetalinger er ikke forhåndsdefinert. Nivået avhenger av en rekke forhold som lønnsendringer, forventet levetid, kjønn og arbeidskode, det vil si hvilket arbeid vedkommende utfører. Ved innskuddspensjon betaler arbeidsgiver årlig et bestemt kronebeløp eller en viss prosentandel av den ansattes lønn inn på individuelle pensjonskonti. Lov om obligatorisk tjenestepensjon trådte i kraft 1. januar 2006. Loven sikrer at private virksomheter oppretter tjenestepensjonsordninger for sine ansatte. Obligatorisk tjenestepensjon er enten ytelse – eller innskuddsbasert, og garanterer den ansatte et minimum av tjenestepensjon gjennom arbeidsforhold. Den tredje og siste hovedgruppen av ordninger er pensjon fra individuelle pensjonsavtaler.

For å stimulere skatteyttere til privat pensjonssparing og pensjonssparing i arbeidsforhold, gis det skattefordeler ved slik sparing. Med hjemmel i skatteloven §§ 4-2, 6-45 til 6-47 og tidfestingsreglene i kapittel 14, gis det skattefritak for formue i pensjonsspareordninger og løpende avkastning av denne samt skattefradrag for innbetalinger til pensjonsordninger. Private skatteyttere betaler ikke skatt av inntektsmidler som avsettes til sparing av tjenestepensjon, mens arbeidsgivere har fradragsrett for

tilskudd. Det gis tilsvarende skattefradrag for innskudd i individuelle pensjonsordninger. Siden midlene skattlegges på skatteyters hånd på tidspunktet for utbetaling, er dette enn skatteutsettelse i motsetning til et fritak. Dersom skatteyters inntektsnivå ved utbetaling gjør at vedkommende befinner seg innenfor avtrappingsintervallet til skattebegrensningsregelen, kan marginal inntektsskatt bli høy. I tilfellet hvor skatteyters pensjonsinntekt ikke skattlegges som en konsekvens av særregelen, er skatteutsettelsen å regne som et skattefritak.

4.2 Folketrygden og alderspensjon

Folketrygden ble innført 1. januar 1967. Innføringen var nødvendig for utviklingen av velferdsstaten Norge. Reformen omfatter som hovedregel bosatte og arbeidstakere i Norge eller på den norske kontinentalsokkelen. Bestemmelsene om medlemskap er hjemlet i folketrygdloven kapittel 2. Gjennom folketrygden sikres den aldrende delen av befolkningen økonomisk trygghet. Dette oppnås gjennom utbetaling av alderspensjon. Med hjemmel i folketrygdloven § 19-4 må skatteyter være fylt 67 år for at alderspensjon kan utbetales. Alderspensjonen består av grunnpensjon som tilsvarer grunnbeløpet i folketrygden (G) og tilleggspensjon, jf. ftrl §§ 3-1 og 3-2. Førstnevnte reguleres hvert år og utgjør kr 70 256 fra 1. mai 2008 (Skatteetaten, 2008). Derimot er tilleggspensjonen avhengig av inntekt. Imidlertid begrenses tilleggspensjonen oppad slik at det er uten betydning for pensjonsberegningen hva en arbeidstaker tjener over en "kritisk grense", fordi vedkommende ikke oppnår høyere tilleggspensjon for overskytende. I henhold til folketrygdloven § 3-13 tilsvarer nevnte grense 12 G. For G lik kr 70 256 utgjør "kritiske grense" kr 843 072. Tilleggspensjonen fastsettes på bakgrunn av opptjente pensjonspoeng. Et medlem av folketrygden tjener opp pensjonspoeng når vedkommende har pensjongivende inntekt mellom 1 G og den "kritiske grense" på 12 G.

Pensjongivende inntekt omfatter i hovedsak arbeidsinntekt, men også dagpenger ved arbeidsledighet, syke-, rehabiliterings- og attføringspenger, samt tidsbegrenset uførestønad. Hvilke inntektselementer som inngår i begrepet, reguleres i henhold til folketrygdloven § 3-15. Nevnte liste av ytelser er ikke uttømmende. Ytelsene er erstatning for arbeidsinntekt og inngår dermed på lik linje med ordinær lønn. Etter dagens regler opptjener ikke arbeidstakere pensjonsrettigheter etter fylte 70 år, jf. § 3-15. Beregning av tilleggspensjon gjøres i henhold til folketrygdloven kapittel 3. Beregningene anses for å ligge utenfor utredningen og en detaljert redegjørelse vil dermed ikke forekomme. Folketrygden finansieres løpende gjennom trygde- og arbeidsgiveravgift samt statsinnskudd. Minstepensjon er den laveste alderspensjon et medlem av folketrygden kan oppnå, og redegjøres for i neste avsnitt.

4.3 Minstepensjon

Pensjonerte yrkesaktive som har hatt lav inntekt og pensjonister som ikke har deltatt i arbeidslivet er mottakere av minstepensjon. Denne fungerer som et sikkerhetsnett og sikrer en økonomisk minimumsstandard (Hveem, 2008). Minstepensjon består av grunnpensjon som tilsvarer folketrygdens grunnbeløp (G), samt et sært tillegg. Bestemmelsene er hjemlet i folketrygdloven § 3-4. For 2008 som helhet utgjør gjennomsnittlig grunnbeløp kr 69 108 (Skatteetaten, 2008). For en minstepensjonist reduseres grunnpensjonen til 85 pst. av G dersom vedkommende har ektefelle som er pensjonist eller har inntekt, inklusive kapitalinntekter, på minimum 2 G. Tilsvarende gjelder for alle alderspensjonister. Særtillegget er satt til 79,33 pst. av G frem til 1. mai 2008, og 94 pst. av G for årets resterende måneder. Minstepensjonen for enslige utgjør dermed kr 130 690 for inntektsåret 2008. Særtillegget avkortes mot eventuell tilleggspensjon. Fjorårets trygdeoppgjør medførte en økning i minstepensjonen på kr 6759. Økningen var et resultat av endret særtilleggssats. For enslige er minstepensjonen fremdeles lavere enn innslagspunktet for betaling av skatt på kr 141 351. Nivået på minstepensjonen er fastsatt med tanke på eventuell skattebegrensning. For alderspensjonistektepar utgjør minstepensjonen kr 240 648. I forbindelse med statsbudsjettet for 2009 ble innslagspunktet for skattebetaling økt for inntektsåret 2008, til kr 245 676, som følge av økt sært tillegg. Dersom innslagspunktet ikke hadde blitt endret, ville minstepensjonistektepar blitt skattlagt for deler av pensjonen. Etter endringen er det samsvar mellom tankegang og utførelse av regelverket, gjennom at de som i hovedsak kun lever av minstepensjon ikke betaler inntektsskatt (Finansdepartementet, 2008).

I følge den norske arbeids – og velferdsforvaltningen [NAV] mottok 642 815 alderspensjon ved utgangen av 2008 (NAV a). 30 pst. av disse var minstepensjonister. I følge Statistisk sentralbyrås inntektsstatistikk for 2006 mottok enslige over 67 år kr 156 000 i medianinntekt². Tilsvarende mottok barnløse par over 67 år kr 319 000 (SSB c). Hele landet er inkludert i statistikken. Pensjonerte i Oslo har det høyeste inntektsnivået relativt til resten av fylkene med en medianverdi på kr 183 000. En større andel pensjonerte yrkesaktive med gunstigere pensjonsutbetalinger, er den naturlige forklaringen.

² Medianinntekten fremkommer ved å sortere inntektene etter størrelse. Den midterste inntekten etter sorteringen utgjør medianinntekten i datamaterialet.

4.4 Avtalefestet pensjon og lovbestemte pensjonstrygder

Avtalefestet pensjon [AFP] er en førtidspensjonsordning som innebærer at arbeidstaker kan gå av med pensjon ved fylte 62 år. I henhold til NAV er det arbeidstakere ansatt i stillinger innenfor områder hvor det eksisterer tariffavtaler og hvor AFP inngår i denne, som omfattes av ordningen (NAV, 2009a). Alderspensjonen ved ordinær pensjonsalder på 67 år utgjør samme beløp som om vedkommende arbeider til fylte 67 år, og påvirkes dermed ikke av tidligpensjonering. Avtalefestet pensjon beregnes på tilsvarende måte som utførepensjon i folketrygden. I tillegg utbetales et månedlig AFP-tillegg som er skattefritt. Størrelsen på tillegget avhenger av hvorvidt ordningen er privat eller offentlig, og utgjør henholdsvis kr 950 og kr 1700 per måned. Fra 65 år mottar AFP-pensjonister i offentlige ordninger tjenestepensjon. AFP-pensjonister innenfor private ordninger mottar ikke tjenestepensjon før ved ordinær pensjonsalder. Selv om skatteyter er ansatt i en stilling hvor ordningen om avtalefestet pensjon kan benyttes, eksisterer det en rekke forutsetninger om blant annet stillingsgrad, lønnsinntekt og alder som vedkommende må oppfylle for å gå av med avtalefestet pensjon. Ved utgangen av 2008 ble avtalefestet pensjon mottatt av 19 pst. av befolkningen i AFP-alder (NAV, 2009b). AFP-ordningen endres med den nye pensjonsreformen, for å bedre insentivene til yrkesaktivitet.

I henhold til skatteloven § 17-1 (1) bokstav d kan AFP-pensjonister ved fylte 64 år inntektsbeskattes etter skattebegrensningsregelen. Imidlertid mottas ikke særfradrag for alder etter skatteloven § 6-81, siden AFP-pensjonister verken har fylt 67 år eller mottar ordinær alderspensjon fra folketrygden. Det betales trygdeavgift med 3 pst. av AFP-pensjonen etter folketrygdloven § 23-3 (1).

For sjømenn, fiskere og skogsarbeidere eksisterer det egne lovbestemte pensjonstrygder. Pensjonstrygdene muliggjør en pensjonsalder på 60 år. Begrunnelsen bygger i hovedsak på at arbeidet er fysisk krevende. Dermed er det vanskelig for mange å fortsette frem til ordinær pensjonsalder i folketrygden. Dette innebærer at selv om ordinære pensjonsalder i Norge er 67 år, eksisterer det særaldersgrenser for noen yrker.

4.5 Avkorting i pensjon for yrkesaktive alderspensjonister

Det finnes også yrkesaktive som har nådd pensjonsalderen, men som velger å fortsatt delta i arbeidslivet. Slike skatteyttere har rett til å motta pensjon fra folketrygden og eventuell tjenestepensjon fra andre pensjonsordninger. Fra måneden etter fylte 67 år kan aktuelle skatteyttere

motta både full alderspensjon og lønn. Imidlertid vil lønnsinntekten medføre en avkorting i alderspensjonen for yrkesaktive i alderen fra og med 68 til fylte 70 år. Første måned etter fylte 68 år kan lønnsinntekt resultere i avkortet pensjon. Avkortingene innebærer at alderspensjonen reduseres med 40 pst. av brutto lønnsinntekt over 2 ganger grunnbeløpet i folketrygden, jf. ftrl § 19-6 (3). Derimot kan yrkesaktive pensjonister fra og med første måned etter fylte 70 år tjene ubegrenset uten at pensjon blir inntektsprøvd. Fra og med inntektsåret 2009 vil skatteyter kun risikere avkorting i alderspensjon fra og med første måned etter fylte 69 år til og med måneden hvor vedkommende fyller 70 år (NAV b). Med hjemmel i skatteloven § 6-81 (1) bokstav b skal særfradraget for alder avkortes tilsvarende som alderspensjonen. Også avtalefestet pensjon inntektsprøves. Grensebeløpet for pensjonsavkorting utgjør kr 15 000. Er arbeidsinntekten lavere enn kr 15 000, avkortes ikke avtalefestet pensjon. Det følgende eksempelet illustrerer hvordan avkorting av alderspensjon beregnes.

Eksempel på inntektsavkorting for alderspensjonist

En skatteyter mottar kr 238 216 i lønn og har opptjent alderspensjon på kr 180 000 for inntektsåret 2008. Siden vedkommende fylte 69 år i 2008, blir alderspensjonen inntektsprøvd for hele inntektsåret. 2 G er kr 138 216 for aktuelle inntektsår. Overskytende arbeidsinntekt utover 2 G utgjør kr 100 000, og pensjonen reduseres med 40 pst. av overskytende. Avkortingene i pensjonen er dermed kr 40 000, og utbetalt pensjon er kr 140 000. Avkortingene utgjør 22,22 pst. av alderspensjonen (kr 40 000/kr 180 000), og særfradraget for alder reduseres tilsvarende. Etter nedsettelsen får vedkommende et særfradrag i alminnelig inntekt på kr 15 064. Minstefradraget differensieres når skatteyter har både lønns- og pensjonsinntekt. Det er uten betydning hvilket av de to alternativene som benyttes ved beregningen, siden øvre grense for minstefradrag er sammenfallende for alternativene. Øvre grense for lønnsinntekt gjelder, og minstefradraget settes lik nevnte grense på kr 67 000. Samlet bruttoinntekt for skatteyter er kr 378 216. Etter skatt har vedkommende en samlet nettoinntekt på kr 294 826 eller kr 24 569 per måned.

Anta deretter at skatteyter i stedet har kr 138 216 i arbeidsinntekt. Overskytende lønn av 2 G er kr 0. Vedkommende får dermed ingen avkorting i pensjonen. Samlet bruttoinntekt utgjør full alderspensjon og arbeidsinntekt, til sammen kr 318 216. Netto sitter skatteyter igjen med kr 254 630 eller kr 21 219 per måned. Sammenlignes nettoinntekten på kr 254 630 med nettoinntekten hvor skatteyter tjener kr 100 000 mer, ser vi at vedkommendes inntekt etter skatt av de sist tjente kr 100 000 utgjør kr 40 196 (kr 294 826 – kr 254 630). Det offentlige tar dermed 59,80 pst. av de siste kr 100 000.

Avkorting i pensjon er med på å svekke incentivene til å arbeide. Det samme gjelder tilsvarende avkorting i særfradrag for alder. Endring i regelverket fra inntektsåret 2009, hvor eventuell avkorting først forekommer ved fylte 69 år, bedrer incentivene. "Modernisert folketrygd" utformet av Johnsen-kommisjonen vil stimulere til arbeid gjennom fjerning av bestemmelser med slike uheldige samfunnsøkonomiske effekter. "Modernisert folketrygd" fra 2004 er et forslag til ny pensjonsreform som vil tre i kraft om noen år. Betydelige endringer ventes når reformen gjennomføres. Både avkorting i pensjon og særfradrag samt differensierte minstefradragsbeløp, kompliserer skatteberegningene. En forenkling av skattesystem vil i større grad samsvare med det tredje formålet om samfunnsøkonomisk forsvarlighet ved utforming av personbeskatningen. Eventuell tjenstepensjon kommer i tillegg til alderspensjon fra folketrygden, og opptjenes som nevnt i arbeidsforhold. I hvilken grad lønnsinntekt medfører avkorting i tjenstepensjon, kan variere mellom ulike pensjonsordninger.

5. Case

For i større grad å illustrere de skattemessige konsekvensene av regelverket vil ulike case bli gjennomgått. Siktemålet med å konstruere skatteyttere med ulike verdier på inntekts – og formueskomponenter er å få frem samlede skatteeffekter av de ulike reglene. Gjennom å sammenligne beskatningen av alderspensjonister og ordinære arbeidstakere med identiske verdier på inntekts – og formueskomponenter, illustreres også konsekvensene av skattemessige forskjeller mellom nevnte grupper av skatteyttere. Kapittelet består av fem ulike case. Alle skatteytterne vi møter lignedes i skatteklasse 1. Enten er skatteytterne enslige eller ektepar hvor begge ektefellene har alminnelig inntekt etter særfradrag som er høyere enn personfradraget i klasse 1 på kr 38 850. Ligning i klasse 1 gir dermed minst skattebelastning for ektefellene. Inntektsåret er 2008 og Skatteetatens enkle skatteberegningsprogram er benyttet som kontrolleringsverktøy.

De fem casene er inndelt i hvert sitt hovedavsnitt. I hvert avsnitt møter vi en eller flere skatteyttere i ulike aldrer med forskjellige bruttoinntekter og skattepliktige nettoformuer. Overskriftene for hvert av de fem avsnittene er gjengitt nedenfor. I tillegg følger en kort introduksjon av skatteytterne vi møter i casene, og deres skattemessige utgangspunkter.

5.1) Basis case med skattebegrensningsregel for lav alminnelig inntekt. Per fyller 71 år i inntektsåret 2008 og har pensjon, renteinntekter og samlet skattepliktig nettoformue på henholdsvis kr 160 000, kr 17 200 og kr 890 000.

5.2) Case med gjeldsakkumulasjon. Tore er også 71 år. Sammenlignet med Per har Tore høyere pensjon og høyere samlet skattepliktig nettoformue på henholdsvis kr 189 000 og kr 1 200 000. Renteinntekten utgjør kr 4800. Tore er nysgjerrig på hvilke skattemessige konsekvenser et gjeldsopptak på kr 100 000 ville fått for inntektsåret 2008.

5.3) Case med yrkesaktiv og yrkespassiv alderspensjonist. Karl og Ole fyller 71 år i 2008. Ole mottar tilsvarende i pensjon og lønn som Karl mottar i pensjon, totalt kr 180 000. Skattepliktige nettoformuer og renteinntekter utgjør henholdsvis kr 440 000 og kr 6660 for hver av dem.

5.4) Case som illustrerer effekten av 80 % - regelen for en alderspensjonist og en ordinær lønnstaker. Bjarne og Bernt er 55 og 71 år. Bjarne mottar tilsvarende i lønn som Bernt mottar i pensjon, det vil si kr 160 000. Hver av dem har skattepliktige nettoformuer bestående av bolig og aksjer på kr 8 000 000.

5.5) Case om skattemessig behandling av ektepar. Et ektepar med ordinære lønnstakere og et minstepensjonistektepar mottar kr 240 648 i henholdsvis lønn og pensjon. Den ene ektefellen i hvert ektepar har renteinntekter og – kostnader, skattepliktig formue og gjeld på henholdsvis kr

13 320, kr 7200, kr 680 000 og kr 120 000. Den andre ektefellen i hvert ektepar har renteinntekter og skattepliktig nettoformue på henholdsvis kr 9990 og kr 580 000.

En oppsummering av casene følger i avsnitt 5.6.

5.1 Basis case med skattebegrensningsregel for lav alminnelig inntekt

La oss først se på et case med en enslig skatteyter ved navn Per. Per ble født i 1937 og er dermed 71 år ved utgangen av inntektsåret 2008. Han har ingen arbeidsinntekt og mottar kr 160 000 i pensjon. Siden Per er alderspensjonist og ikke mottar arbeidsinntekt i tillegg til pensjon, oppnår han fullt særfradrag for alder på kr 19 368. Per er dessuten fylt 71 år, hvilket innebærer at han uansett ikke vil få pensjon og aldersfradrag inntektsprøvd. Hans formuesaktiva består av bankinnskudd, aksjer og bolig. Skattemessig verdi på eiendelene er henholdsvis kr 400 000, kr 40 000 og kr 450 000 per 1. januar 2009. I følge Statistisk sentralbyrå var til sammenligning gjennomsnittlig ligningsverdi på bolig for hele landet kr 283 100 i 2007 (SSB d). Avkastningen på bankinnskuddet utgjør kr 17 200, som tilsvarer skattepliktig renteinntekt ved ligningen. Det betales ikke utbytte til aksjonærene i aktuelle inntektsår og Pers aksjebeholdning er uendret gjennom året. Uendret beholdning innebærer at ingen salgsgevinst eller – tap kommer til beskatning eller fradrag som følge av realisasjon av aksjer. Per har tidligere nedbetalt all gjeld. Skatteberegningen følger i tabell 5.1.

Tabell 5.1: SKATTEBEREGNING FOR PER

	Grunnlag	Skatt/avgift	
Formuesskatt stat	Kr 890 000	Kr 1 780	
Formuesskatt kommune	Kr 890 000	Kr 3 780	
Inntektsskatt kommune	Kr 116 232	Kr 11 375	} = Kr 26 467
Inntektsskatt fellesskatt	Kr 116 232	Kr 10 292	
Trygdeavgift pensjon	Kr 160 000	Kr 4 800	
Sum skatter og avgifter		Kr 32 027	
Skattebegrensning		Kr 3 697	
Sum beregnede skatter og avgifter		Kr 28 330	

Forklaring til tabell 5.1

De oppgitte grunnlagene i tabell 5.1 samsvarer med skattegrunnlagene slik de fremstilles i forhåndsutfylte selvangivelser fra Skatteetaten. Forhåndsutfylte selvangivelser mottas av skatteytere i forbindelse med skatteoppgjøret for hvert inntektsår. Dermed anses det som hensiktsmessig å

benytte tilsvarende skattegrunnlag i casene. Hvordan grunnlagene er fremkommet, forklares inngående i påfølgende tekst.

Det redegjøres først for skattemessig behandling av **formue**. Grunnlaget for beregning av skattepliktig formue er samlet ligningsverdi på formuesobjektene oppgitt innledningsvis. Fra avsnitt 3.2.1 om formuesskattesatser og beløpsgrenser, fremgår det at 0,7 pst. av overskytende formue utover kr 350 000 går til kommunen. Overskytende beløp utgjør kr 540 000, og beregnet formuesskatt til kommunen er kr 3780. Staten mottar 0,2 pst. av første formuesintervall i beskatningsreglene, fra kr 350 000 til kr 540 000, og 0,4 pst. av overskytende. Staten mottar dermed 0,2 pst. av kr 190 000 og 0,4 pst. av kr 350 000, til sammen kr 1780 i formuesskatt av Per. Samlet formuesskatt til kommune og stat utgjør dermed kr 5560 (kr 3780 + kr 1780).

Skattemessig behandling av **inntekter** er mer omfattende. Grunnlaget for beregning av inntektsskatt er fremkommet ved å trekke minstefradraget og særfradraget for alder fra pensjonsinntekten inklusiv renteinntekter. Dette blir kr 116 232. 26 pst. av pensjonen er kr 41 600 og utgjør Pers minstefradrag. Den totale inntektsskatten på kr 21 667 fremkommer ved å multiplisere inntektsskattesatsen på 28 pst. med grunnlaget fratrukket personfradraget på kr 38 850. Fra avsnitt 3.1.2 om grunnlag for beregning av skatt på inntekt, vet man at skattesatsen splittes opp i 14,7 pst. tilhørende kommune og fylkeskommune og 13,3 pst. i fellesskatt til staten. Grunnlaget på kr 116 232 etter personfradraget er kr 77 382. 14,7 og 13,3 pst. utgjør henholdsvis kr 11 375 og kr 10 292. Beløpene er sammenfallende med beregnet inntektsskatt til kommune og fellesskatt i skatteberegningstabell 5.1 ovenfor. Trygdeavgift fastsettes ved lav sats på 3 pst. av personinntekten. Pers personinntekt består utelukkende av pensjonen på kr 160 000, og beregnet trygdeavgift utgjør kr 4800. Beskatning av inntekt beregnet etter ordinære skatteregler for pensjonister utgjør da kr 11 375 og kr 10 292 i inntektsskatt til henholdsvis kommune og stat og kr 4800 i avgift til folketrygden, til sammen kr 26 467. Per er alderspensjonist og faller innenfor skattebegrensingsregelen dersom denne resulterer i gunstigere skattlegging enn ordinære regler for pensjonisten. For å avgjøre hvorvidt skattebegrensingsregelen erstatter ordinære regler, må skattebelastningen i henhold til særregelen beregnes.

Skatt beregnet i henhold til skattereduksjonsregelen er i Pers tilfelle:

(Pensjonsinntekt – minstefradrag + renteinntekt + kalkulatorisk inntekt gjennom formuestillegget – skattefri nettoinntekt) * avtrappingsssats =

$$\begin{aligned}
 & (\text{Kr } 160\,000 - \text{kr } 160\,000 * 0,26 + \text{kr } 17\,200 + (\text{kr } 890\,000 - \text{kr } 200\,000) * 0,015 - \text{kr } 104\,600) * 0,55 \approx \text{kr } 22\,770 \\
 & \qquad \underbrace{\hspace{10em}}_{= \text{Kr } 41\,600} \qquad \underbrace{\hspace{10em}}_{= \text{Kr } 10\,350} \\
 & \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \qquad \approx \text{kr } 10\,400
 \end{aligned}$$

Ved beregning av inntektsskatt etter skattereduksjonsregelen er det enkelte moment som krever særlig oppmerksomhet. Beregnet minstefradrag i Pers tilfelle er kr 41 600. Beløpet er gjeldende siden kr 41 600 er innenfor intervallet mellom nedre og øvre grense, fra kr 4000 til kr 56 100, for pensjonsinntekter. Eksakt beregnet kalkulatorisk inntekt gjennom formuestillegget utgjør kr 10 350. I henhold til skatteloven § 17-1 (3) avrundes imidlertid formuestillegget til nærmeste kr 100. Tillegget avrundes dermed opp til kr 10 400.

Siden skattereduksjonsregelen medfører gunstigere beskatning av Per, kr 22 770 i forhold til kr 26 467, gjøres det et fradrag i tabell 5.1 lik differansen reglene imellom. Skattedifferansen utgjør kr 3697. Skattebelastningen i henhold til særregelen erstatter inntektsskatt til kommune og fellesskatt til staten, samt trygdeavgift. Formuesskatt og eventuell toppskatt erstattes ikke på generelt grunnlag. Pensjonsinntekten er lavere enn første innslagspunkt for betaling av toppskatt på kr 420 000. Siden formuesskatten utgjør kr 5560, er Per skyldig kr 28 330 i totale skatter for inntektsåret 2008.

Gjennomsnittsskatt – og marginalsatt på inntekt

Av interessemessige hensyn beregnes gjennomsnittsskatt på inntekt. Beregningsteknisk fremgangsmåte er som følger:

$$\begin{aligned}
 \text{Gjennomsnittlig inntektsskatt} &= \frac{\text{Skatt i henhold til skattebegrensningsregelen}}{\text{Pensjonsinntekt} + \text{renteinntekt}} \\
 &= \frac{\text{kr } 22\,770}{\text{kr } 160\,000 + \text{kr } 17\,200} \approx 0,1285 \text{ (12,85 \%)}
 \end{aligned}$$

Siden trygdeavgift til folketrygden er en inntektsskatt, inkluderes avgiften i beregningene. I Pers tilfelle erstattes inntektsskatt inklusiv trygdeavgift av skatt beregnet i henhold til skattebegrensningsregelen. Skatten divideres med samlet bruttoinntekt. Gjennomsnittsskatt på inntekten utgjør 12,85 pst. Satsen innebærer at inntekten i snitt skattlegges med 12,85 pst. Til sammenligning utgjør gjennomsnittlig inntektsskatt eksklusiv særregelen, 14,94 pst. (kr 26 467/kr 177 200). Marginalsatt på pensjonsinntekten utgjør 40,7 pst. Marginalsatsen er et resultat av avtrappingssatsen på 55 pst. og det faktum at minstefradraget øker proporsjonalt med pensjonsinntekten. For kapitalinntekter er marginal skattesatt lik avtrappingssatsen. En yngre utgave

av Per med ordinær lønnsinntekt i stedet for pensjon vil til sammenligning skattlegges med en marginalsats på 28 pst. av kapitalinntekter og 25,72 pst. av lønnsinntekter. Skattereglene favoriserer dermed sistnevnte skatteyter, siden vedkommende oppnår en høyere marginalavkastning etter skatt.

Dersom Per eksempelvis hadde benyttet bankinnskuddet til å investere i bolig og generert en identisk urealisert avkastning gjennom verdistigning på boligen, ville beskatningen vært gunstigere. Husk at investering i bolig gir en skattekreditt sammenlignet med investering i objekter hvor eventuell avkastning beskattes løpende. I tillegg er formuesbeskatningen gunstigere ved at ligningsverdi av bolig høyst utgjør 30 pst. av markedsverdi, mens bankinnskudd verdsettes til pålydende. Se avsnitt 3.2.5 for sammensetning av formuesobjekter. For inntektsåret 2008 formuesbeskattes Per for børskurs 1. januar 2009 dersom aksjene er børsnoterte. I tilfellet hvor Pers aksjer ikke er børsnoterte, fastsettes ligningsverdien til skattemessig formuesverdi 1. januar i inntektsåret 2008. Dette innebærer at dersom Pers aksjer ikke er børsnoterte, kan ligningsmessig verdi avvike fra reell markedsverdi mens formuesverdien av børsnoterte aksjer er et resultat av markedskrefter gjennom tilbud og etterspørsel. For å redusere samlet formuesskatt på kr 5560, må Per akkumulere gjeld eller plassere kapital i gunstigere objekter skattemessig sett.

5.2 Case med gjeldsakkumulasjon

Tore er 71 år og like gammel som Per. Han er enslig og mottar kr 189 000 i pensjon for inntektsåret 2008. Tore har investert i bolig, fritidshus og aksjer, og har resterende formue i bankinnskudd. Skattemessige formuesverdier på komponentene utgjør henholdsvis kr 500 000, kr 300 000, kr 280 000 og kr 120 000. Aksjeholdningen er uendret gjennom året og genererer heller ikke avkastning i form av utbytte. Renteinntektene utgjør kr 4800. Sammenlignet med Per har Tore kr 29 000 og kr 310 000 mer i henholdsvis pensjon og skattepliktig nettoformue. Hvilke skattemessige konsekvenser høyere pensjon og formue har for beskatningen, illustreres gjennom løsningen av caset. Skatteberegningen blir som følger:

Tabell 5.2: SKATTEBEREGNING FOR TORE

	Grunnlag	Skatt/avgift	
Formuesskatt stat	Kr 1 200 000	Kr 3 020	
Formuesskatt kommune	Kr 1 200 000	Kr 5 950	
Inntektsskatt kommune	Kr 125 292	Kr 12 707	} = kr 29 874
Inntektsskatt fellesskatt	Kr 125 292	Kr 11 497	
Trygdeavgift pensjon	Kr 189 000	Kr 5 670	
Sum skatter og avgifter		Kr 38 844	
Skattebegrensning		Kr 0	
Sum beregnede skatter og avgifter		Kr 38 844	

Forklaring til tabell 5.2

Tores skattepliktige **formue** er kr 1 200 000. Samlet formuesskatt utgjør kr 8970. Kr 3020 av formuesskatten er statlig skatteproveny, mens kr 5950 er skatteproveny til kommunen. Beregningsteknisk fremgangsmåte for formuesskatt er som i første case.

Skatt av **inntekt** avhenger av hvorvidt Tore faller innenfor eller utenfor skattebegrensningsregelen. Skatt beregnet i henhold til særregelen er i Tores tilfelle:

(Pensjonsinntekt – minstefradrag + renteinntekt + kalkulatorisk inntekt gjennom formuestillegget – skattefri nettoinntekt) * avtrappingssats =

$$\underbrace{(kr\ 189\ 000 - kr\ 189\ 000 * 0,26)}_{= Kr\ 49\ 140} + \underbrace{(kr\ 4800 + (kr\ 1\ 200\ 000 - kr\ 200\ 000) * 0,015 - kr\ 104\ 600)}_{= Kr\ 15\ 000} * 0,55 = kr\ 30\ 283$$

Beregnet minstefradrag på kr 49 140 er i intervallet mellom nedre og øvre grense for pensjonsinntekter. Nettoformue over innslagspunktet på kr 200 000 inkluderes i beregningen. Overskytende nettoformue utgjør kr 1 000 000, som multipliseres med 1,5 pst. Beregnet kalkulatorisk inntekt utgjør dermed kr 15 000.

Tore faller automatisk utenfor skattereduksjonsregelen fordi ordinære inntektsregler gir mindre skattebelastning. Det er brukt samme beregningstekniske fremgangsmåte som for Per. Det betales trygdeavgift med 3 pst. av personinntekten på kr 189 000. Pensjons – og renteinntekten beskattes med 28 pst. etter at minstefradrag, særfradrag for alder og personfradrag er fratrukket. Samlet inntektsskatt og trygdeavgift fra tabell 5.2 utgjør kr 29 874. Dette beløpet er lavere enn skatt beregnet etter skattereduksjonsregelen, kr 29 874 sammenlignet med kr 30 283. Dermed faller

særregelen bort. Siden formuesskatten utgjør kr 8970, er samlet skatt kr 38 844 for inntektsåret 2008.

Gjennomsnitt – og marginalsatt på inntekt

Gjennomsnittlig skatt på inntekt er i Tores tilfelle:

$$\begin{aligned} \text{Gjennomsnittlig inntektsskatt} &= \frac{\text{Ordinær inntektsskatt} + \text{trygdeavgift}}{\text{Pensjonsinntekt} + \text{renteinntekt}} \\ &= \frac{\text{kr } 29\,874}{\text{kr } 189\,000 + \text{kr } 4800} \approx 0,1541 \text{ (15,41 \%)} \end{aligned}$$

Gjennomsnittlig inntektsskatt inklusiv trygdeavgift utgjør 15,41 pst. Satsen innebærer at inntekten i snitt skattelegges med 15,41 pst. Til sammenligning utgjorde Pers gjennomsnittsskatt 12,85 pst. Forskjellen skyldes at Per oppnår gunstigere beskatning gjennom skattebegrensningsregelen. Siden Tore faller utenfor særregelen, bortfaller skattefordelen som regelen representerer. Tore får imidlertid særfradrag for alder og betaler trygdeavgift etter lav sats. Ved beskatning i henhold til særregelen utgjør hypotetisk gjennomsnittlig inntektsskatt 15,63 pst. (kr 30 283/kr 193 800). Satsen er høyere enn gjennomsnittlig inntektsskatt på 15,41 pst. etter ordinære regler. Dette er som forventet, siden vi allerede har konkludert med at ordinære inntektsskatteregler for pensjonister genererer minst skattebyrde for Tore. Marginal skattesats på pensjons – og kapitalinntekt er henholdsvis 23,72 pst. og 28 pst. Til sammenligning utgjorde Pers marginalsatter henholdsvis 40,7 pst. og 55 pst. For både Tore og Per er pensjonsinntekten lavere enn at øvre grense for minstefradraget slår inn. Fradraget øker proporsjonalt med inntekten til et nivå på kr 215 800 for pensjonsinntekter. Avrunding av beregningsgrunnlaget nedover til nærmeste kr 100 er hensyntatt. Siden pensjonsinntektene er lavere enn øvre grensebeløp, fradras minstefradraget ved beregning av marginalsatten. Tores marginalsatt på pensjon, 23,72 pst., tilsvarer alminnelig inntektsskattesatt på 28 pst., tillagt lav trygdeavgiftssatt og redusert med minstefradraget ($0,28 + 0,03 - 0,28 * 0,26$). Effekten av minstefradraget på marginalsatten fremkommer ved å multiplisere fradragssatten for pensjonsinntekter med relevant inntektsskattesatt. For som nevnt under redegjørelsen av marginale inntektsskattesatter i avsnitt 3.1.9, er det inntektsskattesatten som avgjør andel av minstefradraget som fradras ved utligning av skatten.

Siden Tore ikke beskattes under skattereduksjonsregelen, vil 28 øre av én krone ekstra i kapitalinntekter skattelegges. Til sammenligning genererer én krone ekstra i kapitalinntekter, 55 øre i skatt for Per. Dette betyr imidlertid ikke at Tores renteinntekt på kr 4800 i sin helhet skattelegges

med 28 pst. Dersom det antas at bankinnskuddet på kr 120 000 i stedet plasseres i et formuesobjekt som ikke genererer løpende avkastning, utgjør samlede beregnede skatter og avgifter og skattebegrensning henholdsvis kr 36 613 og kr 886. Det er forutsatt identisk verdsettelse som bankinnskudd ved formuesligningen. Tore faller innenfor skattereduksjonsregelen ved bortfall av renteinntekten, hvilket innebærer at renteinntekten på kr 4800 beskattes med 46,48 pst ($(kr\ 38\ 844 - kr\ 36\ 613)/kr\ 4800$). Dersom Tore i stedet beskattes etter særregelen vil én krone i kapitalinntekt på marginen utløse 55 øre i skatt. Variasjonene i satser er dramatiske og avhenger av hvorvidt Tore og Per beskattes i henhold til skattereduksjonsregelen eller ikke. Skatteytters initiale skatteposisjon er avgjørende for skattlegging av kapitalinntekter. De høye satsene skaper incentiver til skattemessige tilpasninger. Imidlertid hefter det stor usikkerhet ved hvorvidt alderspensjonister generelt er bevisst skattereglenes konsekvenser.

Gjeldsopptak

Tore er nysgjerrig på hvilke skattemessige konsekvenser en gjeldsakkumulasjon på kr 100 000 vil gi. Effekten avhenger av hvilke rentebetingelser Tore blir tilbudt ved låneopptak. Rentekostnadene som gjeldsakkumulasjonen genererer, er fradragberettiget ved inntektstiligningen, jf. sktl § 6-40 (1). Av interessemessige årsaker benyttes ulike lånerenter for å illustrere konsekvensene. Gjeld er fradragberettiget ved beregning av formuesskatten. Dermed reduseres både Tores inntekts- og formuesskatt som følge av låneopptaket. Reduksjonen avhenger av størrelsen på gjeldsopptaket og lånerenten. I dette tilfellet er hypotetisk gjeldsakkumulasjon kr 100 000, mens inntektsskattemessig konsekvens illustreres for rentenivåer på 2, 4, 6 og 8 pst. Tabell 5.3 viser effekter av det hypotetiske gjeldsopptaket på inntekts- og formuesskatt for rentenivåene.

Tabell 5.3: Effekter av gjeldsopptak på Tores inntekts – og formuesskatt

Lånerente	2 %	4 %	6 %	8 %
Rentekostnad	2 000	4 000	6 000	8 000
FORMUESSKATT				
Endring formuesskatt stat	-400	-400	-400	-400
+ Endring formuesskatt kommune	-700	-700	-700	-700
= TOTAL ENDRING FORMUESSKATT	-1 100	-1 100	-1 100	-1 100
INNETTSSKATT				
Endring inntektsskatt kommune	-294	-588	-882	-1176
+ Endring inntektsskatt fellesskatt	-266	-532	-798	-1064
= TOTAL ENDRING INNETTSSKATT	-560	-1 120	-1 680	-2 240
EKSklusiv SKATTEREDUKSJONSREGEL				
+ Endring skattereduksjonsregel	-956	-1 496	-2 036	-2 576
= TOTAL ENDRING INNETTSSKATT INKLUSIV SKATTEREDUKSJONSREGEL	-1 516	-2 616	-3 716	-4 816
Totale endringer i skatter og avgifter	-2 616	-3 716	-4 816	-5 916
Andel av rentekostnad som dekkes av skattereduksjonen	130,80 %	92,90 %	80,27 %	73,95 %

Som en konsekvens av blant annet skattebegrensingsregelen, får Per dekket 130,8 og 92,9 pst. av rentekostnaden ved en lånerente på henholdsvis 2 og 4 pst. Også for en lånerente på 3 pst., som ikke er inkludert i tabell 5.3, dekkes over 100 pst. av rentekostnaden. Skattereduksjonen som gjeldsakkumuleringen genererer er betydelig for lave rentenivåer. Hvorvidt det er realistisk med utlånsrenter på 2 og 4 pst. kan diskuteres. Poenget er at skattereglene kan gjøre det meget gunstig for pensjonister å ta opp gjeld. Med skatteregler sikter jeg til skattebegrensingsregelen for lav alminnelig inntekt og fradragsretten for gjeld og rentekostnader ved henholdsvis formues – og inntektstiligningen. Både formuesskatten og inntektsskatten reduseres dersom vedkommende initialt formues – og inntektsbeskattes. Mer enn hele rentekostnaden ved gjeldsopptaket kan finansieres gjennom samlet skattereduksjon. Elementene som utgjør skattebesparelsen ved gjeldsakkumuleringen på kr 100 000, finnes i tabell 5.3. Uavhengig av rentenivå resulterer gjeldsakkumuleringen i spart formuesskatt på kr 1100 (kr 100 000 * 0,011). Dette siden formell skattesats er 1,1 pst. for overskytende nettoformue utover kr 540 000.

Den negative endringen i inntektsskatt øker med rentekostnaden. Total endring i inntektsskatt eksklusiv skattereduksjonsregelen er fremkommet ved å multiplisere rentekostnaden med skattesatsen for alminnelig inntekt. Eksempelvis medfører en rentekostnad på kr 8000 en inntektsskattereduksjon eksklusiv skattebegrensingsregelen på kr 2240 (kr 8000 * 0,28). I tillegg kommer inntektsskattereduksjonen som regelen genererer. Rentekostnaden inngår i regelens

beregningsgrunnlag som fradragberettiget kostnad. Siden skattesatsen i særregelen er 55 pst., får fradrag i regelens beregningsgrunnlag større skattemessig konsekvens enn for ordinære regler hvor skattesatsen utgjør 28 pst. Dessuten kommer den skattemessige konsekvensen av gjeldsakkumuleringen inn gjennom formuestillegget. Beregningsgrunnlaget, som multipliseres med avtrappingssatsen på 55 pst., reduseres med kr 1500 i form av lavere nettoformue (kr 100 000 * 0,015). Husk at tillegget fremkommer ved å multiplisere overskytende formue utover kr 200 000 med en sats på 1,5 pst, jf. sktl § 17-1 (3). For en rentekostnad på kr 8000 reduseres inntektsskatt og trygdeavgift med kr 2576 som følge av særregelen. Total reduksjon i samlede skatter utgjør kr 5916, hvilket tilsvarer 73,95 pst. av rentekostnaden på kr 8000. Poenget i forhold til redusert inntektsskatt er at beregningsgrunnlaget for skattereduksjonsregelen blir tilstrekkelig lavt til at ordinære skatteregler erstattes. Årsaken til den gunstige skatteeffekten er at Tore faller innenfor skattebegrensingsregelen gjennom gjeldsakkumuleringen. Til sammenligning vil en yngre utgave av Tore med identiske skattegrunnlag og lønnsinntekt i stedet for pensjon, få dekket 83 og 41,75 pst. av en rentekostnad på henholdsvis kr 2000 og kr 8000 gjennom låneopptaket. Betydningen av den gunstige skatteeffekten for Tore og andre pensjonister i forhold til dagens situasjon, diskuteres kort i påfølgende avsnitt.

Momenter rundt caset: Økonomisk tilbakegang og gjeldsoptak

I 2008 og 2009 har vi vært vitne til en kraftig global tilbakegang økonomisk sett. Flere land er på vei inn i et nullrente regime med styringsrenter ned mot null. Den ekspansive pengepolitikken er et middel for å øke aktiviteten i økonomiene. Til tross for at sammenhengen mellom styringsrente, pengemarkedsrenter og derigjennom bankenes utlåns – og innskuddsrenter er mindre direkte enn i normalsituasjoner, følger pengemarkedsrentene etter. Den norske styringsrenten er for tiden 1,5 pst., og renteprognosene fremlagt av Norges Bank indikerer fortsatt lav styringsrente. Besøk Norges Banks nettside for ytterligere informasjon (<http://www.norges-bank.no>). Som en konsekvens er utlånsrentene som bankene tilbyr sine kunder lavere enn før finanskrisens inntreden. Beregningene av de skattemessige konsekvensene av lån i tabell 5.3, indikerer at pensjonister har insentiv til gjeldsakkumulasjon ved lave rentenivåer. Imidlertid er effekten avhengig av initial skatteposisjon, størrelse på gjeldsakkumulasjon og gjelder ikke på generelt grunnlag. Før nedgangskonjunkturen og innstrammingen i finansinstitusjonenes kredittpraksis, var lånefinansiering lett tilgjengelig. Gunstige lånevilkår som avdragsfrihet og fordelaktige rentebetingelser i startfasen, samt nye, kreative og innovative finansielle produkter, gav bedrifter og husholdninger insentiv til gjeldakkumulasjon. For pensjonister var og fortsatt er det fleksible finansielle produktet, rammelån, særlig aktuelt. Rammelån fungerer som en kassekreditt med pant i formuesobjekt, hovedsakelig bolig. Produktet gir

tilgang til likvide midler. Låneopptak og nedbetaling styres i stor grad av kunden selv innenfor rammebetingelser. Dersom lånerenter fortsetter å falle, vil pensjonister i enda større grad ha insentiv til å benytte seg av tilbudet. I tillegg vil inflasjon erodere noe av gjeldsforpliktelsene, siden låneverdier er uendret mens priser, lønninger og pensjoner stiger. Imidlertid er inflasjonen lav og rundt Norges Banks fleksible inflasjonsmål på 2,5 pst. Likevel reduseres realrenten på lån gjennom inflasjon. Realrenten utgjør den reelle lånekostnaden ved gjeldsakkumulasjon. Problemer kan imidlertid oppstå dersom pensjonerte skatteyttere gjennomfører skattemessige tilpasningen eller er for optimistiske i forhold til egen evne til å bære gjeld, og regelverket senere endres i ugunstig retning, rentenivået stiger eller boligprisene faller ytterligere.

5.3 Case med yrkesaktiv og yrkespassiv alderspensjonist

Karl og Ole er født i 1937 og fyller dermed 71 år i 2008. Hensikten med å inkludere begge i caset, er å illustrere hvilke skattemessige forskjeller som kan oppstå mellom yrkesaktive og yrkespassive alderspensjonister. Siden ordinær pensjonsalder i folketrygden er 67 år, mottar skatteytterne alderspensjon. Karl og Ole får henholdsvis kr 180 000 og kr 140 000 i pensjon for inntektsåret. Ole er fortsatt yrkesaktiv og arbeidet genererte en lønnsinntekt på kr 40 000 i 2008. Skatteytterne har formue gjennom bolig og bankinnskudd. Ligningsverdi av bolig og pålydende av bankinnskuddet utgjør henholdsvis kr 240 000 og kr 200 000 for begge. Bankinnskuddene genererte identiske avkastninger i form av renteinntekter på kr 6660. Ut fra opplysningene registreres det at skatteytterne mottar identiske inntektsbeløp. Personinntekt og samlede inntekter utgjør henholdsvis kr 180 000 og kr 186 660 for begge. Det er utelukkende sammensetning av inntekten som skiller, ved at Ole mottar tilsvarende i pensjons – og lønnsinntekt som Karl mottar i pensjon. Avkorting, trygdeavgift og minstefradrag er elementer som påvirker skattleggingen av yrkesaktive alderspensjonister, og diskuteres i påfølgende avsnitt.

Avkorting i pensjon og aldersfradrag

Først av alt er det hensiktsmessig å avgjøre hvorvidt lønnsinntekten resulterer i avkortet alderspensjon for Ole. Alderspensjon avkortes for lønnsinntekter over 2 G fra og med første måned etter skatteyter fyller 68 år frem til første måned etter fylte 70 år. Dette er regler gjeldende for 2008. Husk at fra og med inntektsåret 2009 avkortes pensjonen fra og med første måned etter fylte 69 år til første måned etter fylte 70 år, jf. ftrl § 19-6 (2). For det første fyller Ole 71 år i inntektsåret, hvilket innebærer at han ikke risikerer avkortet pensjon som følge av lønnsinntekten. For det andre utgjør 2 G kr 138 216 for aktuelle inntektsår. Siden Oles lønnsinntekt er kr 40 000, skal likevel ikke

alderspensjonen avkortes om han hadde tilfredsstilt alderskriteriet for avkorting. På bakgrunn av regelverket konkluderes det med at Ole mottar kr 140 000 uavkortet, i alderspensjon fra folketrygden. Som en konsekvens er Ole berettiget et uavkortet særfradrag for alder på kr 19 368. Se avsnitt 4.5 for hvordan inntektsavkorting gjennomføres i praksis.

Trygdeavgift

Når skatteyttere mottar pensjons – og lønnsinntekt, er det i tillegg to kompliserende forhold som må hensyntas. For det første er trygdeavgiftssatsen for lønnsinntekter 7,8 pst. Imidlertid skal både lønns – og pensjonsinntekt skattlegges med lav trygdeavgiftssats på 3 pst. fra og med inntektsåret skatteyter fyller 70 år, jf. ftrl § 23-3 (1) bokstav c. Siden Ole fyller 71 år i 2008, beskattes hele personinntekten på kr 180 000 med lav trygdeavgiftssats.

Minstefradrag

Det andre kompliserende momentet er knyttet til minstefradrag. Differensierte fradragssatser gjelder for pensjons – og lønnsinntekter, jf. sktl § 6-32 (1) bokstav a og b. Siden Ole mottar både lønn og pensjon utgjør minstefradraget det høyeste av minstefradrag beregnet i henhold til to alternativer. Det første alternativet utgjør beregnet minstefradrag utelukkende av lønnsinntekt. Nedre grense er særskilt lønnsfradrag på kr 31 800. Samtidig gjelder øvre grense i lønnsinntekt på kr 67 000. Se avsnitt 3.1.4.1 for repetisjon av minstefradrag i både lønns – og pensjonsinntekt. Det andre alternativet er samlet minstefradrag i lønn og pensjon. Nedre og øvre grense er henholdsvis kr 8000 og kr 67 000. Fradraget kan imidlertid ikke overstige inntekten det beregnes av, uavhengig av beregningsalternativ. Bestemmelsene har hjemmel i skatteloven § 6-32. I det følgende beregnes minstefradrag i henhold til de to alternativene.

Minstefradrag i henhold til *første* beregningsmåte:

Lønnsinntekt * minstefradragssats for lønnsinntekt

$$= \text{Kr } 40\,000 * 0,36 = \text{kr } 14\,400 < \text{kr } 31\,800$$

Minstefradrag i henhold til *andre* beregningsmåte:

Lønnsinntekt * minstefradragssats for lønnsinntekt + pensjonsinntekt * minstefradragssats for pensjonsinntekt

$$= \underbrace{\text{Kr } 40\,000 * 0,36}_{= \text{Kr } 14\,400} + \underbrace{\text{Kr } 140\,000 * 0,26}_{= \text{Kr } 36\,400} = \text{kr } 50\,800$$

Minstefradraget beregnet etter første beregningsmåte utgjør kr 14 400. Imidlertid er særskilt lønnsfradrag på kr 31 800 nedre grense for alternativet. Siden lønnsinntekten er høyere enn særskilt lønnsfradrag, settes minstefradraget lik kr 31 800 ved den første beregningsmåten.

Den andre beregningsmåten gir et minstefradrag på kr 50 800. Beregnet minstefradrag av lønnen utgjør kr 14 400. Nedre grense for lønnsdelen settes lik nedre grense for pensjonsinntekter på kr 4000. Minstefradraget overstiger nedre grense på kr 4000, slik at denne bortfaller. Fradraget settes dermed til kr 14 400 for lønnsdelen av inntekten. Beregnet minstefradrag av pensjonsinntekten utgjør kr 36 400. Nedre grense på kr 4000 bortfaller, og beregnet fradrag for pensjonsdelen av inntekten på kr 36 400 er gjeldende. Verken minstefradrag av lønnen eller pensjonen overstiger øvre grenser på henholdsvis kr 67 000 og kr 56 100. Samlet utgjør minstefradraget beregnet av lønns – og pensjonsinntekt kr 50 800. Siden beløpet er lavere enn øvre grense for samlet minstefradrag på kr 67 000, settes fradraget til kr 50 800 ved den andre beregningsmåten.

Andre beregningsmåte er det gunstigste alternativet. Fradraget utgjør kr 50 800, sammenlignet med kr 31 800 for første beregningsmåte. Siden det andre alternativet gir høyest minstefradrag, settes Oles minstefradrag til kr 50 800 ved ligningen.

Karl mottar kun pensjon på kr 180 000. Minstefradraget beregnes på vanlig måte ved at pensjonsinntekten multipliseres med tilhørende fradragssats på 26 pst, jf. sktl § 6-32 (1) bokstav b. Beregnet minstefradrag utgjør dermed kr 46 800 ($kr\ 180\ 000 * 0,26$). Siden beløpet er innenfor intervallet mellom nedre og øvre grense for minstefradrag i pensjonsinntekt, fra kr 4000 til kr 56 100, settes minstefradraget til kr 46 800.

Karl og Ole får dermed henholdsvis kr 50 800 og kr 46 800 i minstefradrag. Selv om samlede inntekter er identiske, er minstefradragene forskjellige. Forskjellen i minstefradragene tilsvarer en differanse på kr 4000. Forskjellen er et resultat av at minstefradragssatsen er 10 pst. høyere for lønnsinntekter enn for pensjonsinntekter. Ole mottar kr 40 000 i lønn, og Karl mottar tilsvarende beløp i pensjon. Kr 40 000 multiplisert med differansesatsen på 10 pst., tilsvarer differansen på kr 4000.

Skatteberegningene for Karl og Ole følger i tabell 5.4.

Tabell 5.4: SKATTEBEREGNING FOR KARL OG OLE

	Grunnlag KARL	Skatt/avgift KARL	Grunnlag OLE	Skatt/avgift OLE
Formuesskatt stat	Kr 440 000	Kr 180	Kr 440 000	Kr 180
Formuesskatt kommune	Kr 440 000	Kr 630	Kr 440 000	Kr 630
Inntektsskatt kommune	Kr 120 492	Kr 12 001	Kr 116 492	Kr 11 413
Inntektsskatt fellesskatt	Kr 120 492	Kr 10 858	Kr 116 492	Kr 10 326
Trygdeavgift pensjon	Kr 180 000	Kr 5 400	Kr 140 000	Kr 4 200
Trygdeavgift lønn			Kr 40 000	Kr 1 200
Sum skatter og avgifter		Kr 29 069		Kr 27 949
Skattebegrensning		Kr 6 886		Kr 7 966
Sum beregnede skatter og avgifter		Kr 22 183		Kr 19 983

Forklaring til tabell 5.4

Det redegjøres først for skattemessig behandling av **formue**. Formuesskatten er identisk for Karl og Ole. Samlet formuesskatt til stat og kommune utgjør kr 810 for begge (kr 180 + kr 630). Nettoformue er kr 440 000, som er samlet skattemessig verdi på bolig og bankinnskudd for skatteyterne. Første og andre innslagspunkt i formuesbeskatningen utgjør henholdsvis kr 350 000 og kr 540 000 for inntektsåret 2008. Skattemessig formue på kr 440 000 er følgelig lavere enn andre innslagspunkt på kr 540 000. 0,7 pst. av overskytende formue av første innslagspunkt er kommunalt skatteproveny. Overskytende formue av kr 350 000 utgjør kr 90 000. Dette tilsvarer et proveny på kr 630 fra både Karl og Ole (kr 90 000 * 0,007). Staten mottar 0,2 pst. av formue mellom kr 350 000 og kr 540 000. Statens skatteproveny av formue utgjør dermed kr 180 fra hver av dem (kr 90 000 * 0,002). Det henvises til avsnitt 3.2.1 om formuesskattesatser og innslagspunkter.

Skattemessig behandling av **inntekt** følger. I henhold til tabell 5.4 har Karl og Ole ulike inntektsskattegrunnlag. Dette skyldes utelukkende forskjeller i minstefradrag som et resultat av Oles lønnsinntekt. Inntektsskattegrunnlagene for Karl og Ole utgjør lønns-, pensjons- og renteinntekter fratrukket minstefradrag og særfradrag for alder. For Karl er beløpet:

$$\text{Kr } 180\,000 + \text{kr } 6\,660 - \text{kr } 46\,800 - \text{kr } 19\,368 = \text{kr } 120\,492$$

Tilsvarende grunnlag for Ole utgjør:

$$\text{Kr } 140\,000 + \text{kr } 40\,000 + \text{kr } 6\,660 - \text{kr } 50\,800 - \text{kr } 19\,368 = \text{kr } 116\,492$$

$$= \text{Kr } 180\,000$$

= Kr 4000 i differanse

Grunnlagene for Karl og Ole utgjør henholdsvis kr 120 492 og kr 116 492. Beløpene gir en differanse på kr 4000, som skyldes forskjellige minstefradrag markert med rødt. Fratrullet personfradraget på kr 38 850, skattlegges Karls og Oles inntektsgrunnlag med 28 pst. Karls og Oles inntektsgrunnlag inklusiv personfradraget utgjør henholdsvis kr 81 642 og kr 77 642. Skattesatsen på 28 pst. splittes opp i 14,7 og 13,3 pst. tilhørende henholdsvis kommune og stat. Karls inntekt genererer kr 12 001 og kr 10 858 i skatteproveny, mens Oles inntekt resulterer i kr 11 413 og kr 10 326 i skatteproveny til henholdsvis kommune og stat. Samlet inntektsskatt eksklusiv trygdeavgift utgjør dermed kr 22 859 for Karl og kr 21 739 for Ole. Differansen i inntektsskatt er kr 1120. Med hjemmel i ligningsloven § 8-7 og forskrift om avrunding ved ligningen (1984) er skattene avrundet til nærmeste hele krone.

Som diskutert innledningsvis i caset skal Ole betale lav sats på 3 pst. for hele personinntekten, også lønnen. Karl og Ole er dermed skyldig identiske beløp i trygdeavgift. Trygdeavgiften utgjør samlet personinntekt på kr 180 000 multiplisert med 3 pst. for begge skatteyterne. Beregningen gir en avgift på kr 5400. Summering av trygdeavgift og inntektsskatt eksklusiv trygdeavgift for Karl og Ole gir henholdsvis kr 28 259 og kr 27 139 i samlede inntektsskatter.

Dersom skatteyter oppfyller kriterier lovfestet i skatteloven § 17-1 (1), har vedkommende rett til å skattlegges etter skattebegrensningsregelen. All alminnelig inntekt, med unntak av utdeling til personlig deltaker i selskap etter skatteloven § 10-42, inngår i beregningsgrunnlaget til særregelen. Dette innebærer at også lønnsinntekt inkluderes. Både Karl og Ole er alderspensjonister. De mottar alderspensjon fra folketrygden og har rett på aldersfradrag, hvilket innebærer at de kan skattlegges i henhold til skattebegrensningsregelen dersom dette er gunstigst. For å avgjøre hvorvidt dette er gunstigst, må skatt etter særregelen beregnes. Følgende komponenter inngår i beregningen:

(Pensjonsinntekt + lønnsinntekt – minstefradrag + renteinntekt + kalkulatorisk inntekt gjennom formuestillegget – skattefri nettoinntekt) * avtrappingssats

For Karl og Ole utgjør skatt i henhold til skattebegrensningsregelen henholdsvis:

$$(Kr\ 180\ 000 + kr\ 0 - kr\ 46\ 800 + kr\ 6660 + \underbrace{(kr\ 440\ 000 - kr\ 200\ 000) * 0,015 - kr\ 104\ 600}_{= Kr\ 3600}) * 0,55 = kr\ 21\ 373$$

$$(Kr\ 140\ 000 + kr\ 40\ 000 - kr\ 50\ 800 + kr\ 6660 + \underbrace{(kr\ 440\ 000 - kr\ 200\ 000) * 0,015 - kr\ 104\ 600}_{= Kr\ 3600}) * 0,55 = 19\ 173$$

Beregnet kalkulatorisk inntekt gjennom formuestillegget er kr 3600. Tillegget trengs dermed ikke å avrundes til nærmeste kr 100. Minstefradragene er allerede beregnet over, og tilfredsstillende kriteriene i forhold til grensebeløp. Kr 1120 var differansen i inntektsskatt beregnet etter ordinære regler. Differansen i skatt beregnet etter særregelen utgjør imidlertid kr 2200 (kr 21 373 – kr 19 173). Det eneste skattemessige forholdet som skiller skatteytterne fra hverandre, er differansen i minstefradraget på kr 4000. Skattesatsen er 28 pst. for ordinære regler, mens satsen er 55 pst. i særregelen. Minstefradraget reduserer dermed skatten med ulike beløp, avhengig av størrelsen på skattesatsen. For Karl og Ole reduserer minstefradraget skatten med henholdsvis kr 13 104 og kr 14 224 etter ordinære regler. Tilsvarende beløp er kr 25 740 og kr 27 940 i skattebegrensningsregelen. Som ventet utgjør differansene kr 1120 og kr 2200 for henholdsvis ordinære regler og særregelen. Siden avtrappingssatsen i skattebegrensningsregelen er 55 pst., gir differensierte minstefradragssatser større skattemessig effekt enn ved skattlegging etter ordinære regler.

Skattebeløpene beregnet i henhold til skattebegrensningsregelen må sammenlignes med beløpene for inntektsskatter og trygdeavgifter ovenfor. For Karl sammenlignes kr 21 373 etter særregelen med kr 28 259 etter ordinære regler. Skattebegrensningsregelen er gunstigste alternativ, og nedsettelsen utgjør differansen på kr 6886. For Ole sammenlignes beløpene på kr 19 173 og kr 27 139. Også for han er særregelen gunstigste alternativ, og skattenedsettelsen tilsvarer differansen på kr 7966. Samlede skatter og avgifter blir dermed kr 22 183 og kr 19 983 for henholdsvis Karl og Ole, hvilket tilsvarer en differanse på kr 2200.

Gjennomsnitt – og marginalsatt på inntekt

Av interessemessige hensyn beregnes gjennomsnittlig inntektsskatt for Karl og Ole. Siden begge skattlegges etter skattebegrensningsregelen, benyttes følgende formel:

$$\text{Gjennomsnittlig inntektsskatt} = \frac{\text{Skatt i henhold til skattebegrensningsregelen}}{\text{Pensjonsinntekt} + \text{lønnsinntekt} + \text{renteinntekt}}$$

For Karl og Ole utgjør gjennomsnittlig inntektsskatt henholdsvis:

$$\frac{\text{Kr 21 373}}{\text{Kr 180 000} + \text{kr 6660}} \approx 0,1145 \text{ (11,45 \%)} \text{ og } \frac{\text{kr 19 173}}{\text{kr 140 000} + \text{kr 40 000} + \text{kr 6660}} \approx 0,1027 \text{ (10,27 \%)}$$

Karls og Oles inntekter skattlegges i snitt med henholdsvis 11,45 og 10,27 pst. Som en følge av skattebegrensningsregelen, oppnår skatteyterne gunstig beskatning av inntektene. Regelen reduserer samlet inntektsskatt og trygdeavgift med kr 6886 og kr 7966 for henholdsvis Karl og Ole. Differansen i gjennomsnittsskattene utgjør 1,18 pst. som en implikasjon av differensierte minstefradragsseter for pensjons – og lønnsinntekter. En differanse vil eksistere uansett inntektsnivå, så lenge Karl mottar tilsvarende andel i pensjon som Ole mottar i lønn. Dersom inntektene var på et høyere nivå slik at maksimale minstefradrag inntrådte, ville en forskjell vedvare siden øvre grenser er kr 56 100 og kr 67 000 for henholdsvis Karl og Ole. Ole får både pensjon og lønn, hvilket innebærer at kr 67 000 benyttes som øvre grense. Forskjellen i øvre grenser utgjør kr 10 900. Anta at pensjonsinntekten øker for begge, og at samlet inntekt fortsatt er identisk for Karl og Ole. For pensjonsnivået hvor øvre minstefradragsgrenser er realisert for begge, er skattebegrensningsregelen falt bort. Ordinære regler inntreer og inntektsskattesatsen på 28 pst. gjelder. Da vil forskjellen i minstefradraget på kr 10 900, gi en skattemessig differanse mellom skatteyterne på kr 3052 ($kr\ 10\ 900 * 0,28$). Differanse på kr 3052 vil være konstant og vedvare for alle overstigende pensjonsnivåer, som er konsekvens av at øvre grenser gjelder.

Marginal inntektsskatt for Karl utgjør 40,7 pst. ($0,55 - 0,55 * 0,26$). Marginalskatten gjelder utelukkende for pensjonsinntekt. Minstefradragsseten reduserer skattesatsen på pensjonsinntekten, ved at kun 74 pst. av økt personinntekt inngår i skattbar inntekt. Dette gjelder så lenge nedre og øvre grense for minstefradraget ikke er realisert. Oles marginalskatt avhenger av hvorvidt han mottar én krone ekstra i lønn eller pensjon. Dersom han mottar én krone ekstra i pensjon, utgjør marginalskatten 40,7. Dersom Ole i stedet mottar én krone ekstra i lønnsinntekt, utgjør skattesatsen 35,2 pst. ($0,55 - 0,55 * 0,36$). Minstefradraget reduserer skattesatsen på lønnsinntekten ved at kun 64 pst. av økt personinntekt skattelegges, inntil øvre grense realiseres. Én krone ekstra i renteinntekt beskattes med 55 pst. for begge. Effektiv skattesats utgjør dermed 55 pst., siden det ikke eksisterer fradragskomponenter som øker proporsjonalt med renteinntekten.

Yrkesaktive og yrkespassive alderspensjonister

Caset gjennomgår beskatning av en yrkesaktiv og en yrkespassiv alderspensjonist som skattlegges innenfor skattebegrensningsregelen. Selv om Ole mottar lønnsinntekt, hindres ikke beskatning i henhold til nevnte regel. I hovedsak skal all alminnelig inntekt inkluderes i særregelens beregningsgrunnlag så lenge skatteyter oppfyller kriteriene i skattelovgivningen, jf. sktl § 17-1 (1). Siden lønnsinntekt inngår i alminnelig inntekt, og Ole oppfyller kriteriene, beskattes han i henhold til regelen. Dette under forutsetning av at regelen medfører gunstigere beskatning av Ole enn ordinære inntektsregler. Siden Ole er 71 år, skal det betales trygdeavgift etter lav sats av hele personinntekten,

inkludert lønnen. Imidlertid er ikke arbeidsinntekten lenger pensjonsgivende. Oles lønnsinntekt utgjør kr 40 000, som er lavere enn innslagspunktet for avkorting i alderspensjon på kr 138 216 for inntektsåret 2008. Siden Ole er 71 år, skal pensjonen uansett ikke inntektsprøves. Han mottar dermed full alderspensjon fra folketrygden, som innebærer at heller ikke aldersfradraget avkortes.

Ut fra skattereglene kan man få et inntrykk av at skattesystemet ikke gir alderspensjonister insentiv til å utføre inntektsbringende arbeid. Pensjonisten risikerer avkortet alderspensjon, som kan resulterer i at det offentlige tar en stor del av lønnsinntekten. Se avsnitt 4.5 om pensjon for yrkesaktive alderspensjonister. I tillegg avkortes særfradraget for alder i samme forhold som pensjonen. Dersom alderspensjonisten er under 70 år, betales trygdeavgift med ordinær sats på 7,8 pst. av lønnsinntekten. I tillegg kan skattebegrensingsregelen ha den effekt at alderspensjonisten ikke har insentiv til å utføre mer inntektsgenererende arbeid enn at vedkommende på marginen inntektsbeskattes. Dette er tilfellet dersom pensjonsinntekten initialt er lavere enn innslagspunktet for skattebetaling på kr 141 351, gitt nettoformue under kr 200 000. Marginalskatten på overstigende inntekt er høyere enn dersom skatteyder var ung, yrkesaktiv og genererte all inntekt gjennom sitt daglige arbeid, uansett om overstigende er lønns – eller pensjonsinntekt for alderspensjonisten. Dette er utelukkende et resultat av skattebegrensingsregelen. Se kapittel 6 for inngående diskusjon av skatteyters tilpasning mellom fritid og arbeid og avsnitt 3.1.9 om marginale inntektsskattesatser for enslige skatteytere.

Imidlertid kan skatteyder være i en posisjon hvor vedkommende i større grad har insentiv til å utføre inntektsbringende arbeid. I caset oppnår Ole gunstigere beskatning av lønnsdelen av inntekten enn hva Karl gjør for tilsvarende pensjonsdel. Som nevnt vedvarer forskjellen for høyere inntektsnivåer. Skattedifferansen er en implikasjon av differensierte satser på minstefradrag som ble innført av lønnsomhetsmessige hensyn fra og med inntektsåret 2005. Oles marginalskatt på lønnsinntekt er lavere enn Karls marginalskatt på pensjonsinntekt, som en følge av differansesatsen på 10 pst. Dersom Ole faller utenfor skattebegrensingsregelen, faller marginalskatten på inntekt, og tilsvarer 20,92 pst. ($0,28 + 0,03 - 0,28 * 0,36$). Av én krone ekstra i lønnsinntekt vil han dermed sitte igjen med en større andel etter skatt, det vil si 79,08 øre. Marginalskatten stiger til 31 pst. når øvre minstefradragsgrense på kr 67 000 realiseres. I tillegg betaler Ole lav trygdeavgift på hele personinntekten, inklusiv lønnen, og risikerer verken inntektsprøving av alderspensjonen eller aldersfradraget.

5.4 Case som illustrer effekten av 80 % - regelen for en alderspensjonist og en ordinær lønnstaker

Bjarne og Bernt er brødre. Førstnevnte er 55 år og yrkesaktiv, mens Bernt er 71 år og alderspensjonist. Motivasjonen bak inkluderingen av begge skatteyterne er å illustrere hvilke skattemessige konsekvenser 80 % - regelen kan ha for alderspensjonister og ordinære lønnstakere. Inntektsåret 2008 er det siste hvor regelen er anvendbar. Siden utredningen fokuserer på inntektsårene 2008 og 2009, er det naturlig å diskutere særregelen for formue og konsekvenser av denne. Som nevnt i avsnitt 3.2.2 har 80 % - regelen eksistert i ulike former siden 1930-tallet, og er tatt inn og ut av skattevedtakene ved flere anledninger. Til tross for bortfallet fra og med inneværende inntektsår, er det ingen garantier for at regelen ikke vil gjøres gjeldende i fremtidige inntektsår. Dermed er det viktig å ha innsikt i de skattemessige konsekvensene av særregelen.

Bjarne mottar kr 160 000 i lønnsinntekt for 2008, og Bernt mottar tilsvarende i pensjon. Av illustrasjonsmessige hensyn forutsettes det at begge utelukkende har formuesverdier gjennom bolig og aksjer. Ligningsmessige verdier på formueskomponentene utgjør henholdsvis kr 800 000 og kr 7 200 000 for hver av brødrene. Verken Bjarne eller Bernt har realisert aksjeverdier eller mottatt utbytte i løpet av inntektsåret 2008. Skatteberegningene for Bernt og Bjarne følger i tabell 5.5.

Tabell 5.5: SKATTEBEREGNING FOR BJARNE OG BERNT

	Grunnlag BERNT	Skatt/avgift BERNT		Grunnlag BJARNE	Skatt/avgift BJARNE
Formuesskatt stat	Kr 8 000 000	Kr 30 220		Kr 8 000 000	Kr 30 220
Formuesskatt kommune	Kr 8 000 000	Kr 53 550		Kr 8 000 000	Kr 53 550
Inntektsskatt kommune	Kr 99 032	Kr 8 847	} Kr 21 651	Kr 102 400	Kr 9 342
Inntektsskatt fellesskatt	Kr 99 032	Kr 8 004		Kr 102 400	Kr 8 452
Trygdeavgift pensjon/lønn	Kr 160 000	Kr 4 800		Kr 160 000	Kr 12 480
Sum skatter og avgifter		Kr 105 421			Kr 114 044
Skattenedsettelse 80 % - regelen		Kr 5 901			Kr 19 644
Sum beregnede skatter og avgifter		Kr 99 520			Kr 94 400

Forklaring til tabell 5.5

I fortsettelsen diskuteres først skattemessig behandling av **inntekt**. Inntektsskattegrunnlaget for skatteyterne er forskjellig grunnet to årsaker. For det første har alderspensjonisten Bernt rett på særfradrag for alder på kr 19 368. For det andre er minstefradragssatsen ulik for pensjons – og lønnsinntekter, og utgjør henholdsvis 26 og 36 pst. Inntektsskattegrunnlaget i tabell 5.5 tilsvarer

dermed pensjon fratrukket minstefradrag og aldersfradrag for Bernt, og lønnsinntekt fratrukket minstefradrag for Bjarne. Multipliseres beregningsgrunnlagene inklusiv personfradraget med ordinær skattesats på 28 pst., fremkommer inntektsskatt til stat og kommune. Beregningsteknisk fremgangsmåte er som i de tidligere casene. Bernt faller utenfor skattereduksjonsregelen fordi den beregnede kalkulatoriske inntekten gjennom formuestillegget blir kr 117 000. Overskytende formue av kr 200 000 utgjør kr 7 800 000, som multipliseres med 1,5 pst. Ordinære regler gir dermed minst skattebelastning. Bernt og Bjarne betaler henholdsvis 3 og 7,8 pst. i trygdeavgift av personinntekten på kr 160 000, hvilket utgjør kr 4800 og kr 12 480. Inntektsskatt inklusiv trygdeavgift er kr 30 274 og kr 21 651 for henholdsvis Bjarne og Bernt.

Skattemessig behandling av **formue** følger. Ser man bort fra 80 % - regelen ved beregningen, er formuesskatten identisk for de to skatteyterne. Kr 30 220 og kr 53 550 av formuesgrunnlaget på kr 8 000 000 mottas av henholdsvis stat og kommune fra hver av dem. Dette tilsvarer samlet formuesskatt på kr 83 770 for Bjarne og Bernt. 80 % - regelen er imidlertid anvendbar ut inntektsåret 2008, og tas dermed hensyn til ved ligning av skatteyterne. Skattemessig konsekvens er begrensning i formuesskatten for Bjarne og Bernt. Førstnevnte oppnår nedsettelse i formuesskatten på kr 19 644, mens alderspensjonistens nedsettelse av formuesskatten utgjør kr 5901. Beregningsteknisk fremgangsmåte for 80 % - regelen vises i tabell 5.6.

Alminnelig inntekt utgjør i dette tilfellet "sammenligningsinntekten", siden verken Bjarne eller Bernt har mottatt skjernet aksjeinntekt. Beregnet minstefradrag for Bjarne og Bernt er henholdsvis kr 57 600 og kr 41 600, som tilsvarer en "sammenligningsinntekt" på kr 102 400 og kr 118 400. 80 pst. av "sammenligningsinntektene" utgjør henholdsvis kr 81 920 og kr 94 720. Hvorvidt skattnedsettelse etter særregelen er aktuelt, avhenger av størrelsen på "samlede skatter" i forhold til størrelsen på beløpet som utgjør 80 pst. av "sammenligningsinntekten". "Samlede skatter" tilsvarer formuesskatt før eventuell nedsettelse og inntektsskatt eksklusiv trygdeavgift for Bjarne og Bernt. Husk at verken trygdeavgift eller toppskatt inkluderes i begrepet. Maksimal nedsettelse av formuesskatt utgjør "samlede skatter" fratrukket 80 % av "sammenligningsinntekten", som illustrert i tabell 5.6. Er differansen positiv kan skatteyter være berettiget nedsettelse av formuesskatt. Maksimal reduksjon i formuesskatt for Bjarne og Bernt utgjør henholdsvis kr 19 644 og kr 5901 som tilsvarer den faktiske nedsettelsen. I forhold til formuesskatt før nedsettelse, tilsvarer reduksjonen en andel på henholdsvis 23,45 pst. og 7,04 pst. Differansen er 16,41 pst. i Bjarnes favør.

Tabell 5.6: Nedsettelse av formuesskatt gjennom 80 % - regelen

Beregning av nedsettelse gjennom 80 % - regelen		
	Bernt	Bjarne
Inntekt	kr 160 000	kr 160 000
- Minstefradrag	kr 41 600	kr 57 600
= Alminnelig inntekt/"sammenligningsinntekt"	kr 118 400	kr 102 400
80 % av "sammenligningsinntekt"	kr 94 720	kr 81 920
Inntektsskatt eksklusiv trygdeavgift	kr 16 851	kr 17 794
+ Formuesskatt før nedsettelse	kr 83 770	kr 83 770
= "Samlede skatter"	kr 100 621	kr 101 564
"Samlede skatter"	kr 100 621	kr 101 564
- 80 % av "sammenligningsinntekt"	kr 94 720	kr 81 920
= Maksimal nedsettelse i formue	kr 5 901	kr 19 644
Minimumskrav til formuesskatt (0,8 % av kr 7 000 000)	kr 56 000	kr 56 000
Formuesskatt etter nedsettelse	kr 77 869	kr 64 126

Total skatt etter nedsettelse utgjør henholdsvis kr 99 520 og kr 94 400 for alderspensjonisten og den yrkesaktive skatteyder. Total beskatning er dermed lavere for Bjarne enn for Bernt til tross for identiske verdier på formues – og inntektskomponenter. Normalt forventes en gunstigere beskatning av alderspensjonister sammenlignet med ordinære lønnstakere. Ut fra skatteberegningene i tabell 5.5, konkluderes det med at nedsettelsen som følge av særregelen er den eneste komponenten som favoriserer ordinær lønnsinntaker. Favoriseringen er av en slik grad at Bjarne mer enn kompenseres for høyere eller identiske skattebeløp på øvrige komponenter sammenlignet med Bernt. Høyere eller identiske skattebeløp initialt, skyldes gunstige skattemessige trekk ved pensjonistbeskatningen. Favoriseringen gjennom 80 % - regelen i Bjarnes favør skyldes lavere minstefradragssats i pensjonsinntekt, slik at "sammenligningsinntekten" blir høyere for Bernt. Husk at alminnelig inntekt her er sammenfallende med "sammenligningsinntekten". Dermed blir maksimal nedsettelse av formuesskatten mindre for Bernt enn Bjarne. Begrensningen tilknyttet særregelen som setter krav om at total formuesskatt minimum skal utgjøre 0,8 pst. av overskytende utover første kr 1 million, kommer ikke til anvendelse. Tabell 5.6 som illustrerer beregningsteknisk fremgangsmåte for særregelen, viser at formuesskatten kan reduseres maksimalt. Grunnen til at minimumskravet ikke inntreffer, er at beregnet formuesskatt etter nedsettelsen på kr 64 126 og kr 77 869 for henholdsvis Bjarne og Bernt er høyere enn minimum formuesskattekrav på kr 56 000. Om det motsatte hadde vært tilfellet, ville formuesskatten imidlertid vært identisk og lik kr 56 000 for Bjarne og Bernt.

Siden Bjarne og Bernt har identiske verdier på inntekts – og formueskomponenter, illustreres skattemessig forskjellsbehandling mellom ordinær lønnsinntaker og alderspensjonist. Som en følge

av høy nettoformue, faller som nevnt Bernt utenfor skattebegrensingsregelen for lav alminnelig inntekt. Som en konsekvens er skattemessig favorisering mindre enn hva som ellers ville vært tilfellet.

For å illustrere utfallet av differensierte skattesatser og ulike regler, beregnes gjennomsnittsskattesatser for inntekt og formue.

Gjennomsnittsskatt på inntekt

Gjennomsnittlig inntektsskattesats beregnes ved hjelp av følgende formel:

$$\text{Gjennomsnittlig inntektsskattesats} = \frac{\text{Ordinær inntektsskatt} + \text{trygdeavgift}}{\text{Lønnsinntekt eller pensjonsinntekt}}$$

For Bjarne og Bernt utgjør gjennomsnittlig inntektsskatt henholdsvis:

$$\frac{\text{Kr } 30\,274}{\text{Kr } 160\,000} \approx 0,1892 \text{ (18,92 \%)} \text{ og } \frac{\text{kr } 21\,651}{\text{kr } 160\,000} \approx 0,1353 \text{ (13,53 \%)}$$

Bjarne og Bernt skylder i snitt henholdsvis 18,92 og 13,53 pst. i skatt av inntekt. Differansen i gjennomsnittlig inntektsskatt er 5,39 pst. i favør av Bernt. Bernts skattefordel skyldes lav trygdeavgiftssats samt aldersfradraget, og kan splittes opp i henhold til årsaksforhold. Lav trygdeavgiftssats utgjør den største andelen av differansen. Forskjellen i trygdeavgift mellom Bjarne og Bernt er kr 7680, som tilsvarer en relativ andel på 4,8 pst. av inntekten på kr 160 000. 4,8 pst. er naturlig nok avviket i trygdeavgiftssatser mellom pensjons – og lønnsinntekter. Residualen på 0,59 pst. er imidlertid ikke sammenfallende med aldersfradragets relative skattefordel. Det må tas hensyn til ulike minstefradragssatser for lønns – og pensjonsinntekter. Avviket i minstefradragssatsene gjør det mer lønnsomt å arbeide, siden en større andel av inntekten fradras ved skatteberegningen. I tabell 5.6 fremgår det at minstefradraget for Bjarne og Bernt utgjør henholdsvis kr 57 600 og kr 41 600. Differansen på kr 16 000 tilsvarer en skattefordel på kr 4480 (kr 16 000 * 0,28). Relativt til inntekten på kr 160 000, utgjør skattefordelen 2,8 pst. i favør av Bjarne. Det er kun Bernt som har rett på særfradrag for alder. Absolutt og relativ skattefordel tilknyttet aldersfradraget tilsvarer henholdsvis kr 5423,04 (kr 19 368 * 0,28) og 3,39 pst. (\approx kr 5423,04/kr 160 000) i favør av Bernt.

Gjennomsnittlig inntektsdifferanse i favør av Bernt fremkommer ved å trekke relativ skattefordel for minstefradraget i Bjarnes favør fra relativ skattefordel tilknyttet trygdeavgift og aldersfradrag i Bernts favør, totalt 5,39 pst (0,048 + 0,0339 – 0,028).

Gjennomsnitt – og marginalsatt på formue

Gjennomsnittlig formuesskattesats beregnes ved hjelp av følgende formel:

$$\text{Gjennomsnittlig formuesskattesats} = \frac{\text{Formuesskatt etter nedsettelse}}{\text{Skattemessig nettoformue}}$$

Gjennomsnittlige formuesskattesatser for Bjarne og Bernt er henholdsvis:

$$\frac{\text{Kr } 64\,126}{\text{Kr } 8\,000\,000} \approx 0,0080 \text{ (0,80 \%)} \text{ og } \frac{\text{Kr } 77\,869}{\text{Kr } 8\,000\,000} \approx 0,0097 \text{ (0,97 \%)}$$

Gjennomsnittsskatten utgjør 0,8 pst. for Bjarne og 0,97 pst. for Bernt. Både absolutt og relativt sett betaler Bernt mest i formuesskatt. Som forklart ovenfor er momentet utelukkende en konsekvens av skattenedsettelsen gjennom 80 % - regelen. Satsene er lavere enn maksimale satser på 1,1 pst. og 1,925 pst. for henholdsvis ordinære lønsmottakere og alderspensjonister. Siden Bernt ikke beskattes i henhold til skattebegrensingsregelen, er maksimale satser sammenfallende for Bjarne og Bernt. Bunnfradraget i formuesbeskatningen, satsen på 0,9 pst. for formue mellom første og andre innslagspunkt samt nedsettelsen, er årsakene til at gjennomsnittsskattene er lavere enn maksimal formuesskattesats på 1,1 pst. Sammenlignet med gjennomsnittlige inntektsskatter er gjennomsnittlige formuesskatter betraktelig lavere. I absolutt forstand er formuesskattene imidlertid mellom 2 og 4 ganger så store.

For Bjarne utgjør samlede skatter kr 94 400 for formue i intervallet fra kr 6 215 000 til kr 9 016 000, hvilket innebærer at marginal formuesskattesats er 0 pst. i nevnte intervall. For Bernt er marginalsatten 0 pst. for formue i intervallet fra kr 7 464 000 til kr 10 734 000. Marginalsatten på 0 pst. for formue i listede intervaller er utelukkende en konsekvens av særregelen for formue. For lavere ligningsmessige formuer enn nedre grense i intervallene gjelder ikke 80 % - regelen. Momentet innebærer at dersom Bjarne og Bernt har identiske formuesverdier i intervallet fra kr

6 215 000 til kr 7 464 000, vil førstnevnte få nedsatt formuesskatt, mens Bernt formuesbeskattes etter ordinære regler.

Fra og med inntektsåret 2009 er ikke 80 % - regelen lenger anvendbar. Ved bruk av 2008 skattesatser og beløpsgrenser vil Bjarne og Bernt få økte samlede skatter på henholdsvis kr 19 644 og kr 5901. Prosentvis økning utgjør 20,81 og 5,93 pst. Gjennomsnittlige formuesskattesatser stiger, og marginale satser blir 1,1 pst. for identiske skattemessige formuesverdier som i 2008. Dermed influeres Bjarne og Bernt i stor grad av bortfallet. Tilpasninger i form av investering i gunstigere formuesaktiva skattemessig sett, kan være et alternativ.

80 % - regelen og skattebegrensingsregelen

Caset har illustrert skattemessige konsekvenser av 80 % - regelen. Bortfallet av regelen for inneværende år vil i varierende grad influere formuende skatteyttere. For Bjarne utgjorde formuesnedsettelsen 23,45 pst, mens tilsvarende sats var 7,04 pst. for Bernt. Særlig førstnevnte sats må kunne sies å utgjøre en merkbar reduksjon. Regelen kan i enkelte tilfeller, slik som her, medføre at nedsettelsen gir hardere samlet beskatning av alderspensjonister sammenlignet med yrkesaktive. Dette er utelukkende en konsekvens av differansen i minstepensjonssatser mellom skattegruppene, hvilket innebærer at nedsettelsen er sensitiv overfor endringer i nevnte satser. Differensierte satser medfører også at formuesintervallet hvor marginal formuesskatt er 0 pst. varierer mellom skatteytterne. Formuestillegget i skattebegrensingsregelen gjør at Bernt skattlegges i henhold til ordinære innteksregler. Tillegget utgjør kr 117 000 for hans del, og resulterer i en vesentlig mindre gunstig beskatning av inntekten. I tilfellet hvor Bernts nettoformue ikke overstiger kr 200 000 utgjør skattebegrensningen kr 14 061. Reduksjon eller bortfall av formuestillegget i særregelen vil dermed kunne gi store skattemessige implikasjoner for skatteyter. Tillegget er inkludert som en konsekvens av skatteevneprinsippet, hvilket innebærer at skattebyrden skal fordeles etter evne til å bære denne. Formue gir skatteevne. Skattebegrensingsregelen eksisterer i hovedsak av hensyn til minstepensjonister med lave og midlere formuesnivå. Dermed kan det anses som naturlig at skattebegrensingsregelens skattefordel avtrappes eller bortfaller for skatteytere med større nettoformuer.

5.5 Case om skattemessig behandling av ektepar

Det siste caset omhandler et alderspensjonistektepar og et yrkesaktivt ektepar. Førstnevnte ektepar er minstepensjonister og det yrkesaktive ekteparet mottar tilsvarende i lønnsinntekt. Hensikten med å inkludere begge ekteparene er å illustrere hvilke skattemessige konsekvenser

pensjonistbeskatningen kan ha for pensjonistektepar sammenlignet med beskatning av yrkesaktive ektepar. Samtidig gjennomgås beregningsteknisk fremgangsmåte for skattlegging av ektepar. Som nevnt i avsnitt 4.3 utgjør samlet minstepensjon kr 240 648 for ektepar, hvilket tilsvarer kr 120 324 i minstepensjon for hver ektefelle. For bedre å kunne sammenligne beskatningen av ekteparene, forutsettes det at ligningsmessige formuesverdier er identiske og at bankinnskuddene genererer identisk avkastning. Ligningsmessig verdi av bolig utgjør kr 280 000 for hver av de fire ektefellene. Bankinnskuddene beløper seg til kr 400 000 og kr 300 000, og avkastningen i form av renteinntekt utgjør kr 13 320 og kr 9990 for hvert par. En av ektefellene hos både alderspensjonistene og de yrkesaktive skatteyderne har gjeld på kr 120 000. Gjelden genererte en rentekostnad på kr 7200 for inntektsåret 2008. Som nevnt mottar alderspensjonistektepar som hovedregel ett særfradrag for alder, og dette deles likt mellom skytteyderne. Grunnlagene for skatteberegningene er gitt i tabell 5.7, og tabell 5.8 inneholder de skattemessige utfallene av beregningene.

Tabell 5.7: SKATTEGRUNNLAG FOR ALDERSPENSJONISTEKTEPAR OG YRKESAKTIVT EKTEPAR

	Grunnlag alderspensjonistektepar		Grunnlag yrkesaktivt ektepar	
	Egen	Ektefelle	Egen	Ektefelle
Formuesskatt stat	Kr 560 000	Kr 580 000	Kr 560 000	Kr 580 000
Formuesskatt kommune	Kr 560 000	Kr 580 000	Kr 560 000	Kr 580 000
Inntektsskatt kommune	Kr 85 482	Kr 89 352	Kr 83 136	Kr 87 006
Inntektsskatt fellesskatt	Kr 85 482	Kr 89 352	Kr 83 136	Kr 87 006
Trygdeavgift pensjon/lønn	Kr 120 324	Kr 120 324	Kr 120 324	Kr 120 324

Forklaring til tabell 5.7

Samlet ligningsverdi på formuesobjektene utgjør grunnlaget for beregning av skattepliktig **formue**. Ektefellen som er listet først i tabell 5.7 for hvert ektepar har gjeld på kr 120 000 samt rentekostnad på kr 7200. Siden skattegrunnlaget for formuesbeskatningen er et nettobegrep, kommer gjelden på kr 120 000 til fradrag. Vedkommende har bankinnskudd på kr 400 000 som genererte en avkastning på kr 13 320 for aktuelle inntektsår. Inklusiv boligformuen på kr 280 000 utgjør formuesgrunnlaget dermed kr 560 000 for ektefellen. Sammenlignet med den andre ektefellen har vedkommende kr 100 000 mer i skattepliktige eiendeler samt kr 120 000 i gjeld. Forskjellen i grunnlaget utgjør dermed kr 20 000. Dersom vedkommende tilhører alderspensjonistekteparet utgjør skattegrunnlaget for **inntekt** kr 85 482. Grunnlaget er fremkommet ved å legge renteinntekten til pensjonsinntekten samt trekke fra minstefradraget, et halvt aldersfradrag og rentekostnaden. Husk at beregningsgrunnlaget for minstefradraget rundes ned til nærmeste kr 100 og utgjør dermed kr 120 300. 26 pst. av avrundet grunnlag tilsvarer et minstefradrag på kr 31 278. Dermed ser beregningen for inntektsgrunnlaget ut som følger:

Kr 120 324 + kr 13 320 – kr 31 278 – (kr 19 386/2) – kr 7200 = kr 85 482

Dersom vedkommende i stedet tilhører yrkesaktivt ektepar, blir beregningen for inntektsgrunnlaget slik:

Kr 120 324 + kr 13 320 – kr 43 308 – kr 7200 = kr 83 136

Vedkommende har ikke rett på et halvt aldersfradrag, men er berettiget en minstefradragsats på 36 pst. Satsen tilsvarer et minstefradrag på kr 43 308. Inntektsskattegrunnlaget for den andre ektefellen i hvert par fremkommer på tilsvarende måter. Renteinntekt og – kostnad utgjør henholdsvis kr 9990 og kr 0 for hver av dem. Grunnlaget for beregning av trygdeavgift er lønns – og pensjonsinntekt, og tilsvarer kr 120 324 for hver av de fire ektefellene.

Beregningsgrunnlagene gir opphav til følgende skatter og avgifter:

Tabell 5.8: SKATTEBEREGNING FOR ALDERSPENSJONISTEKTEPAR OG YRKESAKTIVT EKTEPAR

	Skatt/avgift alderspensjonistektepar			Skatt/avgift yrkesaktivt ektepar		
	Egen	Ektefelle	Totalt	Egen	Ektefelle	Totalt
Formuesskatt stat	Kr 491	Kr 509	Kr 1 000	Kr 491	Kr 509	Kr 1 000
+ Formuesskatt kommune	Kr 1 513	Kr 1 567	Kr 3 080	Kr 1 513	Kr 1 567	Kr 3 080
= Samlet formuesskatt	Kr 2 004	Kr 2 076	Kr 4 080	Kr 2 004	Kr 2 076	Kr 4 080
Inntektsskatt kommune	Kr 6 855	Kr 7 424	Kr 14 279	Kr 6 510	Kr 7 079	Kr 13 589
+ Inntektsskatt fellesskatt	Kr 6 202	Kr 6 717	Kr 12 919	Kr 5 890	Kr 6 405	Kr 12 295
= Samlet inntektsskatt	Kr 13 057	Kr 14 141	Kr 27 198	Kr 12 400	Kr 13 484	Kr 25 884
+ Trygdeavgift pensjon/lønn	Kr 3 610	Kr 3 610	Kr 7 220	Kr 9 385	Kr 9 385	Kr 18 770
= Samlet inntektsskatt og trygdeavgift	Kr 16 667	Kr 17 751	Kr 34 418	Kr 21 785	Kr 22 869	Kr 44 654
Sum skatter og avgifter	Kr 18 671	Kr 19 827	Kr 38 498	Kr 23 789	Kr 24 945	Kr 48 734
- Skattebegrensning	Kr 9 609	Kr 10 233	Kr 19 842			
= Sum beregnede skatter og avgifter	Kr 9 062	Kr 9 594	Kr 18 656	Kr 23 789	Kr 24 945	Kr 48 734

Forklaring til tabell 5.8

Skattemessig behandling av **formue** følger. Som ventet er beregnet formuesskatt identisk for de to ekteparene. Så lenge ekteparene ikke kommer innenfor 80 % - regelen for formue, gjelder momentet generelt. Jeg henviser til forrige case for illustrasjon av et spesifikt tilfelle med 80 % - regelen. Samlet formuesskatt for hvert ektepar utgjør kr 4080, hvor kr 1000 og kr 3080 er skatteproveny til henholdsvis stat og kommune.

I fortsettelsen følger skattemessig behandling av **inntekt** for ekteparene. Inntektsskatt til kommune og fellesskatt før eventuell skattereduksjon beregnes ved ordinære skatteregler for pensjonister.

Sammenlignes alderspensjonistekteparet med de to yrkesaktive skatteysterne, er samlet inntektsskatt eksklusiv trygdeavgift og før eventuell begrensning lavere for sistnevnte ektepar, kr 27 198 mot kr 25 884. Dette skyldes høyere minstefradragssats som mer enn kompenserer den gunstige skatteeffekten av aldersfradraget for pensjonister. Deling av særfradraget mellom ektefellene reduserer den faktiske skattefordelen. Den lave trygdeavgiftssatsen på 3 pst. i forhold til ordinær sats på 7,8 pst., medfører en samlet differanse i trygdeavgift til folketrygden på kr 11 550 mellom ekteparene (kr 18 770 – kr 7220). Differansen er bakgrunnen for den gunstige inntektsbeskatningen av de pensjonerte skatteysterne også før eventuell skattebegrensning. For alderspensjonistene og yrkesaktivt ektepar utgjør samlet inntektsskatt inklusiv trygdeavgift henholdsvis kr 34 418 og kr 44 654 før skattebegrensning. Skattebeløpene tilsvarer en differanse på kr 10 236 i favør av førstnevnte ektepar.

Alderspensjonistekteparet beskattes innenfor skattereduksjonsregelen hvor kr 181 800 utgjør den skattefrie nettoinntekten. Hvorvidt ektefeller lignedes felles eller særskilt har som hovedregel ikke betydning ved beregning av eventuell skattebegrensning. Inntekt skal fastsettes under ett, og skattebegrensningen fordeles forholdsmessig etter andel av skatt før nedsettelsen, jf. sktl § 17-2 (1). Skatt i henhold til skattereduksjonsregelen beregnes på følgende måte for pensjonistekteparet:

(Samlet pensjonsinntekt - samlet minstefradrag + samlet renteinntekt - samlet rentekostnad + samlet kalkulatorisk inntekt gjennom formuestillegget - skattefrie nettoinntekt for ektepar) * avtrappingsats =

$$(Kr\ 240\ 648 - \underbrace{(kr\ 31\ 278 * 2)}_{= Kr\ 62\ 556}) + (kr\ 13\ 320 + kr\ 9990) - kr\ 7200 + \underbrace{(kr\ 560\ 000 + kr\ 580\ 000 - kr\ 200\ 000) * 0,015}_{= Kr\ 14\ 100} -$$

$$kr\ 181\ 800) * 0,55 \approx kr\ 14\ 576$$

Samlet inntektsskatt og trygdeavgift etter ordinære regler utgjør kr 34 418. For å avgjøre hvorvidt ekteparet faller innenfor skattereduksjonsregelen, sammenlignes beløpet med skatt i henhold til særregelen på kr 14 576. Regelen medfører lavest beskatning av skatteysterne, og ordinære skatteregler for inntekt og trygdeavgift bortfaller. Skatt etter skattereduksjonsregelen erstatter dermed inntektsskatt og trygdeavgift etter lav sats. Samlet skatt utgjør formuesskatt samt beregnet skatt i henhold til særregelen, totalt kr 18 656. Dette tilsvarer en nedsettelse på kr 19 842. Før reduksjonen utgjør første ektefelles skatt eksklusiv formuesskatt, 48,43 pst. av samlet trygdeavgift og inntektsskatt for alderspensjonistekteparet (kr 16 667/kr 34 418). Dermed mottar vedkommende en

tilsvarende andel av reduksjonen på kr 19 842, som utgjør kr 9609. Den andre pensjonistektefellen mottar resterende andel på 51,57 pst., tilsvarende kr 10 233 i skattereduksjon.

Minstefradraget på kr 31 278 er innenfor intervallet fra kr 4000 til kr 56 100. Hvorvidt ektefellene lignes særskilt eller under ett er uten betydning fordi minstefradrag beregnes særskilt for ektefeller, jf. sktl § 6-32 (2). Som nevnt innledningsvis under skatteklasser, lignes ektepar i klasse 2 dersom den ene ektefellen er hjemmeværende eller har lav inntekt. Dette for å utnytte personfradraget fullt ut, siden beløpet dobles for skatteyttere lignet i klasse 2 (kr 77 700 for 2008). Ekteparene i caset lignes særskilt i klasse 1 for inntekt siden ingen av ektefellene regnes som hjemmeværende eller har en lavere alminnelig inntekt etter særfradrag enn personfradraget i skatteklasse 1 på kr 38 850. Uansett skal minstefradrag beregnes særskilt, og utgjør samlet kr 62 556 for pensjonistene. I henhold til skatteberegningsprogrammet til Skatteetaten lignes alderspensjonistektepar hvor den ene ektefellen har en alminnelig inntekt etter særfradrag under kr 38 850 uansett i skatteklasse 1 på grunn av skattebegrensingsregelen (Skatteetaten a).

Den kalkulatoriske inntekten gjennom formuestillegg er kr 14 100. Samlet nettoformue utover kr 200 000 skal inngå som kalkulatorisk inntekt ved beregningen for ektefeller. Kr 200 000 er identisk med beløpsgrensen for enslige skatteyttere. Formuestillegget i skattereduksjonsregelen vil dermed være større enn samlet tillegg i tilfellet hvor ektefellene var enslige. I realiteten er grensebeløpet kr 100 000 for hver ektefelle. Skattefordelen for enslige utgjør høyst kr 825 ($(kr\ 200\ 000/2) * 0,015 * 0,55$). Skattefri nettoinntekt for ektepar er kr 181 800 og kr 104 600 for enslige skatteyttere. I realiteten utgjør skattefri nettoinntekt kr 90 900 for hver ektefelle ($(kr\ 181\ 800/2)$). Som en konsekvens oppnår enslige en skattefordel på høyst kr 7535 sammenlignet med ektefeller ($((kr\ 104\ 600 - (kr\ 181\ 800/2)) * 0,55)$). Forskjellen i skattefri nettoinntekt kan begrunnes ut fra hensynet til stordriftsfordeler. Stordriftsfordeler er i denne sammenheng de økonomiske fordelene som genereres ved at flere enn én person utgjør en husholdning. Faste utgifter til eksempelvis bolig, bil, strøm, TV og avis fordeles på flere. Utgiften per enkeltindivid reduseres med økning i antall medlemmer i en husholdning.

Gjennomsnitt – og marginalsatt på inntekt og formue

Av interessemessige hensyn illustreres gjennomsnittlig inntektskattesats for ekteparene samlet. Beregningsteknisk fremgangsmåte følger:

$$\text{Gjennomsnittlig inntektsskatt} =$$

$$\frac{\text{Samlet skatt i henhold til skattebegrensningsregelen}/(\text{Samlet ordinær inntektsskatt} + \text{samlet trygdeavgift})}{\text{Samlet pensjonsinntekt} + \text{samlet renteinntekt} - \text{rentekostnad}}$$

$$\text{Alderspensionistekteparet: } \frac{\text{kr 14 576}}{\text{kr 240 648} + \text{kr 13 320} + \text{kr 9990} - \text{kr 7200}} \approx 0,0568 \text{ (5,68 \%)}$$

$$\text{Yrkesaktivt ektepar: } \frac{\text{kr 44 654}}{\text{kr 240 648} + \text{kr 13 320} + \text{kr 9990} - \text{kr 7200}} \approx 0,1739 \text{ (17,39 \%)}$$

Gjennomsnittlig inntektsskatt er 5,68 og 17,39 pst. for henholdsvis pensjonistektefellene og yrkesaktivt ektepar. Differansen er 11,71 pst., mens absolutt inntektsdifferanse utgjør kr 30 078. Forskjellen er et resultat av særregelen og det faktum at minstepensjonister med svak formuesposisjon ikke skattlegges. Minstepensjonen utgjør som sagt kr 240 648 for ektepar i 2008. Pensjonen fratrukket minstefradrag er kr 178 080, hvilket er lavere enn skattefri nettoinntekt på kr 181 800 for ektepar. Til tross for at pensjonistekteparet er minstepensjonister skattlegges de med kr 14 576, som en konsekvens av samlet renteinntekt på kr 23 310 og samlet nettoformue på kr 1 140 000, som gir kr 14 100 i kalkulatorisk inntekt. Sammenlignet med yrkesaktivt ektepar er skattleggingen imidlertid meget gunstig. Gjennomsnittlig samlet formuesskatt er identisk for ekteparene og utgjør 0,36 pst. (kr 4080/kr 1 140 000). Samlet formuesskatt divideres med samlet skattemessig nettoformue. Beregningsteknisk fremgangsmåte illustreres ikke inngående, siden skattlegging av formue ikke utløser forskjellsbehandling i dette tilfellet.

For alderspensjonistene og yrkesaktivt ektepar utgjør marginalskatt på inntekt henholdsvis 40,7 og 25,72 pst. I begge tilfeller reduserer minstefradraget reell skattesats på alminnelig inntekt. 74 og 64 pst. av en marginal økning i personinntekten inngår i alminnelig inntekt for henholdsvis pensjonistektefellene og yrkesaktivt ektepar. Husk at begrepet nettoinntekt i skattereduksjonsregelen er sammenfallende med alminnelig inntekt korrigert for eventuell kalkulatorisk inntekt og skjermet aksjeinntekt. Samlet skattemessig nettoformue utgjør kr 1 140 000 for ekteparene. Beløpet overstiger øvre innslagspunkt på kr 1 080 000 for ektefeller, hvor 1,1 pst. er gjeldende formell formuesskattesats. Økt nettoformue skattelegges med 1,1 pst., som dermed tilsvarer marginal formuesskattesats.

Alderspensionistektepar versus yrkesaktivt ektepar

Som for enslige alderspensionister er beskatning av lave og midlere inntekter og formuer fordelaktig for alderspensionistektepar. Dette er viktig innsikt som genereres av caset. Sammenlignet med yrkesaktivt ektepar med tilsvarende verdier på ligningskomponentene, er beskatningen av de pensionerte skatteytterne meget gunstig i dette tilfellet. Som en konsekvens av særregelen beskattes de yrkesaktive skatteytterne samlet omtrent 2,6 ganger hardere enn pensionistene i caset (kr 48 734/kr 18 656). Relativt sett vil ikke alderspensionistekteparet komme like gunstig ut for høyere verdier på ligningskomponentene, som en konsekvens av skattebegrensningsregelens avtrapping eller bortfall. Da vil i hovedsak forskjellen i beregnede skatter og avgifter skyldes lavere trygdeavgift for alderspensionistektepar. Dersom formue og derigjennom kalkulatorisk inntekt medførte bortfall av skattebegrensningsregelen, ville inntektsbeskatningen vært gunstigere for det yrkesaktive ekteparet med unntak av trygdeavgiften. Se tabell 5.8. Den gunstige skatteeffekten av aldersfradraget er mindre for ektefeller enn for enslige, siden førstnevntes fradrag deles. I tillegg medfører differensierte minstefradragssatser fordelaktig inntektsbeskatning av yrkesaktivt ektepar. Dette er imidlertid før særregelen er hensyntatt. Å gi skattefordeler til alderspensionister influerer ikke bare pensionistene, men også offentlig skatteproveny. Som nevnt i avsnitt 3.1.3 om skattebegrensningsregelen, unngikk anslagsvis $\frac{1}{4}$ av alle alders – og AFP-pensionister som skattlegges i henhold til særregelen inntektsbeskatning for 2008. I henhold til skatteloven § 17-4 kan imidlertid skatteyttere som initialt ikke tilfredsstillende vilkårene for skattebegrensning etter skattebegrensningsregelen for lav alminnelig inntekt, skattlegges etter særregelen dersom ligningsmyndighetene etter en skjønnsmessig vurdering konkluderer med dette.

5.6 Oppsummering av de ulike casene

I casene har vi møtt ulike skatteyttere og analysert deres skattemessige situasjoner. I hovedsak er det skattemessige forhold tilknyttet alderspensionister som har blitt diskutert, men også yngre, ordinære arbeidstakere med identiske inntekts – og formuesverdier som pensionistene har vært analyseobjekter. Casene har stor informasjonsverdi. De viser hvordan samlede skatter og avgifter beregnes for alderspensionister. Gjennom casene synliggjøres implikasjoner av skattereglene på en mer hensiktsmessig måte enn i tilfeller hvor fremstillingen utelukkende er teoretisk.

I første case møtte vi Per. Motivasjonen bak redegjørelsen av hans skattemessige situasjon var av beregningsteknisk karakter. Først ble beskatning av inntekt etter ordinære skatteregler for

pensjonister gjennomgått. Skatteelementer som skiller ordinære regler for pensjonister og lønnstakere er særfradraget for alder og differensierte trygdeavgifts – og minstefradragssatser. For lønnstakere reduseres alminnelig inntekt utelukkende med personfradraget, mens særfradrag for alder reduserer alminnelig inntekt ytterligere for pensjonister. Imidlertid fikk ikke Per nyttegjøre seg av aldersfradraget, siden han falt innenfor avtrappingsintervallet til skattebegrensningsregelen. Siden hensynet til skatteevne allerede er ivaretatt gjennom regelen, regnes fradraget som overflødig. I tillegg til de beregningstekniske forhold fulgte en kort diskusjon om formuesobjekter. Temaet er ytterst relevant, og indikerer at skatteyttere kan redusere skatter betraktelig ved å være bevisst på valg av sparingsobjekt. Pensjonister har de høyeste absolutte bankinnskudd i snitt. Innenfor avtrappingsintervallet beskattes renteinntekter på marginen med 55 pst., og bankinnskudd verdsettes til pålydende ved ligningen. Reglene kan dermed gi insentiv til skattemessige tilpasninger.

I det andre caset møtte vi Tore. Motivet bak caset var blant annet å vise hvordan skattebegrensningsregelen kan gi insentiv til gjeldsakkumulasjon. Tore faller initialt utenfor regelen. Et hypotetisk gjeldsopptak på kr 100 000 vil gi reduksjon i beregnet kalkulatorisk inntekt og fradrag for rentekostnader i særregelens nettoinntekt, som medfører at Tore i stedet beskattes innenfor regelens avtrappingsintervall. Den skattemessige effekten er gunstigst for lave rentenivåer. For en pensjonist kan skattereduksjonen medføre at mer enn hele rentekostnaden finansieres ved lave rentenivåer. Momentet er ytterst relevant i forhold til dagens situasjon med en styringsrente på 1,5 pst. og lave lånerenter.

Hovedmotivet bak det tredje caset om Karl og Ole var å øke forståelsen av hvilke skattemessige konsekvenser lønnsinntekter har sammenlignet med pensjonsinntekter for alderspensjonister. Det er både positive og negative skattemessige effekter ved å utføre inntektsgenererende arbeid for pensjonistene. Disse avhenger av initial inntekts – og formuesposisjon, størrelsen på arbeidsinntekten og alder. Inntektsprøving av pensjon og aldersfradrag, differensierte trygdeavgiftssatser og minstefradragssatser, er elementer som kan influeres av lønnen. Som en konsekvens av differensierte minstefradragssatser, oppnådde Ole gunstigere beskatning av lønnen enn om han hadde mottatt tilsvarende i pensjon.

Caset om brødrene Bjarne og Bernt illustrerte skattemessige konsekvenser av 80 % - regelen for formue og den kalkulatoriske inntektskomponenten i skattebegrensningsregelen. 80 % - regelen er tatt ut av skattelovgivningen fra og med inntektsåret 2009. Bortfall vil i høyeste grad kunne påvirke de formuende. Imidlertid er det ikke første gang 80 % - regelen bortfaller, hvilket indikerer at særregelen igjen kan gjøres gjeldende. Til tross for gunstige forhold ved pensjonistbeskatningen,

medfører differensierte minstefradragssatser og 80 % - regelen at Bernt må bære en større skattebyrde enn ordinær lønsmottaker, Bjarne. Den gunstige formuesbeskatningen av Bjarne mer enn kompenserer for den gunstige inntektsbeskatningen av Bernt. Den gunstige inntektsbeskatningen av Bernt skyldes aldersfradraget og lav trygdeavgiftssats. I utgangspunktet befinner han seg i skattebegrensningsregelens avtrappingsintervall. Imidlertid har regelens kalkulatoriske inntekt gjennom formuestillegget den effekten at ordinære regler gir gunstigst skattlegging. Bortfallet indikerer at Bernt har evne til å dele skattebyrden, og får dermed ikke benyttet seg av skattefordelen som regelen representerer. Selv om han ikke får nedsatt inntektsskatt, oppnår Bernt nedsettelse av formuesskatten som følge av formuens størrelse relativt til inntekten. Nedsettelsen er imidlertid ikke like stor som Bjarnes. Dermed eksisterer det situasjoner hvor alderspensjonister totalt sett skattlegges hardere enn ordinære lønsmottakere.

Motivasjonen bak det siste caset var hovedsakelig å illustrere beregningsteknisk fremgangsmåte for skattemessig behandling av ektepar, samt illustrere effekten av skattebegrensningsregelen på samlet skatt for pensjonistektepar. Som følge av stordriftsfordeler kan ektepar oppnå lavere innslagspunkt enn samlet innslagspunkt dersom hver av ektefellene i stedet er enslige. Innslagspunktet for kalkulatorisk inntekt i skattebegrensningsregelen er identisk for enslige og ektepar, samt at den skattefrie nettoinntekten utgjør kr 181 800 sammenlignet med kr 104 600 for enslige i 2008. Likevel oppnår alderspensjonistekteparet betraktelige skattefordeler sammenlignet med det yrkesaktive ekteparet. Siden førstnevnte ektepar er minstepensjonister med midlere formue, anses de for å ha en relativt liten skatteevne. Til tross for identisk formuesbeskatning oppnår de en absolutt skattefordel på kr 30 078 sammenlignet med yrkesaktivt ektepar. Yrkesaktivt ektepar anses i henhold til regelverket å ha evne til å dele en skattebyrde som er 2,6 ganger større. Imidlertid kan yrkesaktivt ektepar få redusert skattebyrden dersom det etter en skjønnsmessig vurdering konkluderes med at ekteparets økonomiske midler ikke er tilskrekkelig til å forsørge seg selv og andre som parets plikt til å forsørge, jf. sktl § 17-4.

6. Effekt av skatt på valget mellom fritid og arbeid

Hvorvidt alderspensjonister ønsker å utføre inntektsgenererende arbeid, kan influeres av skatt og skatteendringer. Dermed er det hensiktsmessig å se på et rammeverk for diskusjon av valget mellom fritid og arbeid hvor skatteelementet inngår. I 6.1 og 6.2 diskuteres og illustreres valget mellom arbeid og fritid. Deretter introduseres nyttebegrepet i 6.3, og en redegjørelse av optimal kombinasjon av arbeid og fritid følger i 6.4. I 6.5 er valget formulert matematisk. Teorien anvendes så på et praktisk eksempel med en alderspensjonist som initialt er yrkespassiv i 6.6. Konsekvenser av økt skatt for tilpasningen mellom fritid og arbeid analyseres til slutt i 6.7.

6.1 Valget mellom arbeid og fritid

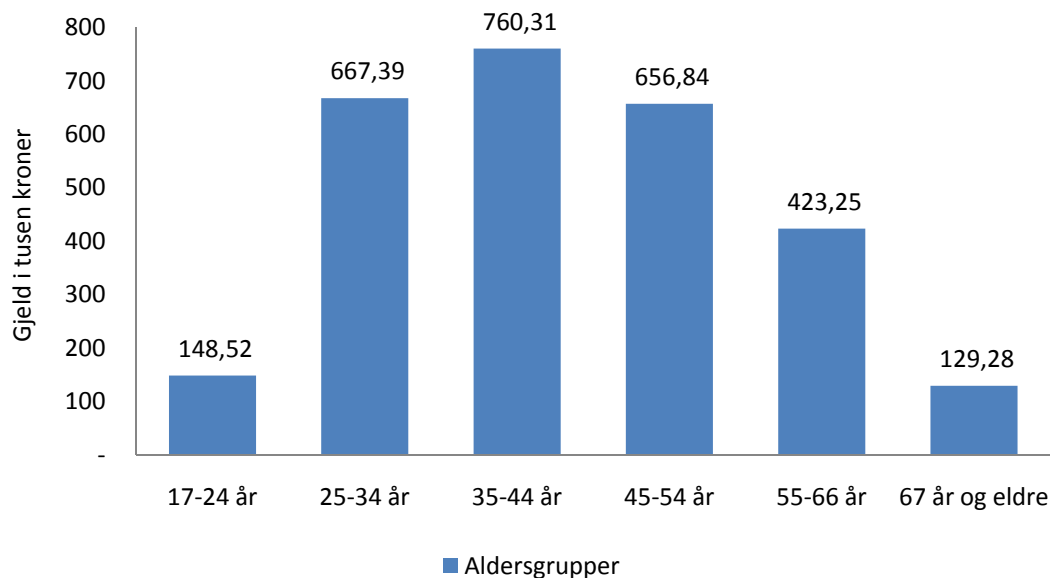
Hvordan skatteendringer påvirker skatteyters avveining mellom arbeid og fritid kan illustreres mer inngående. Arbeidstaker står overfor valget mellom godene, fritid og konsum. Dersom skatteyter prioriterer arbeid, prioriterer samtidig vedkommende forbruk. Alternativet til forbruk, sparing, antas å ligge implisitt i konsumgodet. Lønnen som arbeidet genererer øker forbruksmulighetene. For å øke forbruket må skatteyter redusere fritiden for et gitt lønnsnivå. I tilfeller hvor skatteyter prioriterer fritid, reduseres forbruksmulighetene som en konsekvens av redusert inntektsgenererende arbeid (NOU 1999: 7 Flatere skatt).

Gjennomsnittlig gjeld

Det ses bort fra at kredittmarkedene kan benyttes til å øke konsumet. I henhold til livssyklushypotesen er det i hovedsak i tidlige faser av livsløpet hvor kredittmarkedet brukes til "konsumglatting" enn i sene faser. En jevn konsumfordeling realiseres gjennom gjeldsakkumulasjon eller sparing. I en typisk tidsprofil akkumulerer individet gjeld i tidlige faser av livsløpet for å gjennomføre investeringer i utdanning, bolig og lignende som nevnt i 3.2.3. I senere faser av livsløpet ligger normalt inntektsprofilen over ønsket konsumprofil. Dette innebærer at individet har "overskuddsmidler" som blant annet anvendes til nedbetaling av gjeld. I realiteten er imidlertid individenes tilpasninger mer komplekse og avhenger blant annet av differanser mellom utlåns – og innskuddsrente, og hvorvidt finansmarkeder er velfungerende. Figur 6.1 bekrefter hypotesens antagelser om gjeldsakkumulasjon. Figuren illustrerer gjennomsnittlig gjeld for hver person i ulike aldersgrupper i 2007. Alle bosatte personer i Norge over 17 år er inkludert i datamaterialet. I 2007 har hver person mellom 35 og 44 år i gjennomsnitt kr 760 310 i gjeld, og utgjør dermed aldersgruppen med størst absolutt gjeldsbyrde i snitt. Til sammenligning har aldersgruppen fra 67 år og oppover kr 129 280 i gjennomsnittlig gjeld. Gjelden reduseres fra 45 år og oppover.

Inntektsprofilen for de fleste er over konsumprofilen. Konsumkapasiteten har økt og gjeld nedbetales. Figuren indikerer at gjeldsopptak ikke utgjør en vesentlig kilde til konsum for eldre.

Figur 6.1: Gjennomsnittlig gjeld for alle personer over 17 år i ulike aldersgrupper (2007)

Kilde: Gjennomsnittlig gjeld er beregnet ved bruk av datamaterial fra Statistisk Sentralbyrå (SSB e). Se vedlegg 4.

Formue

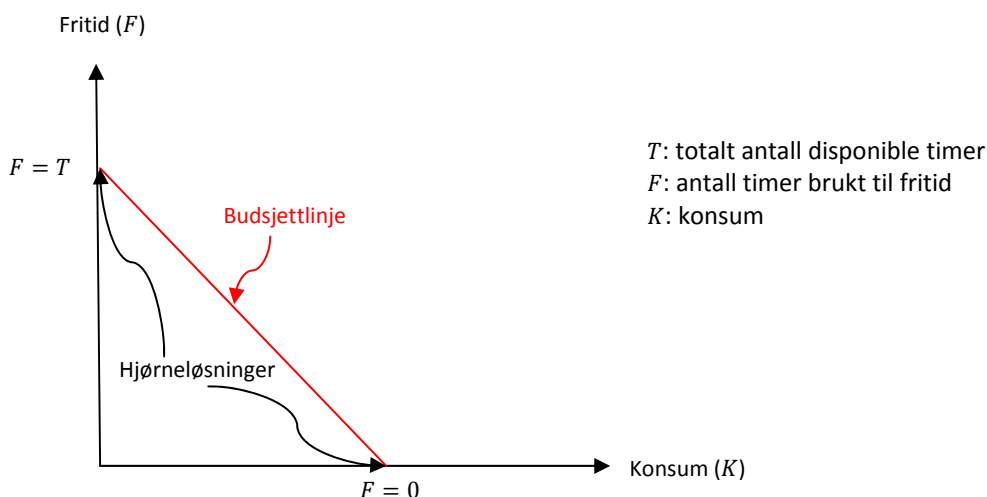
Av forenklingmessige hensyn er det sett bort fra at formue influerer individenes konsummuligheter. Hvorvidt individet ønsker å tære på eventuell formue, avhenger av vedkommendes motiv bak formuesakkumulasjonen. Eksempelvis kan arvemotiv være et viktig hensyn i et individs sparing eller usikkerhet om egen livslengde.

6.2 Grafisk illustrasjon av valget mellom arbeid og fritid

I figur 6.2 angir horisontal og vertikal akse henholdsvis mengde konsum og fritid. Den rette linjen representerer skatteytters budsjettrestriksjon. Den grafiske illustrasjonen av restriksjonen benevnes budsjettlinje. Budsjettlinjen representerer mulige kombinasjoner av fritid og konsum for et gitt lønnsnivå. Kombinasjoner av fritid og konsum til høyre for linjen er ikke realiserbare for arbeidstaker. Enhver vilkårlig valgt kombinasjon til høyre for linjen er ikke realiserbar som et resultat av tids – og inntektsbeskrankninger. Maksimalt antall disponible fritimer eller maksimale konsummuligheter kan være overskredet fordi vedkommende ikke kan ta mer fri enn totalt antall disponible timer eller kombinasjonen impliserer høyere inntekt enn gitt lønnsats multiplisert med maksimalt antall disponible arbeidstimer. Kombinasjonene hvor budsjettlinjen skjærer horisontal og vertikal akse

angir henholdsvis maksimale konsummuligheter og maksimalt antall disponible fritimer. De to kombinasjonene utgjør hjørneløsninger i figur 6.2. Skatteyder kan i utgangspunktet bruke all tid til arbeid eller motsatt, ikke utføre inntektsgenererende arbeid overhodet. Å bruke all tid til arbeid gir, for et gitt lønnsnivå, vedkommende størst konsummuligheter. Punkter til høyre for budsjettlinjen kan også representere kombinasjoner av fritid som er mulige, men hvor tilhørende konsumnivåer er ikke-eksisterende, selv om nivåene er innenfor mulighetsområdet for konsum. Antall fritimer gjør det umulig å generere inntekten som kombinasjonene representerer. Lønnsatsen er for lav. Til slutt kan punkter til høyre for linjen representere tilpasninger hvor verken mengde fritid eller konsum er innenfor begrenset variasjonsområdet for tid eller mulighetsområde for konsum. Antall fritimer overstiger maksimalt antall disponible samt at konsumet overskrider realiserbar mengde for gitt lønnsats.

Figur 6.2: Illustrasjon av budsjettlinje og kombinasjoner av fritid og konsum

Forklaring til figur 6.2: Arbeidstaker har valget mellom godene, fritid og konsum. Vertikal og horisontal akse angir henholdsvis mengde fritid og konsum. Budsjettrestriksjonen er representert ved budsjettlinjen som angir mulige kombinasjoner av fritid og konsum for gitt lønnsnivå. Figuren illustrerer de to hjørneløsningene grafisk, hvor $F = T$ og $F = 0$. Førstnevnte representerer tilpasningen hvor arbeidstaker bruker alle disponible timer, T , til fritid, F . Vedkommende har i tilpasningen ingen forbruksmuligheter siden inntektsgenererende arbeid ikke utføres. Kombinasjonen hvor arbeidstaker utelukkende prioriterer forbruk og dermed ikke tar fri, utgjør den andre hjørneløsningen. Her er $F = 0$ og forbruksmulighetene maksimert. Vedkommende kan ikke generere høyere inntekt, gitt fast lønnsats og tidsbeskrankning. Som en konsekvens av beskrankningene er kombinasjoner til høyre for budsjettlinjen umulig å oppnå.

6.3 Nyttebegrepet

For å kunne si noe mer om hvilken kombinasjon skatteyter foretrekker introduseres nyttebegrepet. Nytten defineres i denne sammenheng som arbeidstakers tilfredsnivå. Hvor tilfreds vedkommende er, representeres ved hjelp av indifferenskurver. En indifferenskurve illustrerer ulike kombinasjoner av fritid og konsum som resulterer i identisk nivå av tilfredshet. Godekombinasjonene på kurven anses som likeverdige slik at arbeidstaker er indifferent mellom dem. Indifferenskurvene kan ikke krysse hverandre. Dersom kurvene krysser hverandre, er det brudd på forutsetningen om at mer av begge goder foretrekkes fremfor mindre av begge goder. Nytten er ordinal i denne sammenheng. Ordinal nytte gjør det mulig å rangere ulike kombinasjoner av fritid og konsum. Imidlertid er det ikke mulig å si noe om grad av preferanse mellom ulike kombinasjoner, det vil si hvor mye en kombinasjon er foretrukket sammenlignet med en annen. Indifferenskurver lenger ute i figur 6.3 er sammenfallende med høyere tilfredshetsnivå for arbeidstaker. Vedkommende har preferanse for det høyeste realiserbare nyttenivået. Kurvenes form er konveks, hvilket innebærer at de krummer innover mot origo. Dette gjør at helningen på kurven stiger, blir mindre negativ, etter hvert som man beveger seg langs kurven. Helningen benevnes som den marginale substitusjonsrate [MRS], og defineres som maksimal mengde av et gode arbeidstaker er villig til å gi opp for å få én enhet ekstra av det annet gode (Pindyck & Rubinfeld, 2009). Avveilingen gjøres mellom fritid og konsum, siden de er godene som analyseres. Slik figur 6.3 i neste avsnitt er konstruert, utgjør marginal substitusjonsrate maksimal fritid som arbeidstaker er villig til å gi opp for å få én enhet ekstra av konsumgodet. Kurvenes form sier dermed noe om villigheten til å substituere fritid for konsum. Konsekvensen av stigende (mindre negativ) MRS, er forventninger om at skatteyters preferanser for å gi fra seg enheter av fritid for å få én enhet ekstra konsum, svekkes.

6.4 Optimal kombinasjon av fritid og arbeid

I henhold til Pindyck og Rubinfeld (2009) ønsker skatteyter å maksimere nyttenivået gitt to restriksjoner:

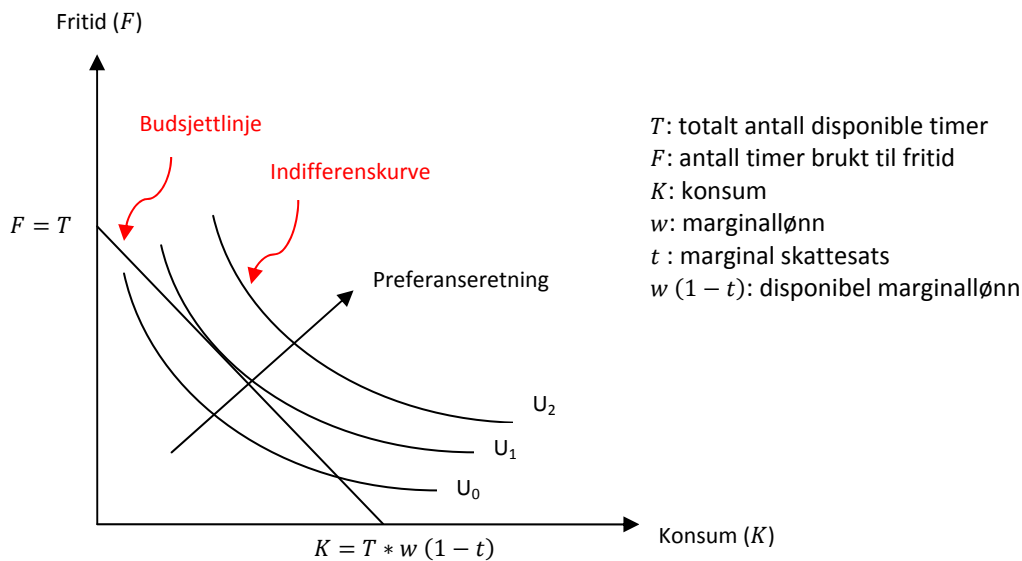
- 1) **Det antas at løsningen på maksimeringsproblemet må ligge på budsjettlinjen.** Som forklart i avsnitt 6.2 er kombinasjoner til høyre for budsjettlinjen ikke realiserbare. Kombinasjoner innenfor budsjettlinjen foretrekkes ikke. Ved en slik tilpasning er arbeidstakers inntekt lavere enn hva vedkommende har mulighet til å generere. Dette innebærer at arbeidstaker tar til takke med en lavere lønnsats enn hva vedkommende i realiteten kan oppnå, eventuelt at arbeidstaker beskattes hardere enn hva som er nødvendig. Individet er nyttemaksimerende

og vil aldri velge kombinasjoner innenfor budsjettlinjen fordi tilpasninger lenger ute i figuren vil gi større tilfredshet.

- 2) **Løsningen må gi skatteyter det høyeste realiserbare nyttenivået.** Betingelsen innebærer at løsningen skal ligge på en indifferenskurve lengst ute i figuren, gitt budsjettrestriksjonen i 1).

På bakgrunn av nevnte restriksjoner kan problemet formuleres matematisk. Kombinasjonen av fritid og konsum som maksimerer nyttenivået skal ligge på indifferenskurven lengst ute i figur 6.3, forutsatt at kurven tangerer arbeidstakers budsjettlinje. Kombinasjonen hvor indifferenskurven og budsjettlinjen har samme helning utgjør optimal løsning. Som nevnt er indifferenskurvens helning representert ved den marginale substitusjonsrate. MRS varierer mellom ulike punkt på en indifferenskurve. Derimot har budsjettlinjen konstant helning. Optimal tilpasning i figur 6.3 er kombinasjonen av fritid og konsum hvor budsjettlinjen tangerer indifferenskurve U_1 . Da oppnår vedkommende det høyeste realiserbare nivået av tilfredshet gitt tids – og inntektsbeskrankinger.

Figur 6.3: Illustrasjon av budsjettlinje, indifferenskurver og optimal tilpasning

Forklaring til figur 6.3: Tre indifferenskurver er konstruert i figuren ovenfor, U_0 , U_1 og U_2 . Preferanseretningen for arbeidstaker er illustrert, som innebærer at indifferenskurven lengst ute i figuren, U_2 , genererer høyest nyttenivå av de tre. Vedkommende tilpasser seg slik at nytten av godene maksimeres under tids – og inntektsbeskrankinger representert ved budsjettlinjen. Optimal løsning er i punktet hvor U_1 tangerer budsjettlinjen. Figuren har to hjørneløsninger, hvor $F = T$ og $K = T * w (1 - t)$. Se neste avsnitt for matematisk formulering av hjørneløsninger.

6.5 Konsummuligheter og budsjettlinje på matematisk form

Matematisk utgjør skatteytters konsummuligheter:

$$\text{Konsum } (K) = (T - F) * w (1 - t)$$

Hvor T og F er henholdsvis totalt antall disponible timer og antall timer benyttet til fritid. w er marginal lønnsats og t er marginal skattesats. Første ledd på høyre siden av likhetstegnet, $T - F$, utgjør dermed antall timer hvor skatteyter utfører inntektsgenererende arbeid. Annet ledd, $w (1 - t)$, tilsvarer disponibel marginallønn. Disponibel marginallønn defineres som nettoinntekten én times ekstra arbeid genererer, og utgjør brutto timelønn etter skatt og utgifter pådratt til inntekts ervervelse (eksempelvis reiseutgifter). Det er utelukkende skattesatsen som er inkludert i uttrykket for disponibel marginallønn, hvilket innebærer at utgifter til inntektservervelse er hensyntatt ved beregning av marginal lønnsats, w . Leddene multiplisert med hverandre definerer skatteytters konsummuligheter, K . Dersom vedkommende ikke har fritid, genererer arbeidet maksimalt forbruk. Kombinasjonen innebærer at $F = 0$, og ligningen reduseres til følgende form:

$$K = T * w (1 - t)$$

Kombinasjonen hvor vedkommende ikke utfører inntektsgenererende arbeidet overhodet, utgjør den andre hjørneløsningen i figur 6.3. For denne kombinasjonen er $T = F$. Tilpasningen innebærer at skatteytters konsummuligheter er ikke-eksisterende. Det er utelukkende arbeid som genererer økonomiske midler til konsum, og ligningen reduseres til formen:

$$K = 0$$

Ved å omforme det matematiske uttrykket for konsummuligheter, fremkommer definisjonen av budsjettlinjen. Som nevnt illustrerer budsjettlinjen arbeidstakers konsummuligheter gitt tids – og inntektsrestriksjoner. Omformingen resulterer i følgende matematiske uttrykk for budsjettlinjen:

$$F = T - \frac{K}{w (1 - t)}$$

Budsjettlinjens helning er $-\frac{1}{w (1 - t)}$, hvor nevneren $w (1 - t)$ er uttrykket for disponibel marginallønn. Uttrykket impliserer at hardere skattlegging, representert ved en økning i t , resulterer i en brattere budsjettlinje. Isolert sett vil økt t redusere uttrykket i nevner og helningsforholdet blir større, det vil si mer negativt. Et fall i marginal lønnsats har tilsvarende virkning. En brattere

budsjettlinje er sammenfallende med innskrenkede konsummuligheter, fordi den nye hjørneløsningen vil ligge nærmere origo, skjæringen mellom horisontal og vertikal akse, enn initial løsning. Motsatt vil en økning i disponibel marginallønn gi en slakkere budsjettkurve og utviding av konsummulighetsområdet.

Kombinasjonen hvor en indifferensskurve og budsjettlinjen har identisk helning gitt tangering, er skatteytters optimale tilpasning. Her er marginal substitusjonsrate sammenfallende med uttrykket for budsjettlinjens helning. Optimal tilpasning er dermed hvor:

$$\text{Marginal substitusjonsrate (MRS)} = -\frac{1}{w(1-t)} = -\frac{1}{\text{disponibel marginallønn}}$$

Dersom MRS avviker fra $-\frac{1}{w(1-t)}$, er ikke skatteytters nytte maksimert. Reallokering av fritid og konsum fortsetter til valgt kombinasjon samsvarer med optimal tilpasning.

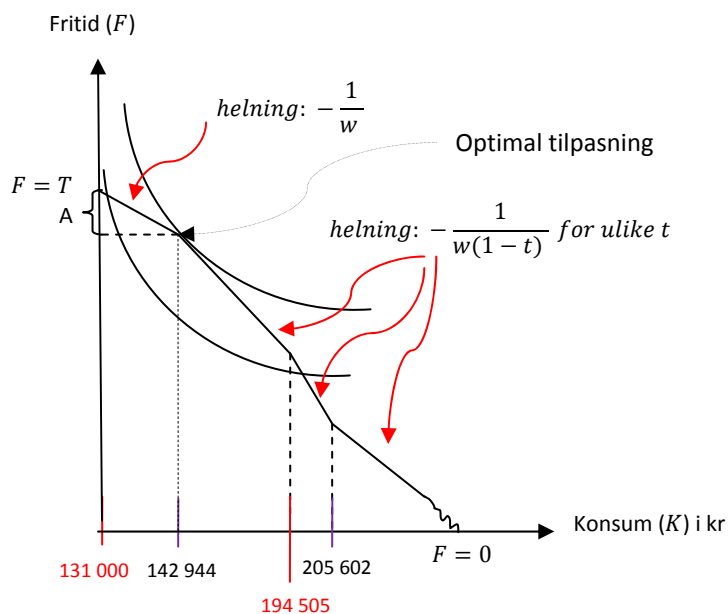
Alderspensionisten må bestemme hvorvidt vedkommende ønsker å arbeide eller ikke. I tilfeller hvor pensjonisten tilbyr sin arbeidskraft, må vedkommende avgjøre grad av yrkesaktivitet. Valget pensjonisten treffer avhenger blant annet av vedkommendes preferanser for konsum sammenlignet med preferanser for fritid. Preferansene varierer mellom pensjonister, og identiske kombinasjoner av konsum og fritid genererer dermed ulik nytte. Nevnte befolkningsgruppe velger kombinasjoner av godene gitt de tids – og inntektsrestriksjoner de står overfor. Tilpasningen for den enkelte er optimal hvor nytten av én ekstra krone forbrukt, tilsvarer nytten av én krone ekstra til fritid. Den ekstra kronen til fritid er sammenfallende med én krone mindre til konsum av forbruksvarer, som betyr at arbeidstiden er redusert så mye at disponibel marginallønn faller med én krone.

6.6 Anvendelse på et praktisk eksempel hvor skatteyter er alderspensjonist

For pensjonister kan en aktuell problemstilling være hvorvidt inntektsgenererende arbeid skal utføres eller ikke. Til tross for å ha nådd ordinær pensjonsalder, velger noen å være yrkesaktive fortsatt. Ulike hensyn kan ligge bak en slik avgjørelse. I følgende eksempel illustreres tilpasningen for en alderspensjonist som vurderer å utføre inntektsbringende arbeid. Vedkommende har verken nettoformue over innslagspunktet for kalkulatorisk inntekt, andre inntekter enn pensjon på kr 131 000 eller andre inntektsfradrag enn de generelle standardfradragene og aldersfradraget for

inntektsåret 2008. Pensjonisten betaler ikke inntektsskatt eller trygdeavgift som følge av skattefri nettoinntekt i skattebegrensningsregelen. Når vedkommende ikke arbeider, det vil si når $F = T$, tilsvarer konsummulighetene pensjonen på kr 131 000. Det antas at skatteyter er fylt 70 år ved inngangen til inntektsåret 2008, slik at vedkommende betaler lav trygdeavgiftssats både av lønn og pensjon og ikke risikerer avkortet pensjon som følge av lønnsinntekt. Vedkommende kan generere en lønnsinntekt på kr 11 944 uten å beskattes, hvilket tilsvarer et grensebeløp for skattebetaling på kr 142 944 (kr 131 000 + kr 11 944). Andre beregningsalternativ for minstefradrag i lønns- og pensjonsinntekt er benyttet. For inntektsnivåer over kr 222 500, hvilket tilsvarer en lønnsinntekt på kr 91 500, gjelder øvre grense for minstefradraget. For et inntektsnivå på kr 247 160, hvilket tilsvarer en lønn på kr 116 160, erstattes skattebegrensningsregelen av ordinære regler. Bruttoinntektene på kr 222 500 og kr 247 160 utgjør henholdsvis kr 194 505 og kr 205 602 etter skatt. Nettobeløpene tilsvarer pensjonistens konsummuligheter. Budsjettlinjens helning er $-\frac{1}{w(1-t)}$. Marginal skattesats, t , er 0 pst. i inntektsintervallet fra kr 0 til kr 142 944, 35,2 pst. ($0,55 - 0,55 * 0,36$) i intervallet fra kr 142 944 til kr 222 500, 55 pst. fra kr 222 500 til kr 247 160 og deretter 31 pst. før toppskatten slår inn. Ulike marginalsatter resulterer i knekkpunkter på budsjettlinjen, siden helningsforholdet endres med marginalsattene. Gitt konstant marginallønn, w , er budsjettlinjen brattest i intervallet hvor marginalsatten er lik avtrappingsssatsen i særregelen på 55 pst., og slakkest i intervallet hvor pensjonisten ikke skattlegges. Se figur 6.4.

Figur 6.4: Optimal tilpasning for alderspensjonist med kr 131 000 i pensjon

Forklaring til figur 6.4: Figuren illustrerer optimal tilpasning for en alderspensjonist med kr 131 000 i pensjon. Marginalsatten varierer med lønnsinntekten, hvilket resulterer i knekkpunkter på budsjettlinjen. Optimal

tilpasning er hvor skatteyder mottar kr 142 944 i lønn og pensjon og betaler kr 0 i skatt. Antall arbeidstimer vedkommende utfører er illustrert ved avstand A på den vertikale akse.

Gitt indifferenskurvenes form er alderspensjonistens optimale tilpasning å arbeide antall timer som til sammen genererer kr 11 944 i lønnsinntekt. Pensjonisten oppnår da høyest mulig nyttenivå gitt budsjettrestriksjonen. I tilpasningen betaler ikke vedkommende skatt av inntekt, og oppnår maksimal utnyttelse av skattefri nettoinntekt på kr 104 600. I optimum avviker MRS fra $-\frac{1}{w(1-t)}$. Dermed kan vi konkludere med at ligningen for optimal tilpasning ikke holder i dette tilfellet, som et resultat av budsjettlinjens knekkpunkter. I tillegg er det slik at ligningen kun gjelder når optimum utgjør positive mengder av begge godene. For dersom hjørnepunkter er optimale tilpasninger, vil ikke marginal substitusjonsrate være sammenfallende med budsjettlinjens stigningsforhold. Momentet gjelder generelt. Lærdommen er at vi ikke kan ta ligningen for gitt, og at optimal tilpasning avhenger av skatteyers preferanser for fritid sammenlignet med forbruk og budsjettlinjens helning.

Som en konsekvens av skattesystemet har ikke pensjonisten insentiv til å arbeide mer enn avstand A i figur 6.4. Dess hardere beskatning, dess mindre insentiv har vedkommende til å utføre inntektsbringende arbeid. Det antas at pensjonister generelt sett har noe svakere helse og ikke nødvendigvis utfører arbeidet like effektivt som tidligere. Grad av mobilitet i arbeidsmarkedet antas å være svekket. Momentene indikerer at pensjonister har større grad av preferanse for fritid sammenlignet med forbruk. I tilfelle vil dette gjenspeiles i pensjonistenes indifferenskurver. Kurvene ligger da nærmere vertikal akse og mer oppover enn utover i figuren, enn hva som ellers ville vært tilfellet. Av den grunn vil hardere skattlegging med større sannsynlighet redusere nyttemessige gevinster ved å utføre inntektsgenererende arbeid. Dersom myndighetene ønsker å øke sysselsettingen blant pensjonister, bør deler av skattesystemet evalueres. Skattebegrensingsregelen og vedkommendes preferanser er årsaker til at alderspensjonisten tilpasser seg som i figur 6.4. Imidlertid ligger det flere hensyn bak eksistensen og utformingen av særregelen. Av den grunn kan det ikke på bakgrunn av eksempelet konkluderes med at regelen har negative implikasjoner og bør endres, eventuelt fjernes.

Det er ulike forhold som påvirker pensjonisters grad av yrkesaktivitet. Minstefradrag, skattebegrensingsregelen og avkorting i pensjon som følge av lønnsinntekt utgjør relevante eksempler. Hvorvidt effekten av avkorting tas inn gjennom redusert marginallønn eller økt skattesats er ikke avgjørende. Det viktige er i hvilken grad og retning regelverket påvirker pensjonistens tilpasning.

6.7 Konsekvenser av en innstramming i beskatningen

Hvilke effekter en økning i skatt har for valget mellom fritid og arbeid diskuteres i det følgende. 6.7 består av en redegjørelse og anvendelse av relevant rammeverk i henholdsvis 6.7.1 og 6.7.2, samt en diskusjon av tilbudskurven for arbeidskraft i 6.7.3.

6.7.1 Teoretisk fremstilling av inntekts – og substitusjonsvirkning på valget mellom fritid og arbeid

En økning i skattenivået vil redusere skatteytters disponible marginallønn, $w(1-t)$, og mulighetsområdet for konsum innskrenkes. I tilfeller hvor nytteverdien av fritid for samtlige realiserbare kombinasjoner av godene er høyere enn kostnaden ved å ta fri, det vil si disponibel marginallønn, innebærer den optimale løsning yrkespassivitet. Hvordan en økning i skattenivået influerer skatteytters tilpasning avhenger i følge NOU 1999: 7 Flatere skatt av to effekter, substitusjonseffekt og inntektseffekt.

Substitusjonseffekt (SE) er endring i antall timer skatteyter prioriterer fritid som følge av en relativ prisendring på godet, gitt konstant nyttenivå. Effekten fanger opp endring i antall fritimer som følge av endring i det relative prisforholdet mellom konsum og fritid. Tid er en knapp ressurs, hvilket innebærer at det er en kostnad knyttet til anvendelsen av tiden. Ved å ta fri går skatteyter glipp av gevinsten ved den alternative anvendelse av tiden, å arbeide. Disponibel marginallønn er gevinsten vedkommende går glipp av ved å ta én time fri. Disponibel marginallønn utgjør dermed fritidens alternativkostnad. Skatteyter ønsker kun å utføre inntektsgenererende arbeid dersom disponibel marginallønn er minst like stor som den nyttemessige kostnaden ved å ha mindre fritid. Ved et fall i disponibel marginallønn som en konsekvens av hardere skattlegging, blir fritid relativt sett billigere. Fritidens alternativkostnad faller. Konsummengden skatteyter gir fra seg ved å prioritere fritid reduseres. Som en konsekvens korter vedkommende inn på arbeidstiden. Som et resultat av indifferenskurvenes konveksitet, er substitusjonseffekten alltid entydig. Et fall i prisen på fritid medfører redusert konsum og økt fritid.

Størrelsen på substitusjonseffekten illustreres grafisk ved konstruksjon av en budsjettlinje som er parallell med den nye budsjettlinjen og samtidig tangerer den opprinnelige indifferenskurven. Effekten utgjør forskjellen i fritid mellom nevnte konstruerte punkt og opprinnelig tilpasning. Dermed holdes nyttenivået konstant ved analysen.

Inntektseffekt (IE) er endring i antall timer skatteyter prioriterer fritid som følge av endret kjøpekraft, gitt konstant relativt prisforhold. Ved et fall i disponibel marginallønn blir skatteyters kjøpekraft isolert sett svekket. I hvilken grad skatteyter kompensere for redusert kjøpekraft gjennom å øke arbeidstiden, er usikkert. I motsetning til substitusjonseffekten gir ikke inntektseffekten en entydig implikasjon av skattendringen. En innstramning i beskatningen kan resultere i en inntektseffekt som går i den ene eller andre retning avhengig av endring i antall timer disponert til arbeid. Dersom fritid er et normalt gode medfører inntektseffekten at skatteyter øker sitt arbeidstilbud ved et fall i disponibel marginallønn. Inntektseffekten reflekterer at vedkommende for en gitt arbeidsinnsats har en lavere disponibel inntekt til rådighet ved en innstramning i skattleggingen.

Inntektseffekten illustreres grafisk gjennom forskjellen i fritid fra punktet hvor den konstruerte budsjettlinjen tangerer den opprinnelige indifferenskurven, og punktet som utgjør den nye tilpasningen.

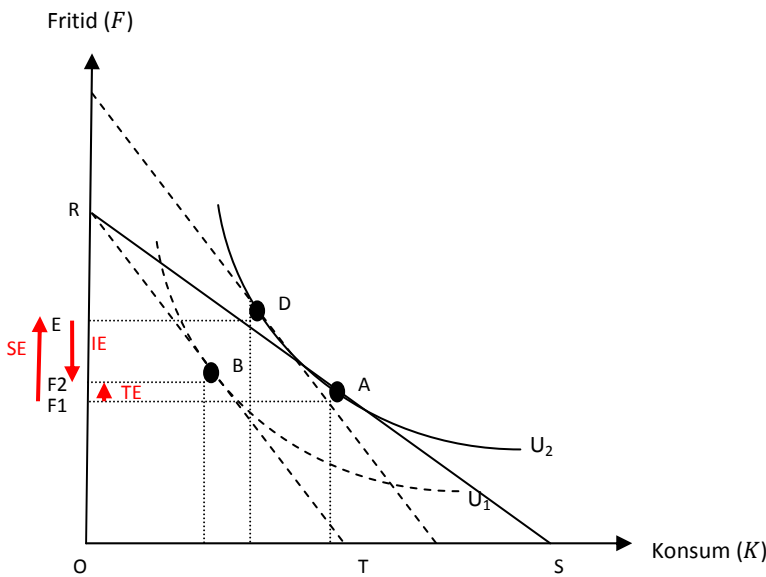
Summen av substitusjons – og inntektseffekten utgjør den **totale effekten (TE)** av skatteøkningen. Den totale effekten angir hvorvidt antall fritimer har økt, redusert eller uendret og lik initialt antall timer.

6.7.2 Anvendelse av inntekts – og substitusjonsvirkning på skatteyters tilpasning

Redusert disponibel marginallønn, gjennom økte skatter, medfører en innskrenkning i mulighetsområde for konsum. Grafisk illustreres dette ved at linjen som utgjør budsjettrestriksjonen endres. Punktet hvor linjen skjærer den vertikale akse er uendret, fordi fritidens tillatte variasjonsområde ikke influeres. Punktet hvor budsjettlinjen skjærer den horisontale akse er nærmere origo etter innstramningen. Linjen roterer dermed innover til ny budsjettlinje, fra RS til RT i figur 6.5. Dess hardere skattlegging gjennomført av det offentlige, dess brattere blir linjen for budsjettrestriksjonen. Husk at uttrykket for budsjettlinjens helning er $-\frac{1}{w(1-t)}$. Maksimal kjøpekraft, illustrert ved avstand mellom origo og punktet hvor budsjettlinjen skjærer horisontal akse, er redusert fra OS til OT i figur 6.5. Initialt er skatteyter i A på budsjettlinjen RS. Punktet B utgjør ny tilpasning. D tilsvarer et hypotetisk punkt konstruert for å finne substitusjons – og inntektseffekten. Illustrasjonsmessig tilsvarer skatteyters økte fritid avstanden F1F2. Av forenklingss – og illustrasjonsmessige hensyn er det sett bort fra at marginals-katten varierer med inntektsnivået.

For å finne **substitusjonseffekten** skal skatteytters tilpasning være på samme indifferenskurve som den initiale, mens relativt prisforhold er endret. Dermed utgjør effekten avstanden mellom opprinnelig tilpasning A og det hypotetiske punktet D, F1E. Effekten fanger opp endring i arbeidstid som følge av en endring i fritidens alternativkostnad. Substitusjonseffekten er positiv, som innebærer at disponert fritid påvirkes av skatteendringen gjennom en økning. Fritid blir relativt sett billigere i forhold til konsum, og isolert sett tar vedkommende mer fri.

Figur 6.5: Inntekts – og substitusjonseffekt av redusert disponibel marginallønn

Forklaring til figur 6.5: Inntektseffekten (IE) finnes som avstanden mellom punktet D og B på den vertikale aksene. Avstanden fra punktet A til D på tilsvarende akse utgjør substitusjonseffekten (SE). Totaleffekten (TE) er differansen mellom substitusjons – og inntektseffekten. I dette tilfellet er totaleffekten positiv. Substitusjonseffekten dominerer inntektseffekten, og arbeidstaker tar mer fri som følge av skatteøkningen.

Effekten av økt skatt på skatteytters kjøpekraft analyseres ved **inntektseffekten**. Det relative prisforholdet mellom fritid og konsum holdes konstant. Den nye budsjettlinje, RT, parallellforskyves til punktet D hvor linjen tangerer initial indifferenskurve, U_2 . Parallell budsjettlinjer har samme helning som innebærer at relativt prisforhold er konstant. For å analysere arbeidstakers kjøpekraft ligger fokus utelukkende på endring i nyttenivå representert ved endret tilpasning fra en indifferenskurve til en annen. Inntektseffekten illustreres grafisk som avstanden mellom det hypotetiske punktet D og ny tilpasning i figur 6.5. Siden punktene tilsvarer kombinasjonene av fritid og konsum hvor de parallelle budsjettlinjene tangerer initial og ny indifferenskurve, er kravet til konstant relativt prisforhold oppfylt. Skatteytters nye tilpasning er i punkt B. Punktet representerer en indifferenskurve med et lavere nyttenivå, U_1 , sammenlignet med initial nytte, U_2 . Dette siden

arbeidstakers preferanseretning innebærer at indifferenskurver lenger ute gir større tilfredshet. Inntektseffekten utgjør EF2, og illustrerer effekten av inntektsreduksjonen som økt skatt medfører. Effekten er negativ, som innebærer at skatteyter som følge av redusert kjøpekraft arbeider mer for å kompensere for reduksjonen. Siden vedkommende utfører mer inntektsgenererende arbeid som følge av økt skatt og reduksjon i disponibel inntekt for en gitt arbeidsinnsats, er fritid et normalt gode.

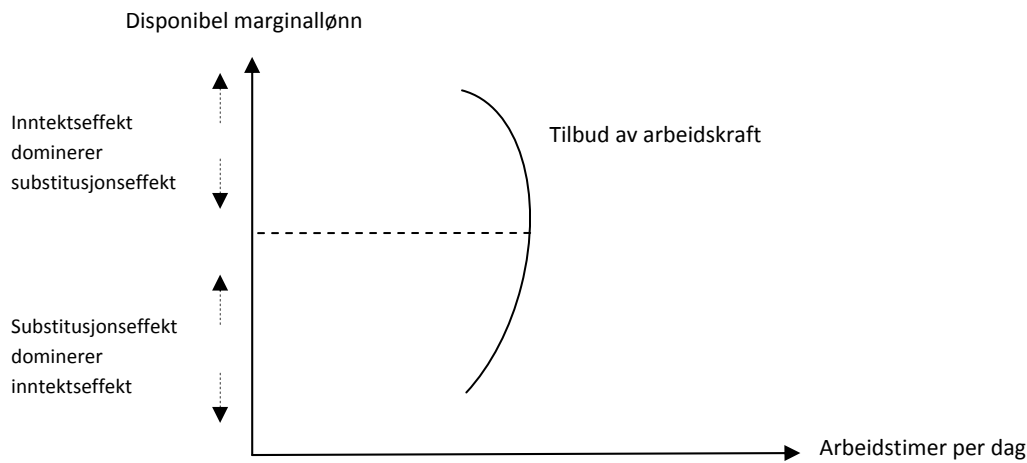
Størrelse og retning på **total effekt** av skatteøkningen finnes som summen av substitusjons – og inntektseffekten. Den røde pilen, som illustrerer totaleffekten i figur 6.5, er positiv. Ny tilpasning i B representerer en kombinasjon av fritid som ligger lenger ute på den vertikale aksene, sammenlignet med initial tilpasning i A. Antall fritimer har økt. Økningen i fritid, representert ved positiv substitusjonseffekt, mer enn kompenserer for negativ inntektseffekt. Dette er illustrert grafisk ved at positiv substitusjonseffekt, representert ved avstanden F1E, er større enn negativ inntektseffekt, representert ved avstanden EF2. Som en konsekvens av fallet i disponibel marginallønn reduserer arbeidstaker antall arbeidstimer til fordel for mer fritid. Dette til tross for at hardere skattlegging gir svekket kjøpekraft. Imidlertid er ikke total effekt av økt skatt entydig, men avhenger av skatteyters preferanser. Selv om substitusjonseffekten er entydig, varierer inntektseffektens størrelse og retning mellom skatteyttere. Differensierte preferanser er årsaken til variasjonen. Hos enkelte skatteyttere vil negativ inntektseffekt i tilfellet med skatteøkning dominere substitusjonseffekten, slik at samlet effekt blir negativ. Dersom inntektseffekten dominerer, vil skatteyter arbeide mer for å kompensere for svekket kjøpekraft enn vedkommende vil øke fritiden som følge av redusert alternativkostnad. Aktuelle arbeidstakere øker dermed arbeidstiden og reduserer fritiden når disponibel marginallønn faller.

Ikke alle skatteyttere kan variere antall arbeidstimer etter eget ønske. De fleste har definerte arbeidstider å forholde seg til. Dermed har skatteyter få muligheter til å endre arbeidsmengde som følge av endret skattenivå. Likevel eksisterer det tilfeller hvor skatteyter selv kan bestemme. I valget mellom overtidsarbeid eller fritid kan beslutningen være avhengig av skattemessige konsekvenser. Valget mellom heltids – og deltidsstilling kan også i større grad influeres av skatt. Enkelte alderspensjonister velger å fortsette i en deltids – eller fulltidsstilling. De har gjerne større fleksibilitet i hvordan arbeidsdagen legges opp. Endringer i skattesatser og – regler vil kunne påvirke deres tilpasninger i valget mellom fritid og arbeid.

6.7.3 Tilbudskurve for arbeid

Konsekvenser av en skatteendring kan illustreres i en figur hvor marginallønn er en funksjon av arbeidstimer per dag. Disponibel marginallønn representeres ved vertikal akse, mens arbeidstimer representeres ved horisontal akse. Tilbudskurven for arbeidskraft illustrerer antall timer per dag som arbeidstaker er villig til å arbeide for gitte marginallønnsnivåer. Andre faktorer som kan påvirke arbeidstiden holdes konstant. Eksempelvis kan sistnevnte faktorer være renteendringer, formue, alder og yrke. Den illustrerte tilbudskurven representerer én mulig form, og avhenger av arbeidstakers preferanser. For initialt lønnsnivå under den stiplede linjen vil et fall i disponibel marginallønn medføre at en representativ skatteyter totalt sett reduserer antall arbeidstimer. Motsatt vil en økning medføre redusert antall fritimer for arbeidstaker. Dette impliserer at inntektseffekten domineres av substitusjonseffekten, hvilket var tilfellet i figur 6.5, for lave inntektsnivåer. For marginalt lønnsnivå over stippet linje vil en reduksjon i disponibel lønn medføre en økning i antall arbeidstimer utført av skatteyter. Dette fordi substitusjonseffekten domineres av inntektseffekten. Skatteyters preferanser gjør at vedkommende velger å arbeide mer enn initialt antall timer for å kompensere for svekket kjøpekraft som følge av lønnsfallet. Motsatt vil en økning i lønnsnivået for initialt nivå over stippet linje medfører et fall i antall arbeidstimer utført av skatteyter. Som en følge av økt kjøpekraft, reduserer vedkommende arbeidstiden til tross for at alternativkostnaden ved å ta fri stiger. Total effekt av endret skattenivå avhenger følgelig av skatteyters preferanser, illustrert ved tilbudskurvens form. Hvorvidt inntektseffekten dominerer substitusjonseffekten eller omvendt, er i dette tilfellet avhengig av initialt disponibelt lønnsnivå. For lave lønnsnivåer dominerer substitusjonseffekten, mens inntektseffekten dominerer for høye lønnsnivåer.

Figur 6.6: Tilbud av arbeidskraft som en funksjon av marginal lønnsats for en representativ skatteyder

Kilde: NOU 1999: 7 Flatere skatt (s. 82).

Forklaring til figur 6.6: I figuren er marginallønn en funksjon av arbeidstiden. Vertikal og horisontal akse representerer henholdsvis marginallønn og arbeidstid i antall timer per dag. Tilbudskurven av arbeidskraft illustrerer vedkommendes arbeidstilbud for gitte lønnsnivåer. For initialt lønnsnivå under stiplet linje vil substitusjonseffekten dominere inntektseffekten ved en endring i skattenivået. Arbeidstakers preferanser indikerer at konsum er et normalt gode. For initialt lønnsnivå over stiplet linje vil inntektseffekten dominere substitusjonseffekten ved en skatteendring. Fritid er dermed et luksusgode.

Tilbudskurven er her en stigende funksjon med hensyn på marginal lønnsats for lønnsnivå under stiplet linje, mens tilbudskurven bøyes bakover for overstigende nivåer (NOU 1999: 7 Flatere skatt). Årsaken er at skatteyder skifter syn på konsumgodet når lønnsnivået stiger over eller faller under linjen. For lave marginallønnsnivåer er fritid et normalt gode. Økt marginallønn medfører at fritid blir relativt sett dyrere fordi fritidens alternativkostnad stiger. Skatteyder konsumerer mer av godet som relativt sett er billigere, hvilket innebærer at vedkommende arbeider mer og genererer større konsummuligheter. Motsatt vil et fall i lønnsnivået gjøre fritid relativt sett billigere og vedkommende utfører dermed færre inntektsgenererende arbeidstimer. For lønnsnivå under stiplet linje er inntektseffekten av økt lønn svak. Over stiplet linje er situasjonen en annen. Til tross for at lønnsnivået stiger og fritid blir relativt sett dyrere, velger skatteyder å utføre færre arbeidstimer. Dette er en implikasjon av at inntektseffekten er sterk over stiplet linje, slik at inntektseffekten dominerer substitusjonseffekten. Gjennom lønnsøkningen har skatteyder større disponibel inntekt for en gitt arbeidsinnsats. Vedkommende vil arbeide mindre som følge av økt kjøpekraft, til tross for at fritidens alternativkostnad er høyere. Motsatt vil vedkommende ved et fall i lønnen redusere antall fritimer til fordel for inntektsgenererende arbeid. Dette til tross for at fritid relativt sett blir

billigere. Når substitusjonseffekten dominerer inntektseffekten for lave lønnsnivåer, og inntektseffekten dominerer substitusjonseffekten for høye nivåer, er fritid et luksusgode. Dette er en effekt av skattyters preferanser, og indikerer at vedkommende over et bestemt lønnsnivå har nok inntekter til å dekke nødvendige utgifter og andre poster som vedkommende bruker penger på. Dermed prioriterer skatteyter fritid som en konsekvens av vedkommendes preferanser og lønnsnivået. Det er derfor ikke gitt at skatteyter vil arbeide mer ved en lønnsøkning eller skattereduksjon.

7. Konklusjon

I fremstillingen har jeg beskrevet regelverket for beskatning av alderspensjonister. For å sette pensjonistbeskatningen i perspektiv, inkluderes også skatteregler for ordinære lønnstakere hvor dette er relevant. Fremstillingen har ikke den hensikt å vurdere hvorvidt eksisterende regelverk er optimalt med hensyn på underliggende prinsipp og formål ved skattesystemet eller konsekvensanalyse av aktuelle regelendringer. Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå har komplekse modeller for gjennomføring av nevnte vurderinger og analyser, eksempelvis mikrosimuleringsmodellen LOTTE. Målsetningen har utelukkende vært beskrivende. Gjennom eksempler, case og illustrasjoner har jeg forsøkt å anvende skatteregler og poengtere implikasjoner av reglene. Samtidig er årsaker til skattemessige forskjeller mellom skattegruppene og skatteendringer inkludert i beskrivelsene. Innsikt i skattesystemets hensikter øker forståelsen av hvorfor regelverket er utformet som det er. Utformingen av skattesystemet er komplekst. En skatteendring influerer ikke bare skatteyttere, men også offentlig skatteproveny, fordeling av disponibel inntekt og insentiver til skattemotiverte tilpasninger.

Med noen unntak er skattemessig behandling av alderspensjonister og lønnstakere lik. Unntakene kan imidlertid gi store beløpsmessige skattedifferanser for lave og midlere inntekter. Differansene vedvarer, men avtar for høyere inntekter eller i tilfeller hvor pensjonisten har lav inntekt og høy nettoformue. Alderspensjonister betaler lavere trygdeavgift. Trygdeavgiftssatsen utgjør 3 pst. for pensjonsinntekter, mot 7,8 pst. for lønnsinntekter. Differensierte trygdeavgiftssatser begrunnes ut fra det faktum at kun lønnsinntekt genererer pensjonspoeng. Avvikssatsen på 4,8 pst. influerer i høyeste grad differansen i samlede skatter og avgifter for alderspensjonister og ordinære lønnstakere i tilfeller hvor førstnevnte ikke skattlegges i henhold til skattebegrensningsregelen. I tilfeller hvor særregelen gir minst skattebyrde, erstattes inntektsskatt og trygdeavgift av regelens beregnede skatt. Differensierte trygdeavgiftssatser er hovedårsaken til at skattefordelen i favør av alderspensjonister vedvarer for høyere inntektsnivåer, hvor skattebegrensningsregelen er falt bort.

Alderspensjonister har krav på et særfradrag for alder i alminnelig inntekt. I tilfeller hvor skattebegrensningsregelen ivaretar hensynet til liten skatteevne, får ikke skatteyter utnytte skattefordelen som fradraget representerer. For inntektsårene 2008 og 2009 utgjør fradraget kr 19 368, hvilket tilsvarer en årlig skattefordel på kr 5423. Siden ektefeller som hovedregel kun mottar ett særfradrag for alder, halveres skattefordelen for hver ektefelle. Fradraget har eksistert siden 1970, og ble begrunnet med at eldre hadde større utgifter i forbindelse med sykdom. Differensierte minstefradragssatser begunstiger imidlertid lønnsinntekter, hvilket innebærer at høyere

minstefradrag for ordinære lønnstakere i varierende grad oppveier aldersfradragets skattefordel. Ulike minstefradrag for identiske pensjons – og lønnsinntekter begrunnes av lønnsomhetsmessige hensyn. Det skal lønne seg å utføre inntektsgenererende arbeid.

I tillegg har skattebegrensningsregelen for alderspensjonister skattemessige konsekvenser. Skattebegrensningsregelen gir skattebegrensning i forhold til ordinære inntektsskatteregler dersom alminnelig inntekt korrigert for eventuell nettoformue og skjermet aksjeinntekt, men før særfradrag, ligger under et fastsatt nivå. I henhold til tabell 3.2 er nivåene for enslige kr 234 900 og kr 247 806 for inntektsårene 2008 og 2009. Regelen medfører at enslige alderspensjonister som verken har nettoformue over innslagspunktet for kalkulatorisk inntekt på kr 200 000 eller skjermet aksjeinntekt, ikke betaler skatt på inntekt inntil kr 141 351 og kr 148 446 for henholdsvis 2008 og 2009. Skatt på inntekt og trygdeavgift skal begrenses til 55 pst. av overskytende. Figurene i avsnitt 3.1.10 og 3.1.11 illustrerer at skattefordelen for pensjonister sammenlignet med ordinære lønnstakere er størst for lave og midlere inntekter, som en konsekvens av skattebegrensningsregelens avtrapping og bortfall for midlere og høye inntekter. I henhold til figur 3.1 er skattefordelen størst for inntekter rundt kr 125 000. Bakgrunnen for regelens eksistens er prinsippet om skatteevne. Minstepensjonister med lave formuesverdier anses ikke for å ha evne til å bære en del av skattebyrden, hvilket innebærer at disse kommer innenfor den skattefrie nettoinntekten i særregelen på kr 104 600 og kr 109 850 for henholdsvis 2008 og 2009. Siden formue gir skatteevne, er den kalkulatoriske inntekten gjennom formuestillegget inkludert i særregelens nettoinntekt. Konsekvensen er at minstepensjonister med høye formuer kommer innenfor skattebegrensningens avtrappingsintervall eller ordinære inntektsskatteregler for pensjonister.

Særregelens avtrappingsintervall, hvor formell skattesats utgjør 55 pst., er en avtrapping av skattefordelen og ivaretar progressiviteten i og fordelingshensynet bak skattesystemet. Avtrappingssatsen medfører at marginalskatten kan bli høy for pensjonsinntekter og kapitalinntekter. Marginalskatten utgjør 55 pst. for pensjonsinntekter i intervallet hvor særregelen fortsatt gir minst skattebyrde, men hvor minstefradraget ikke lenger øker proporsjonalt med inntekten. Renteinntekter skattlegges uansett med 55 pst. i avtrappingsintervallet, siden det ikke eksisterer skattemessige fradrag som stiger proporsjonalt med renteinntekten. Som en konsekvens av formuestillegget i skattebegrensningsregelen, betales en "ekstra formuesskatt" dersom pensjonisten skattlegges i henhold til særregelen og vedkommende har skattemessig formue over innslagspunktet for beregning av formuestillegget på kr 200 000. Implikasjonen av den "ekstra formuesskatten" er at marginal formuesskatt kan bli 1,925 pst., i motsetning til maksimal marginalsats på 1,1 pst. for ordinære lønnstakere. Den formelle satsen for beregning av formuestillegget på 1,5 pst., er imidlertid

reduisert fra nivåer på både 2 og 3 pst. Høye marginalsatter kan gi insentiver til skattemotiverte tilpasninger som avviker fra tilpasninger som er samfunnsøkonomisk effektive. Pensjonister kan ha insentiv til å investere i objekter hvor eventuell avkastning ikke beskattes løpende og hvor skattemessige formuesverdi avviker fra reell markedsverdi. Siden formuestillegget er inkludert i skattebegrensingsregelen, kan lave skattemessige formuesverdier ha store skattemessige konsekvenser for alderspensjonister. Dessuten kan alderspensjonister ha større insentiv til å gjennomføre gjeldsakkumulasjoner enn ordinære lønnstakere på grunn av særregelen. Ikke bare får alderspensjonister redusert formuesskatt og fradrag for rentekostnader, men i tillegg reduseres formuestillegget. I det andre caset så vi at alderspensjonister ved lave lånerenter kan få finansiert mer enn hele rentekostnaden gjennom skattereduksjonen som gjeldsoptaket genererer. Momentet er ytterst relevant i dagen økonomiske situasjon med svært lav styringsrente og gode rentebetingelser.

Også alderspensjonistektepar kommer gunstig ut skattemessig sett for lave og midlere inntektsnivåer. Dette til tross for at innslagspunkter i beskatningen for ektepar i noen tilfeller er sammenfallende med enslige skatteyttere eller lavere enn det doble beløp, som en konsekvens av stordriftsfordeler. Heller ikke minstepensjonistektepar med lave formuer skattlegges. Beløpsgrensen for når ektepar trer inn i avtrappingsintervallet utgjør samlet inntekt på kr 245 676 og kr 267 770 for henholdsvis 2008 og 2009. I siste case medførte skattebegrensingsregelen at ekteparet bestående av ordinære lønnstakere ble pålagt en skattebyrde som var 2,6 ganger større enn alderspensjonistekteparet for sammenfallende inntekts – og formuesverdier. Forskjellen i skattebyrde avtar imidlertid for høyere inntekter som for enslige skatteyttere.

Noen forhold som kan influere grad av yrkesaktivitet blant alderspensjonister er potensiell avkorting av pensjon og aldersfradrag som følge av lønnsinntekt, ordinær trygdeavgiftssats for lønn, høyere minstefradragssats for lønnsinntekt og eventuell inntreden i skattebegrensingsregelens avtrappingsintervall. Hvordan sistnevnte moment samt differensierte minstefradragssatser påvirker grad av yrkesaktivitet, ble analysert i figur 6.4. Alderspensjonistens preferanser for fritid og arbeid samt marginalsakten er avgjørende for vedkommendes grad av yrkesaktivitet. Som en konsekvens av den skattefrie nettoinntekten i skattebegrensingsregelen, velger vedkommende å utføre inntektsgenererende arbeid til opptjent lønn på marginen skattlegges i avtrappingsintervallet. Budsjettlinjen er knekt i punktet, og vedkommende tilpasser seg slik at samlet inntekt ikke overstiger grensebeløpet for betaling av skatt etter særregelen. Høyere minstefradragssats på lønnsinntekten medfører at knekkpunktet er representert ved en høyere samlet inntekt enn når vedkommende utelukkende mottar pensjon. Av påfølgende diskusjon om skatteendringer ser vi at skatteyters

preferanser er avgjørende for hvorvidt vedkommende reduserer, øker eller tar like mye fritid som før endringen. Dersom en skatteyter tar mer fri når skatten øker, mer enn oppveies redusert kjøpekraft, representert ved inntektseffekten, av fallet i fritidens alternativkostnad (disponibel marginallønn), representert ved substitusjonseffekten. Dersom en annen skatteyter arbeider mer ved et fall i skatten, er det motsatte tilfellet. Forskjellen er et resultat av differensierte preferanser mellom skatteyterne, representert ved deres tilbudskurve for arbeidskraft.

Beregningene og illustrasjonene indikerer at inntektsbeskatningen av alderspensjonister er gunstig, som en konsekvens av aldersfradraget, lav trygdeavgiftssats og skattebegrensningsregelen for lav alminnelig inntekt. Alderspensjonister kan oppnå store skattefordeler sammenlignet med ordinære lønnstakere for sammenfallende inntekts – og formuesnivåer. For høye inntekter bortfaller skattebegrensningsregelen, hvilket innebærer at utelukkende trygdeavgiften og særfradraget representerer skattefordeler for alderspensjonister. Skattebegrensningsregelen kan imidlertid medføre høye marginale inntektsskatter. Forholdet er mindre gunstig for pensjonister, og kan eksempelvis medføre at pensjonister sitter igjen med 45 pst. av renteinntekter etter skatt. Som en følge av formuestillegget, kan også marginalskatt på formue bli høy dersom skatteyter faller innenfor særregelen. Dette er negative implikasjoner av den i utgangspunktet gunstige skattebegrensningsregelen. Forholdene skyldes at særregelens skattefordel skal avtrappes for skatteyttere med større skatteevne. De pensjonister som er i stand til eller får hjelp til å gjennomføre skattemotiverte tilpasninger, slik at eventuell avkastning ikke beskattes løpende og skattemessig formuesverdi i liten grad representerer reell verdi, vil kunne oppnå store skattefordeler sammenlignet med pensjonister som ikke er i stand til å ivareta skattemessige interesser. Som diskutert er det flere forhold som taler for å gå vekk fra bankinnskudd som sparingsobjekt. Imidlertid er pensjonistene den aldersgruppen som har høyest absolutt bankinnskudd i gjennomsnitt.

Som nevnt er minstefradraget det skatteelementet som favoriserer ordinære lønnstakere. Som en følge av differensierte minstefradragssatser, kan samlede skatter og avgifter bli lavere for ordinære lønnstakere enn pensjonister på grunn av 80 % - regelen for formue. I utgangspunktet er beskatning av formue identisk for gruppene av skatteyttere med unntak av den kalkulatoriske inntekten gjennom formuestillegget i skattebegrensningsregelen. Implikasjonen av 80 % - regelen i det fjerde caset er imidlertid at gunstigere skattlegging av lønnstakers formue på grunn av høyere minstefradrag, mer enn kompenserer for pensjonistens gunstige inntektsbeskatning på grunn av lav trygdeavgift. 80 % - regelen er imidlertid ikke anvendbar fra og med innteksåret 2009. Det er i hovedsak de mest formuende som influeres av bortfallet og som isolert sett står overfor skatteskjerpelser for inneværende år. I tillegg medfører differensierte minstefradragssatser i tredje case at beskatning av

alderspensionisten er gunstigere dersom vedkommende i tillegg til pensjon mottar lønn, enn om pensjonisten i stedet mottar tilsvarende som pensjonsinntekt. Differensierte satser ble først innført fra og med inntektsåret 2005, hvilket innebærer at begunstigelsen av lønnsinntekter ikke eksisterte før innføringen. Også lønnsinntekt kan beskattes i henhold til skattebegrensingsregelen for lav alminnelig inntekt dersom dette er gunstigste skattealternativ, og vedkommende tilfredsstillere kriteriene for beskatning etter særregelen i skatteloven § 17-1 (1).

Bibliografi

Brudvik, A. J. (2009). *Skatterett for næringsdrivende 2009* (32. utg.). Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.

Finansdepartementet a. (u.d.). *Personbeskatning*. Hentet januar 22., 2009 fra <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/andre/Personbeskatning.html?id=447105>>

Finansdepartementet b. (u.d.). *Skattesatser 2006 og 2007*. Hentet juni 5., 2009 fra Skatter og avgifter: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/skatter_og_avgifter/skattesatser-og-belopsgrensar-mv-for-200.html?id=448394>

Finansdepartementet c. (u.d.). *Skatt på lønnsinntekt*. Hentet januar 22., 2009 fra Personbeskatning: <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/andre/Personbeskatning/Skatt-pa-lonnsinntekt-2007.html?id=448849>>

Finansdepartementet d. (u.d.). *Skattesatser 2008 og 2009*. Hentet februar 4., 2009 fra Skatter og avgifter: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/Skatter_og_avgifter/skattesatser-2009.html?id=541317&epslanguage=NO>

Finansdepartementet. (2008, september 25.). *Svar på spm. 1525 fra stortingsrepresentant Svein Flåtten av Kristin Halvorsen*. Hentet februar 13., 2009 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/andre/brev/brev_stortinget/2008/svar-pa-spm-1525-fra-stortingsrepresentanta.html?id=527956>

Funksjonshemmedes fellesorganisasjon. (2008, januar 24.). *FFOs krav til statsbudsjettet 2009*. Hentet april 17., 2009 fra <<http://www.ffe.no/upload/FFO%20mener/Krav%20statsbudsjett/2009/finans.pdf>>

Hansen, T. (2008, august). Forelesning: Personlig økonomi. *Personbeskatningen med særlig vekt på endringer som følge av skattereformen av 2006 - del 3, Pensjonistbeskatningen*. Bergen: Norges Handelshøyskole.

Hveem, D. J. (2008). Kapittel 20, Folketrygdens alders-, uføre- og etterlattepensjon, s.363-364. I K. Boye, T. Hansen, D. J. Hveem, & B. Torgrimsen, *Personlig økonomi 2008* (25. utg.). Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

NAV a. (u.d.). *Alderspensjon*. Hentet mars 18., 2009 fra Statistikk per 31. desember 2008: <<http://www.nav.no/Om+NAV/Tall+og+analyse/Pensjon/Alderspensjon>>

NAV. (2009a). *Avtalefestet pensjon [AFP]*. Hentet mai 8., 2009 fra <<http://www.nav.no/Pensjon/Avtalefestet+pensjon+%28AFP%29>>

NAV b. (u.d.). *Hvilke muligheter har du for å kombinere arbeid med pensjon?* Hentet mars 10., 2009 fra <<http://www.nav.no/155137.cms?kapittel=2>>

NAV. (2009b, februar 24). *Flere velger gradert AFP*. Hentet mai 9., 2009 fra <<http://www.nav.no/186972.cms>>

Nilsen, S. T. (2009). *Skatte-Nøkkelen 2008/2009*. Oslo: Skattebetalerforeningen.

OECD. (2009, mai 2.). *Ratio of population aged 65 and over to the total population*. Hentet mai 2., 2009 fra <<http://stats.oecd.org/WBOS/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>>

Pindyck, R. S., & Rubinfeld, D. L. (2009). *Microeconomics* (7. utg.). New Jersey, USA: Pearson Higher Education.

Pressemelding nr. 52/2008. (u.d.). *Endringer i formuesskatten gir bedre fordeling*. Hentet januar 26., 2009 fra <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/presSESenter/pressemeldinger/2008/endringer-i-formuesskatten-gir-bedre-for.html?id=530947&epslanguage=NO>>

Rønning, D., & Fredriksen, D. (2002). *Notater 2002/17 Statistisk sentralbyrå*. Hentet januar 22., 2009 fra Beskatning av pensjonister: <http://www.ssb.no/emner/05/01/notat_200217/notat_200217.pdf>

Skattebetalerforeningen. (2008, april 21.). *For deg over 67*. Hentet januar 22., 2009 fra <http://www.skatt.no/skatt/nyheter_arkiv/for_deg_over_67/>

Skatteetaten a. (u.d.). *Enkel skatteberegning 2008*. Hentet februar 16., 2009 fra <<http://skatteetaten.no/Templates/Selvbetjening.aspx?id=62452&epslanguage=NO>>

Skatteetaten b. (u.d.). *Enkel skatteberegning 2009*. Hentet juni 1., 2009 fra <<http://www.skatteetaten.no/Templates/Selvbetjening.aspx?id=80997&epslanguage=NO>>

Skatteetaten. (2008, mai 29.). *Grunnbeløpet i folketrygda*. Hentet februar 12., 2009 fra Tabeller og satser: <<http://www.skatteetaten.no/Templates/TabellerOgSatser.aspx?id=8552&epslanguage=NO>>

Skatteetaten. (2009, januar 5.). *Skjermingsrente for inntektsåret 2008*. Hentet februar 11., 2009 fra <<http://www.skatteetaten.no/Templates/TabellerOgSatser.aspx?id=77447&epslanguage=NO>>

SSB a. (u.d.). *Skattepliktig nettoformue, etter kjønn og alder. Busette personer 17 år og over for 2007*. Hentet april 30., 2009 fra Statistikkbanken, tabell 06271: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=04754>

SSB b. (u.d.). *Inntekt og formue fra sjøvmeldinga for busette personer 17 år og eldre, etter alder (gjennomsnitt i kr) 2007*. Hentet april 30., 2009 fra Statistikkbanken, tabell 05854: <<http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/>>

SSB c. (u.d.). *Inntektsstatistikk for husholdninger - geografisk fordeling 2006*. Hentet mars 18., 2009 fra <<http://www.ssb.no/emner/05/01/inntgeo/tab-2008-06-20-01.html>>

SSB d. (u.d.). *Ligningsverdi av bustadeigedom for busette personer 17 år og over (gjennomsnitt i kr) 2007*. Hentet april 30., 2009 fra Statistikkbanken, tabell 04521: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=04754>

SSB e. (u.d.). *Gjeld, etter kjønn og alder. Busette personer 17 år og over*. Hentet april 30., 2009 fra Statistikkbanken, tabell 06274: <http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=04754>

SSB. (2005). *Samlet fruktbarhetstall og forventet levealder. Hele landet. Registrert 1990-2003 og som forutsatt for 2002-2050*. Hentet mai 2., 2009 fra
<http://www.ssb.no/emner/02/03/nos_folkfram/nos_d319/tab/tab-9.html>

St. prp. nr 1 (2008-2009). (u.d.). 2.2.3 *Særskilte regler for trygdede*. Hentet januar 22., 2009 fra Skatte-, avgifts- og tollvedtak: <<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/stprp/2008-2009/stprp-nr-1-2008-2009--2/2/2/3.html?id=530362>>

Torgriksen, B. (2008). Kapittel 28, Selvangivelse for 2007 og 2008, s. 438-440. I K. Boye, T. Hansen, D. J. Hveem, & B. Torgriksen, *Personlig Økonomi 2008* (25. utg.). Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.

Norges offentlige utredninger [NOU]

NOU 1991: 17 *Bedrifts – og kapitalbeskatningen*. Finans – og tolldepartementet (1991). Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

NOU 1998: 19 *Fleksibel pensjonering*. Finans – og tolldepartementet (1998). Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

NOU 1999: 7 *Flatere skatt*. Finans – og tolldepartementet (1999). Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

NOU 2003: 9 *Skatteutvalget*. Finansdepartementet (2003). Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

Lover

Folketrygdloven (1997) *Lov om folketrygd av 28. februar 1997 nr. 19*. Tilgjengelig fra <www.lovdatab.no> Sist hentet mai 19., 2009.

Ligningsloven (1980) *Lov om ligningsforvaltning av 13. juni 1980 nr. 24*. Tilgjengelig fra <www.lovdatab.no> Sist hentet mai 19., 2009.

Skatteloven (1999) *Lov om skatt av formue og inntekt av 26. mars 1999 nr. 14*. Tilgjengelig fra <www.lovdatab.no> Sist hentet mai 19., 2009.

Forskrifter

Forskrift om avrunding ved ligningen. (1984) *Forskrift om avrunding av formue, inntekt og fradrag m.v. ved ligningen*. Fastsatt ved kgl. res. 5. mars 1984 nr. 1259 med hjemmel i lov 13. juni 1980 nr. 24 om ligningsforvaltning. Sist hentet april 29., 2009 fra:
<<http://www.lovdatab.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-19840305-1259.html>>

Forskrift om takseringsregler. (2008) *Forskrift om taksering av formues-, inntekts- og fradragsposter til bruk ved likningen for inntektsåret 2008*. Fastsatt ved kgl. res. 18. desember 2008 nr. 1506 med hjemmel i lov 13. juni 1980 nr. 24 om ligningsforvaltning. Sist hentet mai 6., 2009 fra:
<<http://www.lovdatab.no/for/sf/fd/xd-20081218-1506.html>>

FSFIN Forskrift til skatteloven. (1999) *Forskrift til utfylling og gjennomføring mv. av skatteloven av 26. mars 1999 nr. 14*. Fastsatt ved kgl. res. 19. november 1999 nr. 1158. Sist hentet mai 9., 2009 fra:
<<http://www.lovdatab.no/for/sf/fd/xd-19991119-1158.html>>

Stortingets skattevedtak

Stortingets skattevedtak for inntektsåret 2008 av 28. november 2007 nr. 1380. Sist hentet mai 16., 2009 fra: <<http://www.lovdatab.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20071128-1380.html>>

Stortingets skattevedtak for inntektsåret 2009 av 27. november 2008 nr. 1289. Sist hentet mai 16., 2009 fra: <<http://www.lovdatab.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20081127-1289.html>>

Fortolkninger

Lignings-ABC 2008/09 (2009). Skattedirektoratet. 30. utg. Oslo, Fagbokforlaget.

Vedlegg

VEDLEGG 1:

Relevante skattesatser og innslagspunkter for 2008 og 2009			
	2008-regler	2009-regler	Endring 2008-2009
Skatt på alminnelig inntekt			
Personer	28 pst.	28 pst.	
Toppskatt			
<i>Trinn 1</i>			
Innslagspunkt	kr 420 000	kr 441 000	5 pst.
Sats	9 pst.	9 pst.	
<i>Trinn 2</i>			
Innslagspunkt	kr 682 500	kr 716 600	5 pst.
Sats	12 pst.	12 pst.	
Trygdeavgift			
Nedre grense	kr 39 600	kr 39 600	
Opptappingsrate	25 pst.	25 pst.	
Sats lønnsinntekt	7,8 pst.	7,8 pst.	
Sats pensjonsinntekt mv.	3 pst.	3 pst.	
Personfradraget			
Klasse 1	kr 38 850	kr 40 800	5 pst.
Klasse 2	kr 77 700	kr 81 600	5 pst.
Minstefradrag i lønnsinntekt			
Sats	36 pst.	36 pst.	
Nedre grense	kr 4000	kr 4000	
Øvre grense	kr 67 000	kr 70 350	5 pst.
Minstefradrag i pensjonsinntekt			
Sats	26 pst.	26 pst.	
Nedre grense	kr 4000	kr 4000	
Øvre grense	kr 56 100	kr 58 900	5 pst.
Særskilt fradrag i arbeidsinntekt	kr 31 800	kr 31 800	
Særfradrag for alder og uførhet mv.	kr 19 368	kr 19 368	
Skattebegrensingsregel for pensjonister			
Avtrappingssats	55 pst.	55 pst.	
Skattefri nettoinntekt			
Enslig	kr 104 600	kr 109 850	5 pst.
Ektepar	kr 181 800	kr 198 150	9 pst.
Formuestillegget			
Sats	1,5 pst.	1,5 pst.	
Grense	kr 200 000	kr 200 000	
Formuesskatt			
<i>Kommune</i>			
Innslagspunkt	kr 350 000	kr 470 000	34,3 pst.
Sats	0,7 pst.	0,7 pst.	
<i>Stat</i>			
<i>Trinn 1</i>			
Innslagspunkt	kr 350 000	kr 470 000	34,3 pst.
Sats	0,2 pst.	0,4 pst.	0,2 pst.
<i>Trinn 2</i>			
Innslagspunkt	kr 540 000	Utgår	
Sats	0,4 pst.	Utgår	

Kilde: (Finansdepartementet d). Skatteyttere i Finnmark og Nord-Troms står overfor andre skattesatser for enkelte element i vedlegget. Sats på alminnelig inntekt utgjør 24,5 pst., og sats for første trinn i toppskatten er 7 pst.

VEDLEGG 2: Vedlegg til figur 3.2

Lønns- og pensjonsinntekt (i kr 1000)	Skatt i kroner, ordinær lønnstaker	Skatt i kroner pensjonist, eksklusiv skattebegrensingsregel	Skatt i kroner pensjonist, inklusiv skattebegrensingsregel
0	0	0	0
20	0	0	0
40	100	100	0
60	4680	1800	0
80	8 858	2 675	0
100	14 842	7 419	0
120	19 986	12 163	0
140	25 130	16 907	0
160	30 274	21 651	7 590
180	35 418	26 395	15 730
200	41 962	31 139	23 870
220	49 122	36 191	32 615
240	56 282	42 391	42 391
260	63 442	48 591	48 591
280	70 602	54 791	54 791
300	77 762	60 991	60 991
320	84 922	67 191	67 191

VEDLEGG 3: Vedlegg til figur 3.3

Alder	Skattepliktig nettoformue (i kr)	Antall personer	Gjennomsnittlig nettoformue (i kr)
17-24 år	-14 862 000 000	472 582	-31 448,51
25-34 år	-218 647 000 000	618 005	-353 794,87
35-44 år	-130 978 000 000	713 274	-183 629,29
45-54 år	115 560 000 000	635 186	181 930,96
55-66 år	332 965 000 000	649 457	512 682,13
67 år og eldre	396 189 000 000	613 728	645 544,93

VEDLEGG 4: Vedlegg til figur 6.1

Alder	Gjeld (i kr)	Antall personer	Gjennomsnittlig gjeld (i kr)
17-24 år	70 188 000 000	472 582	148 520,26
25-34 år	412 452 000 000	618 005	667 392,66
35-44 år	542 310 000 000	713 274	760 310,90
45-54 år	417 214 000 000	635 186	656 837,52
55-66 år	274 880 000 000	649 457	423 245,88
67 år og eldre	79 341 000 000	613 728	129 277,14